Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

دکتاب نوم : پرمعياري ژبه دمعيارپه ژبه يوه څېړنه

ليکوال : محمدمعصوم هوتک

دليکلونېټه : ډسمبر ٢٠٠٦ع

دليکلوځای : اوکويل ـــ کاناډا

کمپوز : محمدمعصوم هوتک

ډيزاين : م - روهيال

خپروونکی : علامه رشاد خپرندويه ټولنه � کندهار

دچاپ نېټه : جنوري ٢٠٠٧ ع

دچاپ شمېر : زر ټوکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالبأٌبه د۱۳٦٧ش کال شاوخواوه،چي دعلامه رشادمرحوم په کورکي مي ددوی عالمانه خبروته غوږنیولی و. دخبروپه ترڅ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي دمسلطي ژبي اودهغې په برخه کي دخپلو ستونزوپه باب ځیني پوښتني ځني وکړې . په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتوڅانګه کي دغږي په توګه کارکاوه . استاددژبي اود هغې دتحولاتواوتطوراتوپه باب اودغه رازدهغه وخت ددولتي پښتو ضدپالیسیوپه باره کي اوږدې څرګندوني وکړې . دخبروپه پای کي ما ځني وپوښتل چي ولي په دې برخه کي څه لیکئ نه ؟ په جواب کې راته وویل :ٌداکارستاسي ځوانانورسالت دئ . ژبه ملي امانت دئ . موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله . ښه موراورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دابه وروستي نسلونه قضاوت کوي . خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروایي ونه سي . اصالت ته یې صدمه ونه رسیږي . لوبي ورسره ونه سي . ٌ ماورته د فارسي دابیت وواېه:

آسمان بارامانت نتوانست کشید

قــــــــرعۀ فال بنام من دیوانه زدند

استادومسل اوزیاته یې کړه.ٌپه دې پلمونسې خلاصېدلای . دا امانت تاسي ته درپاته دئ . ٌ له هغې ورځې څخه بیاترننه پوري چي زه د ٌ امانتٌ کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وایسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکې خبره مي ترغوږوهیسته ازانګې وکړي .ٌداکارستاسي ځوانانورسالت دئ .ٌ دهمدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن یې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنۍ پښتو یا کره پښتو؟) باندي دلیکلوجرأت پیدا کړ .

ددې لیکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آیاپردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعیاري کولوپرهڅو) باندي دڅه لیکلواجازه لرم که یا؟ ډاکټرپالوال وایي : هو ، لرې یې (۱) .ډاکټرزیاروایي دژبي مسایل ژبپوهانوته پرېږدئ ځکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګویا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکټرپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسیته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دلیکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ یې له ډاکټرزیارڅخه بخښنه غواړم چي بې لایسنسه مي قلم چلولی دئ.

څرنګه وکړم هغه دچاخبرهٌ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم ورۍ کېږمٌ ددغه راز پاڼ وپرانګ ترمنځ به سترګي پټي کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراینه به وکړم چي دپښتانه خواراونتلی قوم یې راباندي لري اوپرڅنګ به مي داستادعلیه الرحمه هغي توصیې ته هم یوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه یې راته کړې وه اوتاسي ته مې ځوکرښي وړاندي یادونه وکړه . واهمه مي ځکه ډېره ده ، چي لوړګرنګ دئ . بېرېږم چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ژوبل نه کړم . یوشی چي دلیکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرگواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرڅنګ يې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده . که زماله دې تولي ليکني اواستدلال سره سره بیاهم یوچاپه دغه خبره سرا خلاص کړ، چي انډیواله ! کړه دي اخیستې ده . بیا به زه هم له خپل نیلي څخه راکښته سم او پرخپله تره به څم. معنا دا چي خپلي خبري نعوذ بالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځينوکتابوڅخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي . دا کار دي لوستونکي دليکني دپنډواله په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوشکې ده . زماهدف دمعياريت اوسني جريان ته کره کتنه غوندې ده . ددې له پاره زه دنظرياتواونقل قولونوبيارانقلولوته اړ کېدم ځکه له رانقلېدوپرته يې لوستونکي په تاريکه کي پاتېدل . خو له دې سره دي هم مالوستونکي وبخښي . په کتاب کي يوشمېرمکررو خبروزماپه خيال څه بېخوندي پېښه کړې ده. ما د موضوع د لازيات وضاحت په نيامت د مکرراتو بېخوندي پرځان منلې ده . هيله ده ښاغلي لوستونکي يې په بزرګوارۍ سره په ٌ تکرارحسن ٌ کي وشمېري. ددې ليکني ځيني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مي يې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرځرګندولو پای ناندرواوشخړوته دريږي . په دغه حقيقت باندي له پوهېدوسره سره ، بياهم زه خپل تاريخي مسئوليت دې ته اړکړی يم چي دهغوزرونو پښتنو اندېښني منعکسي کړم ،چي دپښتودننۍ په اصطلاح کره ليکني له بابته ورته پيښي سوي دي .

اګربينی که نابيناوچــــــاه است

اګرخاموش بنشستی ګناه است

+++++

محمدمعصوم هوتک

اوکویل ــ کاناډا

۲۰ نومبر۲۰۰٦ع

(۱)

ډاکټرصاحب پالوال داخبره دلغاتوجوړولوپه برخه کي کړې ده اووايي چي دلغاتوجوړول دژبي دهر مستعدويونکي حق دئ .خوزه به ددوی له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.

)وګ: معياري پښتو ــ ۲٤۰مخ.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انساسیکلوپیډیابریټانیکاکي یې دژبې په تعریف کې کښلي دي چي ژبه دږغیزو سیمبولونودخپلي خوښي سیسټم دئ چي دهغه په واسطه انسانان دیوې ټولنیزي ډلي اودیوه کلتوردبرخه والوپه توګه متقابله پوهونه اوراپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي . په دې تعریف کې ځای سوي مفاهیم که جلاجلاوشنل سي ، نوبه :

ږغیز (vocal)معناداچي دژبې په تعریف کې موږدمفاهمې په برخه کې یوازي د(وینا) پراړخ زوراچوو. دمفاهمې نورسیسټمونه هم سته لکه دیوه ټاکلي مفهوم دافادې له پاره دسراولاس ښورول ، داوږو پورته کول ، دسترګوکشول ، پزه بوچه نیول اونور، چي داهریوې دیوه مشخص مفهوم په ښوونه کې مرسته کوي خوموږپه ژبه کې یوازي ږغیزسیسټم په پام کې نیولی دئ (۱) .

له خپلي خوښي مطلق(arbitrary) سیسټم څخه مومراددادئ چي د ژبني سمبول اودهغه داصلي مادې ترمنځ هیڅ رازلازمي اړیکي نه وي . دمثال په توګه په پښتوکي یوحیوان ته آس وایي . ددغه نامه له پاره په پاړسي کي اسپ ، په عربي کې فرس ، په هندي کې ګهوړا، په انګرېزي کې هورس ، په فرانسوي کې شاوال اوپه روسي کې لوشاد؟ ټاکل سوی دئ . له دغولغتونوڅخه هیڅ یوې دنوموړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چي د(ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته اونه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي دڅېړني تکلیف ایږدي . داخبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words)کې ، چي دیوه ږغ دتمثیلولوله پاره وضع سوي وي ،لاهم تریوې اندازې صدق کوي . په انګرېزي کې دپیشوخرهاري ته (purr) وایي اوپه فرانسوي کې ورته (ronronner) وایي . دواړه لغتونه دپیشي (پیشو) دخرکي ږغونه تمثیلوي خوتاسي وینئ چي دهغوپه شکل او جوړښت کې څومره توپیرسته .

سیمبولونه دشیانوڅرګندوونکي دي خوپخپله شیان نه دي . د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي دهغه څرګندوی دئ.

کله چي موږدژبې لغت پرخوله راوړو، ترزیاتي اندازې پوري مومراد دویلوژبه (spoken language) ده . لیکلې ژبه بیا یوبل سیسټم دئ چي له وینا سره سیده اړیکي لري.

ارواښادپوهاند دوکتورمحمدرحیم الهام لیکي : ٌ ژبه دانساني ږغونو یو رمزی سیسټم دی چی دیوې ژبنۍ ټولنی غړی یی دمفاهمی له پاره په کاروی . موږدژبی دغه ږغیزسیسټم ته ویناوایو. انسانانود خپلو وینایی ژبودثبتولواوساتلوله پاره ګرافیک سیسټمونه اختراع کړي دي چی موږیې لیک بولو . وینااولیک په ماهیت کې دوه بیل سیسټمونه دي . دویناااساسي جوړونکي عناصرږغونه دی اودلیک اساسی جوړوونکی عناصرتوري دي . ږغونه داسې فزیکی پدیدې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې احساس يې دغوړونوپه واسطه کيږي اوتوري بياداسي بل ډول فزيکي پديدې دي چې احساس يې دسترګوپه واسطه کيږي .... (٢)

ډاکټرعبدالرزاق پالوال دژبي يوډېرخوندورتعريف کړئ دئ اوهغه داچي ژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سيمبوليک وسيله ده چې ودي او تکامل يې بشردانسانيت وتکاملي پړاوته،اودليک ايجاد يې انسان د مدنيت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ . (٣)

(١)ځيني پوهان دمرغانو رېز ، دانسانانوله خواد هو پرځای سرښورول ، يادبې علاقه ګۍ ښوولو پر ځای داوړوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خوپه دې شرط چي دغه حرکات اونخښي تل همدايوه معنا ورکړي .

)وګ: الستريتېډ ورلډ انسايکلوپيډيا ــ ٣٠٣٢ مخ ــ نيويارک (

)٢ (دخان شهيدياد ــ دمقالومجموعه ــ ٧٣ مخ ــ دسرحدونوچاروزارت ــ کابل ــ ١٣٧٠ ش

)٣ (پالوال ، ډاکټرعبدالرزاق ــ معياري پښتو ــ دپښتۍ لومړی مخ ــ ١٣٨٤ ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنیزژوندکوي . دهغوی په سلوک کي یوله بل سره متقابل عملونه اودغه رازله چاپیریال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي . دغه متقابل عملونه اوفعالیتونه دمفاهمې له لاري ، یوبل ته د پیغامو اواطلاعاتودرسولوله لاري سرته رسېږي . دغه رازمنظم اوپر یوه ټاکلي سیستم باندي ولاړمتقابل عملونه یوازي دانسانانوځانګړتیاده . نور حیوانان (ژوي)هم دټاکلوړغونواوحرکتونوپه واسطه یوبل ته پیغا مو نه رسوي ، خودهغوی مفاهمه دانسانانودمنظم ژبني سیستم په توګه نه وي .ژوي یوازي دړغونو جوړولوغریزوي وړتیا لري خوانسانان دخپلي ټولنیزي ډلي دژبي دزده کولواونوروته دورلېږدولوتوان هم لري . دپوهني دلېږدوني همداتوان دبشري مدنیت دمنځ ته راتګ تاداوګڼل کېدلای سي . که دژبي تعریف په پام کي ونیول سي نوانسانانوهروخت د خبروکولوتوان درلود، خوددې معنادانه ده چي ژبه دي نودکلمې په واقعي معنادانسان د پیدایښت همزولې وي .

په مفاهمه کي درې ډوله سیستمونه شامل دي چي یویې ږغونه دي ، بل یې دبدن حرکتونه دي اودریم یې ، چي ترنوروډووډولونوډېرزیات بنسټیزاهمیت لري ، ژبه ده . په ژبه کي بېلابېل ږغونه تریوه ځانګړي انتظام لاندي اوډل سوي وي.

ټولوانسانانو دځان له پاره دویلویوه ژبه جوړه کړې ده اوهرچیري چي بیا مدنیتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بیا ورسره سم لیکلې ژبه ایجادسوې ده . له لرغونوژبوڅخه بېلابېلي نوري ژبي رازېږېدلي دي اواوس په نړۍ کي تریوزرزیاتي ژبي سته چي ځیني یې په میلیونونو ویونکي لري اوځیني یې بیایوازي په یوه محدوده قبیله کي د یو لږ شمېرویونکوله خواویل کېږي . ژبه دانسانانواوانساني مدنیت یوه ډېره ستره بریا(لاس ته راوړنه) ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبي مبداء

دبشريت په تاريخ كي دداسي يوه وخت اټكل كېدلاى سي چي دننيوانسانانونيكه ګانودي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه يوه منظمه وسيله نه درلوده . تاريخي څېړني دنړۍ دموجودوژبونېټه فقط يوځو زره كاله وړاندي بيولاى سي . دداسي يوې ژبي يا ژبو په باب زموږسره معلومات نسته،چي موږيې دانسانانولومړنۍ (primitive)ژبه وبولو . دومره قدرپوهېږوچي په انساني تاريخ كي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداونه بل حيوان دخبروكولواستعدادلري . دانسانانود فوسيلونو څېړنه (١)موږته ديومليون كالوياترهغه وړاندي زمانه كي دژبي دسته والي څرک راکوي .

(١) فوسيل fossil دلرغونوژونديوموجوداتو(حيواني يانباتي)آثارويابقاياووته ويل كيږي لكه هډوكي اوغاښونه چي دمځكي په طبقاتوكي پاته سوي وي.

د ژبوتاريخي څېړنه

ننني حالت ته د ژبود تكاملي سيرڅېړنه ځكه سخته ده ، چي په دې برخه كي زيات موادااوارقام (data) نسته. خوله نېكه مرغه ننۍ ژبي سره پرتله كېدلاى سي اوكه دهغوترمنځ منظم ورته والى ومونډل سي ، ددغه ورته والي له مخي ځوک كولاى سي دنوموړوژبويوه مخكېنۍ او زړه مرحله پيداكاندي . هغه پوهنه چي دغه رازمسايل څېړي ، د تاريخي ژبپوهني (historical languistics) په نامه يادېږي او مقايسوي ژبپوهنه (comparative languistics) د همدې علم يوه ښانګه ده .

ژبي دژونديوموجوداتودنوروفعاليتوپه شان دچاپيريال له بدلو نو څخه اغېزمني كيږي . دوګړودكلتوري سيستمونوپه هره برخه كي چي كوم بدلون راسي ، اړونده ژبه يې هم تريوې اندازې پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه اواصطلاحات له استعماله لوېږي يايې معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي . سربېره پردې دژبي ويونكي هم تل تغيرمومي . لوييږي ، زړيږي ، مري اونوي ويونكي منځ ته راځي . ديوې ژبي هرويونكى فردهم دخپل عمرپه اوږدوكي دژبي دويلوځيني لاري چاري بدلوي . له دغه فردسره ښايي نورهم دده دلاري تقليدوكړي . په دې ډول دوخت په تېريدوسره په ژبه كي ډېربدلون راځي . دابهېرورو ورو پرمخ ځي . كه څوک ديوې ژبي د ډېروسپين ږيرواوزلميوويونكووناوي واوري ، په هغوكي به د يادوني وړتوپيرووييني . دلغتونوداستعمال په برخه كي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پېښېږي . كه چيري ديوې ژبي ليكلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونكي په اسانۍ سره كولاى سي چي دغه رازبدلونونه پيدا كړي .

په لغتونوكي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــ معناوي يې بدلون وموميٍ(۱) .

ــــ يولغت له استعماله لوېږي .

ــــ نوي لغتونه اواصطلاحات جوړېږي.

ــــ له نوروژبوڅخه لغتونه اخيستل کېږي .

(۱) دمثال په توګه په انګرېزي کي د (deer)لغت چي نن دهوسۍ په معنارواج لري ، په زړه انګليسي کي په عمومي توګه د(حيوان) په معناکارېدئ . په پښتوکي دسيال کلمه دپښتانه له پاره يوه درنه اودوياړ وړ کلمه وه، نن يې دمعيارکاروباريان ددښمن له پاره کاروي.

دخيل لغتونه

له نوروژبوڅخه دلغتونواخيستلوبهېرته (لغت پورول) وايي اوکوم لغتونه چي په دې ډول ژبي ته ننوزي د(دخيلولغتونو) په نامه يادېږي . هره ژبه خوراډېردخيل لغتونه لري اومجرده ژبه په نړۍ کي اصلاً وجودنه لري . اروابښادعلامه رشاد(رح) وايي :ٌ په دنياکي مجرده ژبه نه سته اومجردقوم هم نه سته . تاسي وګورئ عربي داسي يوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی اودعربوقدامت هم واضح دی . مګرپه قرآن کي اتلس توري غيرعربي راغلي دي . هغه دعربونه دي اودعربي دخيلولغاتوله پاره خفاجي يولوی کتاب ليکلی ، شفاءالعليل ياځيني کسان يې شفاءالغليل لاوايي ... سيدسليمان ندوی دلغات جديده په نامه باندي يوبل کتاب ليکلی ، چي په هغه کي يې په عربي کي نوي ور داخل سوي لغات څېړلي دي ... ٌ (۱)

انګرېزي ژبي ته تر۱۰٦٦م کال وروسته خوراډېرفرانسوي لغتونه ننوتل (۲) . دمثال په توګه د (chair)لغت په همدې وخت کي انګرېزۍ ته ننوتئ چي نن ورځ څوک ددخيل لغت خيال لانه وربانديٍ کوي . په زړه انګرېزي کي پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) يا (stool)رواج درلود.

ددخيلولغتونوله مخي ديوې ژبي دويونکواړيکي له بلي ژبي اوبل قوم سره څرګندېدلای سي . کله چي يوې ژبي ته کوم لغت له بلي ژبي څخه ورننوت اوهورې يې په ژبه کي واخښل سو، نوريې نودژبي ويونکې خپل لغت اودژبي خپل مال بولي .

لکه وړاندي چي موووېل ،ژبي تل دپېږيوپه اوږدوکي بدلون مومي .

که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونيسو،چي په پيل کي يې يوه ژبه ويله خود ځينو عواملوله امله يوله بله سره بېل ژوندکولوته اړسول ، څوسوه کاله وروسته به يې ژبي يوله بله سره ډېرتوپيرولري اوکه داحالت همداسي روان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي نوځوزره کاله وروسته به يې ژبې دومره سره ليرې سوي وي ، چې يوازې به دژبې ماهران په پوهېږي چې ددې دووژبومورګنۍيوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنيز، اقتصادي اوکلتوري حالته سره تړلې ده . که يې قوم دسيالانوسيال و، ژبه يې هم ترسيالانونه پاتېږي . پښتو دپښتانه ژبه ده . دپښتوتاريخ دپښتنوله تاريخ سره تړلی دئ . ترقي اوپرمختګ يې هم دپښتنوله ترقۍ اوپرمختګ سره سيده اړيکی لري . پښتانه چې دخپل ټولنيزانکشاف په داسي پړاوکي وي ، چې په ښېسوادۍ کي پاڃهی کولای سي،خانۍ کولای سي، سوداګرۍ کولای سي،پيرۍ اومريدۍ کولای سي،نوژبه به يې څرنګه اوولي پرمختللې وي ؟

هره ژبه که دهغې له ويونکوڅخه مجرده وڅېړل سي ، ګويانه ده څېړل سوې . ژبه پرويونکواغېزه کوي اوويونکي بياژبه سره سمبالوي او سموي يې .

(۱) ګوربت مجله ــ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ـــ ۲۳مخ

(۲) په دغه کال انګلستان دNormanssله خوافتح سو . دنورمن نوم پخواپه عمومي توګه دسکاندنيويايي خلکوله پاره کارېدئ خووروسته يوازي دناروې خلک په دغه وبلل سول.

ژبه اود ملتو په جوړښت کي د هغې رول

ديوه ملت دجوړېدواساسي عناصرګډه جغرافيايي سيمه ، ګډ تاريخ اوګډکلتور(دين ، ژبه ، ....) دي خوددې عناصرواغېزې درجې يورازنه دي . زياتره پوهان په دې عقيده دي چې ژبه ديوه ملت د جوړېدوډېرمهم عنصردئ . دمانچسټرپه پوهنتون کي دانګرېزۍ ژبې استاد ټوني کراولي Tony Crowley (۱) دژبې دهغې اغېزې په باب چې په نونسمه پېړۍ کي يې په اروپاکي دنوو منځ ته راغلو ملتوپه ژوندکي درلوده ، داسي ليکي :

په۱۹ پېړۍ کي په اروپاکي يوشمېرمهمي سياسي پرمختياوي منځ ته راغلې اودهغوپه ترڅ کي ځيني نوي ملتونه راڅرګندسول چې خپل ځانونه يې دلومړي وارله پاره وپېژندل اوله نوروڅخه يې هم دپېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري اوسياسي بدلون کي ژبې مهم رول ولوباوه . ځکه لکه څرنګه چې ژبه په يوه ملت کي دشاملېدلو اوله هغه څخه دوتلوله پاره يوه په زړه پوري اساسي وسيله وه ، دغه رازديوه ملت د منځ ته راتګ لومړنۍ وسيله هم وه .

Pedersenڅرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي داروپاد ملي ويښتيا او دژبپوهني پيلتيا له يوه لاسه بل لاس ته کېدله اود زياترو نوو را پيدا سووملتوله پاره دګرامرکتاب ليکنه ياديوې ډيکشنرۍ ترتيبول د سياسي ارمان اعلاميې اوڅرګندوني وې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه میولر Mullerچي ويلي دي ژبه دبشريت دتېول تاريخ يوژوندی او گويا شاهددئ . دی زياتوي چي په دې ډول به ژبه دبشريت ديوه يو موټي اوډله ييز گروپ ياپه بل عبارت يوه ملت ژوندی اوگويا شاهد هم وي .کله چي ميولر وايي،په معاصروخت کي دځينو ډېرو سرسامونکو

ټولنيزواوسياسي لانجودحل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقيقت کي يې دژبي دمطالعې پرسياسي رول باندي تبصره کړې ده . دغه رول دواکمنوکورنيو اودهغوی دترونونوپه گټه لوبېدلی نه دئ بلکي دهغوی پرضدېې دملتونواوژبوپه گټه عمل کړی دئ . دنونسمي پېړۍ په دغه عصرکي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چي ژبه ملي هويت اوتشخص منعکسوي . دمثال په توگه G.F.Graham د ژبي د رول اواهميت په باب داسي څرگندوني لري :

ژبه ديوه ملت دتمايلاتواوعادتونوڅرگنده څېره ده اوددوی دپوهي اواحساساتوډېرغوره محک دئ . که داتشريح ومنله سي نوطبيعي نتيجه يې داراوزي چي داولسواودهغودژبي ترمنځ اړيکی دومره سره نزدې دئ چي يويې بايدبل له مخي وپېژندل سي .ژبه داولس دخوی اوخصلت وروستی يادگاردئ . دی ور پسي زياتوي چي ژبه ديوه ملت له يووالي سره په غوڅه توگه تړلې ده.

G.P.Marshليکلي دي: څرگنده ده چي ديوه اولس ديووالي له پاره د ژبي يووالی اساسي توکی دئ . دملت په جوړښت کي دژبي اشتراک د دين اوحکومت تر اشتراک زيات غښتلی عنصردئ . ديوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو دعقايدواو سياسي تشکيلاتو دتوپيرونوله امله دشکل له مخي سره بېل سوي وي ، خوپه اصل کي يوکلتور، يو ارمان اودحوادثوپه مقابل کي يو راز عکس العمل لري.

(۱) ټوني کراولي په ليورپول کي زېږېدلی اولوی سوی دئ .داکسفورډ، سوت ټامپټن ، رتجرز، بارسيلونا او سانډياگوپه پوهنتونوکي درس لوستی دئ . اوس (۲۰۰۵م کال) دمانچسټرپوهنتون د انگليسي ژبي پروفيسردئ . دده په ليکلوآثاروکي Proper English?) ، Language in History and The Politics of Language in Northern Ireland، او (Standard English and The Politics of Language دیادوني وړدي.

دهمدې عنوان مطالب دټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language دکتاب له دوهم چاپ د٥٦ ــ ٥٧ مخونوڅخه اخيستل سوي دي.

لهجه dialect څه ته وايي؟

لهجه دخبرواتروطرززيادخبروددادادي يوډول دئ . لهجې ته په انگرېزي کي dialect وايي چي ديوناني لغت dialectosڅخه مشتقه کلمه ده اوډيالکټوس دخبرو کولوطريقې ته ويل کيږي . لهجه ديوې ژبي محلي نوعه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بللای سو. لهجې ته فرېزيو لوجيphraseology هم ويله سوې ده (۱) اوهغه هم د افادې دځرګندولولارې ته ويل کېږي.

لهجې پرجغرافيايي ماحول سربېره په ټولنه کې ديوې ژبې د ويونکوله ټولنيزاواقتصادي دريځ سره هم بدلون مومي . د کليوالو لهجه ، دبزګرولهجه ، دمامورينولهجه ، داشرافولهجه ، او نورې ډېرې لهجې يې په مثالوکي راتللای سي .

دژبې پوهان په دې عقيده دي ، چې دژبې لهجه هغه وخت منځ ته راځي چې ويونکي يې له خپل اصلي اوطبيعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنيزو، اقتصادي ، سياسي اونظامي عواملوله امله نورو سيموته ولېږدېږي اوهورې دنوروژبوپه ګاونډېکې واقع سي او د نورو ژبواو ثقافت تراغېزې لاندې راسي . دځينولهجودانکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي ، چې يوه بله ژبه منځ ته راوړي .

(۱)ټوني کاولي ۸۳مخ

د ژبو کورنۍ

ژبپوهانودانسانانودبېلابېلونژادونو، قومونواوملتونوژبې سره مقايسه کړې دي اوهغه يې پرکورنيوباندې سره وېشلې دي . دژبودې رازمقايسې تهcomparative method وايي . ددې مقايسې په نتيجه کې دوی ته ځرګنده سوې ده چې په ځينوژبوکې لغتونه يوله بل سره ورته ښکاري او له دې څخه داسې نتيجه راباسي چې داژبې په يوه واحده ژبنۍ کورنۍ پورې اړه لري . دوی هڅه کوي چې ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پيداکړي . دغه مبداء ژبه زياتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي دثبوت له پاره پوره اندازه ليکلي موادپه لاس کې نه وي (۱).

په ژبنيوکورنيوکې يوه دهندواروپايي Indo-Europeanژبوکورنۍ ده . دهندواروپايي ژبومفهوم واردواره دووتنوورونو جرمن ژبپوهانو ويليام ګريم اوجيکب ګريم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورونوکې جيکب ګريم ديوقانون پرکشف باندې بريالی سو، چې وروسته دګريم دقانون په نامه مشهورسو(۲) .ګريم پخپل قانون کې وښودله چې انګليسي ، جرمني ،لاتيني اوداروپاډېرې نورې ژبې په يوه کورنۍ پورې اړه لري اودا کورنۍ وروسته دهندواروپايي کورنۍ په نامه ياده سوه . پوهانو ته لا داخبره ښه پوره معلومه نه ده چې دهندو اروپايي ژبو مبداء چيرې ده (۳). پښتودهمدې کورنۍد آريانۍ څانګې په ختيځ ښاخ اړه لري.

(۱) السټريټيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ــ ديارلسم ټوک ــ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳مخونه ــ نيويارک

(۲)جيکب لـــــــــــــودويګ ګريم Jakob Ludwig Grimm(1785-1863) او ويليام کارل ګـــــــــــــريم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(Wilhelm Karl Grimm (1786-1859 دوه وروڼه وه چي څه دپاسه دوه سوه کاله وړاندي په جرمني کي اوسېدله . دوی پرجرمني فولکلورباندي ډېرکاروکړاود فولکلوريکو کيسويوه مجموعه يې راغونډه کړه چي نن Grimm�s Fairy Talesنوميږي . داکيسې په ټوله نړۍ کي شهرت لري خوپه وروستيوکلونوکي دکيسودکرکټرونودخشن توب له امله ترانتقادلاندي راغلي دي . (وګ : الستړتيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ــ لسم ټوک ــ ۲٤۲۷ مخ)

(۳) هماغه اثر ــ ۲۷٤٦مخ

(٤) ويکيپيډياWikipedia دايره المعارف ـــ دانټرنيټ په حواله

ليکدود

دليکلو(writing)عمليه پريوه وسيله باندي دکرکټرونو(تورو) کيندل ياکښل دي . له دې فعاليت څخه مراد دلغاتواونوروهغو جوړ ښتو سره اوډل ياثبتول دي ، چي ديوې ژبي نمايندګي کوي . داوډلواو ثبتوله پاره له ټايپ څخه هم کاراخيستل کېږي خودليک دقيق ماهران ټايپ کولوته دليکلوعمليه نه وايي . ددوی په نزد ليکل (writing)اوټايپ کول (typing) دوې سره بېلي عمليې دي . په نړۍ کي دليکلواساسي سيستمونه پرڅلوروبرخوويشل سوي دي : لوګو ګرافي ، سيلابي، الفبايي اوشکلي. په دې ټولوکي يې زموږد بحث وړ برخه الفبايي سيستم دئ . الفبې دسمبولونويومجموعه ده چي هر سمبول يې دژبي ديوه فونيم (ږغ) نمايندګي کوي . بشپړي الفباوي هغه الفباووته ويل کېږي چي داړوندي ژبي ټول اوازونه او حرکتونه په پشپړه توګه سره تمثيل کړلای سي . يعني که يوه ليکونکي ته ديوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی يې دليکلوترعهده ووتلای سي اوکه يوه لوستونکي ته يوليکل سوی لغت وړاندي سي ، دی يې دتلفظ کولو تر عهده ووتلای سي .(۱) دسيمبولونوياالفباوو په واسطه ديوې ژبي تمثيل ته د هغې ژبي ليکدودوايي . څرنګه چي ديوې ژبي اوبلي ژبي تر منځ او دغه رازپه يوه ژبه کي دننه دبېلابيلو لهجوترمنځ دږغونو توپير سته ، ځکه نوليکدودونه هم توپيرسره لري . هرڅومره چي ديوې مشخصي ژبي دلهجودويونکوترمنځ راشه درشه اونور ټولنيز او کلتوري اړيکي سره نږدې کېږي،هغومره يې دواحدي ژبي اوواحد ليکدودله پاره زمينه برابرېږي .

ديوې ژبي دليکني سيستم (ليکدود) تل دهغې ژبي دويونکود اړتياووپربنسټ بدلون اوانکشاف مومي . کله کله دوخت په تېرېدو سره دسمبولونوپه شکل کي هم بدلون راځي . له همدې امله دئ چي ديوې ليکلي نسخې د انکشاف دڅېړني له لاري هم داړونددويونکو د اړتياوو په باب معلومات ترلاسه کولای سو اوهم يې دوخت په اوږدو کي دبدلونونوپه څرنګوالي پوهېدلای سو. دهمدې حقيقت له امله بايد دمتونوپه ثبت اوخپرولوکي دخطاط دسليقې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یالهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که داکاروسي ، متون مسخه کېږي اوډژبي د تاریخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکی بې لاري کېږي اوپرخپله څېړنه باندي غلطي نتیجې بناکوي .

دالفبې تاریخي سابقه لرغوني مصرته رسېږي اوپیل یې د۲۷۰۰ ق م څخه رانښول کېږي. لرغونومصریانودهیروغلیف ددوه ویشتو سمبولو په ایجاداوانکشاف سره دخپلي ژبي کانسونینټونه را پېژندلي دي . د لیکدوددتاریخچې اودلیک دډولونوڅېړنه زموږتربحث وتلې ده .

(۱) ارواښادپوهاندډاکټرالهام لیکلي دي : دپښتوپه اوسني لیکدودي سیسټم کې دهرکانسونانټي ږغیزواحد(فونیم) له پاره یوخاص لیکدودي واحد(گرافیم) شته اوکومه ستونزه په کې نه احساسیږي .مگردپښتودږغیزسیسټم جوړښت واولي ږغیزواحدونه لري خودلیکدودپه سیسټم کې یې یوازی پنځه گرافیمونه موندلای شو. له بلې خواپښتوځینې داسې ږغونه هم لري چي له دوو واولونوڅخه ترکیبیږي او په لیکدودکې گرافیمونه ورته نشته اودپښتودلیکدودستونزې له همدی کمبوتیوڅخه راولاړیږي .

)وگ: دخان شهیدیاد ـــ ۷٤ مخ(

د پښتو لیکدود پرون او نن

دپښتوالفبې دمنځ ته راتگ پرخبره باندي کورني اوبهرني پوهان په یوه خوله نه دي . اوددې لانجې تاداوپردغه حقیقت باندي ولاړدئ چي دلیک مرحلې ته دپښتوژبي درسېدلودوخت په باب موږپوره مدارک په لاس کي نه لرو. دلیکدودپرسرباندي په اوسنی زمانه کي لانه توافق او یو لړ نورعیني واقعیتونه ددې خبري ښکارندویي کوي چي پښتنو دي تر نورو گاونډیوورسته لیک ته اړتیاموندلې وي . ددې موضوع تفصیلي څېړنه موږله خپل هدف څخه لیري کوي . د پخوانیو روایتو او اوسنیو څېړنوله مخي دپښتو الفبې ایجاد، یاپه یوه روایت سمول دغزنوي سلطان محمود(۳۸۷ ـــ ٤۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي . داروایت د خیراللغات دمولف قاضي خیرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په

مقدمه کي (د۱۹۰۳ع چاپ) بیان سوی اووروسته عام سوی دئ . قاضي خیرالله ددغه روایت نه راوي ښوولی دئ اونه یې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي دنوروڅېړنوله پاره ورته مراجعه وکړي.

علامه رشاد (۱۳۰۰ ـــ ۱۳۸۳هـ ش) ددغو روایتوتریادوني وروسته د پیر روښان بایزید(۹۳۱ ـــ ۹۸۰هـ ق) هغه ادعارانقلوي چي وایي پر عربي تورو باندي دپښتوتوروورزیاتول دده(بایزید) کارنامه ده . (۱) د پښتوتوروپه جوړولوکي دروښان پیر دغه ادعادده یوپیاوړي مرید او پیرو دولت لواڼي په دغه بیت سره تاییدکړې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني لفظ مشکل و، لوست کوېښ نه شه

ورته وشــــــــــوه، کننده دیارلس حرفــــونه

دپښتوداتوري دروښان پیردلوی عقیدوي اوسیاسي مخالف اخوند درویزه ننګرهاري (۹۳۹ــ ۱۰٤۸هـ ق)له خواهم کارسوي دي اوله همدې استعمال څخه ګیورګ مارګنسترنې (۱۸۹۲ــ ۱۹۷۸ع) داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویادروښان پیرپورتنۍ ادعا حقیقت نه لري (۲) .

که دغزنوي سلطان محمودپه وخت کي د پښتو الفبې په باب غښتلي اسنادترلاسه هم سي ، له دې حقیقت څخه سترګي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دایجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بیادروښان پیرتروخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم اوپرله پسې تداوم نه دئ موندلی اوکه یې موندلی هم وي ، زموږپه واک کي داسي اسناد نسته چي له هغوڅخه دي ددغه تداوم دسته والي په باب داستدلال له پاره کارواخلو. دموجوداسنادوله مخي دپښتوالفبې مستندلیکلی ثبت چي وروسته یې زموږترزمانې پوري له ډېروبدلونونوسره پرله پسې تداوم موندلئ دئ ، دخیرالبیان لیکدودئ چي زموږپه څېړنو کي ورته روښاني لیکدودویل سوئ دئ .روښاني لیکدودددغه غورځنګ په نشراتواوشعري دېوانونوکي پالل سوئ دئ اوپه دغه لیکدودباندي لیکلي سوي نسخې دپښتونسخوپه زېرموکي موندل کېږي . ترروښاني ادبیاتو، چي مرادمي دروښاني غورځنګ دپیروانو دېوانونه دي ،په هاخوازموږپه لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي دغه لیکدوددي یې پاللی وي.

دروښان پیرلوی مخالف اخونددرویزه اودهغه پیروان ځان ته خپل پښتولیکدودلري چي په خپله نوعه کي خویوجلالیکدودورته ویلای سو، مګرله روښاني لیکدودسره یې په ځینوبرخوکي ورته والی لیدل کېدای سي .

تردغه لیکدودوروسته نو زموږمخي ته دخوشحال خان خټک لیکدود (ځنځیري لیکدود) راځي .دالیکدوددخوشحال خان خپل ایجاددئ . دده خپل آثاراودده دزامنواولمسیوآثارپه دغه لیکدود لیکل سوي دي او خپرښت یې ترروښاني لیکدودځکه زیات دئ ، چي دخوشحال خاني غورځنګ ادبي ایجادات ترروښاني غورځنګ زیات اوپراخ دي . دخوشحال خاني لیکدود یوه وروستنۍبیلګه ، چي دده تر عصرډېر وروسته دده دکورنۍ دیوه پردېس غړي دوست محمدخټک په قلم را پاته ده ، دبحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د۱۲۹۰هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمدخټک خپل قبیلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني لیکدودلیکي اودخټک کلمې د(ټ) پرځای (ط) کارېږي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .

دپښتولیکدوددتاریخي سیرڅېړونکي دپټي خزانې اوددغه عصرد لیکدودپه باب هم ږغېږي . خوڅرنګه چي دپټي خزانې دغه اوسنۍ نسخه په دیارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوې ده ، ځکه نودهغې له رویه داصلي نسخې دلیکدودپه باب تبصره کول ماته مشکله ښکاري . خودهغونسخوله مطالعې څخه چي دغه عصرته نزدې یاتر هغه وروسته لیکل سوي دي ، داسي ښکاري چي دخوشحال خاني لیکدودتراغېزې لاندي چي لیکلي سوي نه وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوداخبره موبايدپه ټينګه په پام کي نيولې وي چي له خطي نسخو څخه په يوه عصرکي دمروج ليکدوديا‌پخپله دليکوال يا شاعر لخوا کارسوی ليکدودمعلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخوپه کاپي کولوکي خپله ځاني سليقه اوخپله لهجه هرومرو داخلوي) ۴. (

په افغانستان کي داميرشيرعليخان ترزمانې پوري چي دپښتوکوم ليکدوپه لړوډېربدلون سره رواج درلود،هغه ليکدوددئ چي په مشخصه توګه له احمدشاهي عصره راهيسي په پښتوليکنوکي پالل کېدئ . دې ليکدودکومه معياري بڼه نه درلوده اوترزياتي اندازې پوري دهرليکوال اوشاعرپه سليقه اوبرداشت پوري تړلی و .

په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته دتجدد اومدنيت پالني اغېزې د اميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) په پاچهۍ کي دسراج الاخباردخپروونوله لاري ورسېدلې ، نوپرڅنګ يې دپښتونشراتوله پاره عيني زمينه برابره سوه .سراج الاخبار په لومړي سرکي په سنګي چاپ خپرېدئ اوورسته چي دعنايت مطبعه په کابل کي تاسيس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبارهم په حروفي توروخپل نشرات پيل کړل . دا توري پارسي توري وه اوپښتومضامين اواشعارېې هم په همدې تورو خپرول .ځکه نوموړ ددغي دورې پر پښتوليکدودباندي دسراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سوړغېدلای . موږته معلومه ده چي په سراجي عصرکي د حبيبيې مدرسې له پاره دپښتودرې کتابونه دمولوي صالح محمدپه قلم ليکل سوي دي . داکتابونه اوس زماسره نسته خوپخوامي ترنظرتېرکړي وه .په هغو کي لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبدالکريم بريالي (دپښتوليکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر۱۰۵ مخ کي په لنډه توګه معرفي کړی دئ . ماته ددغه کتاب په باب دښاغلي بريالي له بيان اوخپلومشاهداتوڅخه څرګنده سوه چي دکتاب ليکدودله هغه رسم الخط سره ورته دئ، چي وروسته داماني عصر په (مرکه دپښتو) کي هم منل سوی واوتاسي به يې په راتلونکوکرښوکي تفصيل ولولئ.

داميرامان الله خان په روښانه دوره کي دپښتوليکدودله پاره منظمه رسمي هڅه دهغي ټولني له خواله سره راپيل سوه ، چي ٌ مرکه د پښتو ٌ نومېدله) ۵ . (

مرکه دپښتوتر۱۳۰۲ هـ ش کال دمخه منځ ته راغلې وه اولومړی رئيس يې مولوي عبدالواسع خان کاکړ اوترهغه وروسته يې دوهم رئيس عبدالرحمن خان لودين و. دې مرکې دوولس تنه غړي درلودل اود وخت په اساسي قانون (نظامنامه دتشکيلات اساسی افغانستان) کي يې په درجېدلوسره رسمي اوقانوني بڼه موندلې وه . ددې مرکي وظايف دپښتوژبي د قاعدوجوړول اوددرسي کتابوترجمه کول اونقلول وو(٦). د ښاغلي رفيع صاحب دڅېړني له مخي ، دې مرکې چي دپښتوالفبې له پاره کوم ليکدودټاکلی و ، له اوسني مروج ليکدوسره يې زيات توپير نه درلود .يوازنی توپيرېې داو، چي د(ځ) ږغ له پاره يې د(ح) ګرافيم ته يوټکی پرسربل په غبږ کي ورکاوه . له هغوبېلګوڅخه چي ښاغلي رفيع صاحب د(يوازينۍ پښتو) له کتابه رااخيستي دي ، ښکاري چي مرکې دکندهاری لهجې ځانګړتياوي منلي وې .چي تفصيل به يې تاسي په راتلونکوپاڼوکي ولولئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دليکدودکوم اصول چي (مرکه دپښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبارکي هم په لړوډېرتوپيرسره تعقيبېدل . خوبل چاپي دپاللوهڅه نه کوله اوترډېري اندازې د کاغذ پرمخ پاته سوي دي). ۷ (

مرکه دپښتوداماني دورې له ختمېدوسره پای ته ورسېده . کله چي په هيواد کي ترسقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم داعليحضرت محمد نادرخان اودهغه دغښتلوورونوپه موټه ټينګ سو،ورسره سم يې په کابل کي د(انجمن ادبی) ترجوړېدو(۱۳۱۰ش)يوکال وروسته په کندهارکي د پښتوانجمن خښته کښېښوولې سوه.

دپښتوادبي انجمن د۱۳۱۱ش کال دليندۍ په نهمه نېټه دکندهار ولايت په عامه سلامخانه کي دوزيرمحمدګل خان مومندپه وينا پرانيستل سو. نوموړي په خپله پرانيستونکې وېناکي دانجمن دندې داسي بيان کړې:

۱ـــ انتشارديوه مجله علمی اوادبی اواجتماعی اوتاريخي چی د پښتانه دشانه سره ښايی اومناسب ددغه کام اوژبی يی .

۲ـــ جمع اوتدوين دلغات متفرقه دپښتوپه هرکام اوهرکلی کی د پښتنوچی هرچيری وی اودفع اوورکول دمفهوم داختلاف دلغات چی بلااندیشه دکوم مصيبت څه په ميانځ کی وی ياپيداشی.

۳ـــ جمع کول اوټولول دادبی کتابونودپښتو،چی مطبوع ياغير مطبوع وی اوتشويق دتصنيف اوتاليف دداسی آثارادبيه.

٤ـــ ترجمه دد‌رسی کتابونوچی په موجب دپروګرام رسمی دوزارت معارف دافغانستان په مدرسواومکتبوکی ويل کيږی.

٥ـــ ترجمه اوتاليف دنورمفيدعلمی اوفنی اوتاريخی اوغيره کتابونه عصری دهری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف دعقايد اسلامی دمسلمان ملت دپښتون اومخالف دسياست دحکومت مستقله دافغانستان نه وی.

٦ـــ تاسيس ديو (ملی کتب خانه دپښتو) اوهم ضمناً دهغه کتابو نو چی دپاسنی مطالبودپاره مفيدوی.

۷ـ په ذريعه دنشرد((مجله ادبی)) جلب توجه دتمام ملت ودی خواته اوحاصلول دنيک بينی په نسبت د((پښتو)) ۨ) ۸).

دانجمن په دندوکي دليکدودپه باب مشخصه يادونه نه ده سوې خو دانجمن له نشراتوڅخه څوک معلومولای سي چي دليکدود يوه ټاکلې لارې تعقيبوله اوښاغلی بريالی وايي چيٌ ... دليک په اندازکښی لړبدلون راوستلئ .... ۨ (۹). ښاغلي رفيع په ژبپالنه کي دانجمن د تشکيلاتو اونشراتوپه باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود ليکدودپه باب يې څه نه دي ويلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکندهاردپښتوادبي انجمن په ۱۳۱٦ ش کال دکابل له ادبي انجمن سره يوځای سواوددواړوله ترکيبه څخه پښتوټولنه منځ ته راغله.

پښتوټولنه د۱۳۱٦ ش کال دثورپه لومړۍ نېټه تاسيس سوه . دې ټولني خپل کاراووظايف ترخپلومخکنيوانجمنونو منظم اوپراخ کړل اوهغه په دې ډول وه:

۱ــ دافغانستان دتاريخ تدوين اودافغانستان په تاريخي څرنگوالي له هره پلوه پوره ،پوره رڼااچول.

۲ــ ژبي اوادب ته تحول اوترقي ورکول ، ملی آثار(فولکلور) دوطن له هره گوټه راټولول اونشرول.

۳ــ ديوې عصري اوعملی ژبي په حيث دپښتوژبی دراژوندی کولواو تدوينولوکار.

٤ــ دکابل مجلې اوکالنۍ اونوروو‌طنی جرائدوپه واسطه ادب اوژبی ته ترقی ورکول اوجهان ته په يوابرومندصورت دافغانستان معرفی کول) . ۱۰(

په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظايفوکي يوژوربدلون راغی اودنويو وظايفوپه لړکي يې ٌ دپښتوژبي دلغاتو اوقواعدو تدوين ، دضرورت له مخي دنويو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارليکل او خپرول ٌ شامل سول). ۱۱ (

پښتوټولنه دهماغه پيل څخه دليکدوددیوکولوپه لټه کي وه خو ددغه هدف دترسره کېدوله پاره يې لومړنۍ منظمه هڅه ترخپل تاسيس پنځه کاله وروسته د۱۳۲۱ ش دجوزاپه مياشت (۲۱می۱۹٤۲ع) ديوې غونډې په ترڅ کي چي دهيواد۲۵ تنه پوهان اوليکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پريوويشتواختلافي موادوباندي تربحث وروسته فيصله وکړه . تردې فيصلې شپږکاله وروسته يې بيا د۱۳۲۷ ش کال دسنبلې په اتمه (۳۰ اگسټ ۱۹٤۸ع) دافغانستان اولړو پښتنو يوې ۱۹کسيزې ډلي غونډه وکړه اوپه هغه کي يې پريولړاختلافي موادو فيصله وکړه .دريمه فيصله د۱۳۳۷ ش کال دسنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اگسټ ۱۹۵۸ع) دافغانستان ، پېښور اوپښتنوليکوالواوپوهانوپه گډون غونډه وکړه اودلومړۍ فيصلې پرڅلورموادويې له سره بياغور وکړ اودنورو۷۳ موادوپرسريې موافقه سره وکړه .

په دې فيصلوکي دپښتوالفبې پرسرله (ڼ ــ نړ) پرته نوراختلاف نسته اوهغه هم په ټولوفيصلوکي (ڼ) ټاکل سوی دئ . په لومړۍ فيصله کي په (لاړ ــ ولاړ) کي د(ولاړ) شکل فيصله سوی دئ اوپه دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي . په لومړۍ فيصله کي په (لڅ ــ لوڅ) کي (لڅ) فيصله سوی دئ خوپه دريمه فيصله کي بيرته په (لوڅ) باندي تعديل سوی دئ . په لومړۍ کي په (مونږــ موږ) کي (مونږ) فيصله سوی و، خوپه دريمه کي دواړه منل سوي دي . دغه رازپه ټولوفيصلوکي (ږغ ــ غږ) دواړه شکله منل سوي دي . په لومړۍ فيصله کي د ارواښاد الفت دکتاب په حواله د(شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خود ښاغلي بريالي دکتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښل سوي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دواړه صحيح دي) خوددوهمي فيصلې په برخه کې يې دغه اختلاف ته (دواړه) قيدنه دئ وراچولئ (۱۱۵مخ) . زمالاس اوس اصلي فيصلې ته نه رسېږي چې ددغه اختلافي روايت حقيقت ځان ته معلوم کړم .

ددې فيصلوټول اختلافي موادراوړل دلته لازم نه دي اولوستونکي يې دارواښادګل پاچاالفت په (ليکوالی ، املاءاوانشاء) نومي اثر کې او دغه راز دښاغلي عبدالکريم بريالي (دپښتوليکدود) په نامه کتاب کې لوستلای سي . لکه وړاندې چې مې مثالونه راوړل ،په دغودوو کتابو کې راغلي فيصلې يوله بله توپيرسره لري .

دليکدودپه برخه کې ددې فيصلوتطبيقي اړخ په افغانستان کې تر يوې اندازې عملي سوځکه چې يورازمرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجودو.خوترکومه ځايه چې ماته معلومات سته په لرو پښتنوکې د آزادومطبعوسته والي ددغوفيصلوپه تطبيق کې خنډونه اچول او عملي اړخ يې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږمعاصرژبپوه دوکتورزيارصاحب دغوفيصلوته داهميت په سترګه نه ګوري اووايي چې ٌ پخوابه په پښتوټولنه ياپښتومرکه کې داسي کارکېده چې لاس به پورته کېده ، که به دکندهاريانولاسونه زيات شوه دکندهاريانوپښتوبه شوه ، که به دننګرهاريانودازيات وو ، دهغوبه شوه . خوموږداکارپرېښوده ... زموږله پښتوټولني اوبياستر انسان محمدګل خان سره داتوپيروچې هغوی لومړی غوښتل چې د لاس په پورته کولواوريفرنډم له لاري يوستېنډرډ ليکنی فورم پيداکړي اوپه تېره بياوزيرمحمدګل خان دخلکوپه خولوکي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري .... ٌ) ۱۲ (

په افغانستان کې دکره پښتوژبې دغورځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته دپښتوټولني په فيصلوکي لاسونه ووهل سول اود(شو ، سو ، ...) فيصلې خوېې دپښتوستوروله خوالاهم ماتي سوې . اوداکارددې حقيقت ښکارندويي کوي چې دفيصلوپروخت درايواتفاق نه و اود پوهاندزيارصاحب خبره پرځای ده.

دپښتوليکدودپه باب وروستۍ فيصله دباره ګلۍ دسيمينارفيصله ده . داسيمينارپه ۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کې دپښتونخوا او افغانستان دمهاجروليکوالوپه ګډون جوړسو. دسيمينارډمنځ ته راتګ زمينه دهغوټولنيزو اوکلتوري اړيکوله امله برابره سوه چې په افغانستان کې دثوردبخولي(فاجعې) له خاطره پاکستان ته دافغانانو دډله ييزمهاجرت وروسته دلرواوبروپښتنوترمنځ ټينګي سوي وې . په دې سيمينارکې دتېروفيصلوځيني موادتعديل سول اودښاغلي رفيع صاحب دخولې خبره ده چې په مجموع کې هغه ليکدودترډېري اندازې ومنل سوچې په افغانستان کې پالل کېدئ . داسي ښکاري چې د سيمينارله نتايجوسره ځينوپوهانو،چې په سيمينارکې يې برخه نه وه اخيستې، په ځينوبرخوکي موافقه نه درلوده . د پېښورنامتو ليکوال اوارواښادقلندرمومندخوله لومړي سره دسيمينار پرضدو. ځکه ده خپل ځان ته نوی ليکدودراايستلی و اوکتابونه يې (پټه خزانه فی الميزان او خيرالبيان اونور) هم په خپاره کړي وه . پوهاند دوکتور زيار صاحب دباړه ګلۍ فيصلوته انتقادي نظرلري اوليکي چې په دې سيمينارکې ځيني منلي اوعامي سوي سموني بيرته باطلي سوي دي . لکهٌ عربي ټول پوروييونه په اره بڼه ليکل لکه قميص،طمع،شمط ..نيم کانسونينټي (معدوله) واونه ليکل لکه په خله(خوله) ، ګټ (ګوټ) ... کې ، همدارنګه دپښتواوړده يامجهول (و)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای له پېښ (ضمې) او اوږدې یامجهولې (ې) پرځای له زېر(کسرې) کار اخیستل لکه په گمان (گومان)،رمان(رومان)اوگله(گېله یاگیله)،ډموکراسي (ډېموکراسي) اوله دې ټولوسره تر (ک) ، (گ) غوره گڼل چې یوبې سر وبوله کاردی ، ځکه داخوکوم غبرگژبیزسېمبول نه دی چې کړی ور واچول شي او خوشې یوتوری پرپښتوابېځې(الفباء) ورسرباری شي چې هم تخنیکي ستونزه(ټایپ، کمپوزاوپرینټ په اړه) رامنځته کوي اوهم اقتصادي اومهالي هغه . (۱۳)

دې سیمینارته دزیارصاحب (۱۲٦ معیاري آرونه " وړاندي سوي وه خوونه منل سول چې دوکتورزیارله دې بابته خپل ناراضیتوب ښوولی دئ) . (۱۴

ډاکټرپالوال دباره گلې‌له دې فیصلې سره موافقه نه لري چې وایي په پښتوکي (مد) نسته . دپالوال صاحب په عقیده پښتومدلري اوده دهمدې موضوع اویولړنوروخبروپه باب خپل دلایل په تفصیل سره پخپل نوي کتاب (معیاري پښتو_ ۹۷مخ)کي راوړي دي.

ښاغلی سرمحقق زلمی هیوادمل په دې برخه کي مصلحت آمېزه نظر ورکوي اولیکي : " ... کومې فیصلې چې ددې سیمینارپه نتایجومرتبې شوې دتطبیق ساحه یې دپخوانیوفیصلوپه پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره داخبره زیاتول غواړم،چې دافیصلې ځینې تخنیکي مشکلات لري ، ددې لپاره چې دتطبیق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان،پښتونخوا(سرحد)اوجنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانویوه ډله بیاپرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنیکي گرانۍ چې پکې شته ، هغه پکې رفع کړي اوبیایې دتطبیق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تردې بایددپښتنود بېلوبېلو سیمو او ثقافتي حوزورسم الخطونه سره یووي . (۱۵)

ښاغلي هیوادمل داتخنیکي گرانۍ ښوولي نه دي چې کومي دي خود بیان له سیاقه یې ښکاري چې له فیصلوسره یې بشپړتوافق نسته.

دپښتولیکدودپه باب ځیني شخصي اوانفرادي هڅې هم سوي دي لکه دشهیدخان عبدالصمدخان لیکدو، دوزیرمحمدگل خان لیکدود ، دقلندرمومندلیکدود اونور . خوددې ټولولیکدودوزني دهغوی د مخترعینوتروفات وروسته ورتړلي سوي دي.

دلیکدودپه ټاکلوکي زه داسي نظرلرم چې موږباید دپښتو ږغونو (فونیمونو) له پاره دسیمبولونوپر ټاکلو فیصلې وکړو، نه دتلفظونوپه باب . دمثال په توگه پردې خبره بایدتوافق وسي چې اوږده یامجهوله (ې) څه رازولیکل سي . په دې برخه فیصله سوې ده چې دوه ټکي دي سرپرسرورکړه سي . بس همدافیصله ده . اوس که دژبي ویونکي په هرلغت کي داوږدې (ې) اړتیااحساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي . موږکه په لیکدوکي داخبره فیصله کووچې اوږده(ې) دي په پلانۍ کلمه کي استعمال سي ، دادلیکدودسمونه نه ده ، بلکي دتلفظ اصلاح کول دي . دتلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکي دهغه له پاره یواوږدتدریجي بهېر اومشخص ژبني او تاریخي شرایط

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابرېدل لازم دئ . دليکدودپرسرداختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږدژبي متخصصين ورته ډېره پاملرنه نه کوي . دپښتوتولني په فيصله کي ويل سوي وه چي شو، شم ، شي به ليکو ــ بخښل ، کښېنستل به ليکو ــ چې ، کې، مې به ليکوــ ړغ ، غږ به ليکو، نورنودهرچاخوښه چي هررازيې تلفظ کوي . سو، سم ، سي يې تلفظ کوي اوکه بخل اوکېنستل اوکه چي ، کي ، مي . ددې عجيبي فيصلې له مخي نوګوياد(ش) ګرافيم د(س) اوازهم ورکولای سي،(ښ) چي په کوموتوروکي راغلی دئ ، دانګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي اومجهوله (ې) دمعروفي(ي) کارهم ورکولای سي . د (ښ) او (ږ) په برخه کي داخبره پرځای ده چي ليکلی ګرافيم بايد په همدې شکل وي خوپه وينګ کي دي هره لهجه خپل داپه پام ونيسي ، ځکه دا دعين ګرافيم اوفونيم بېلابېل تلفظونه دي . مګر د(سو) او(شو) په باب داحکم چي (شو) به يې ليکو، نوردهرچاخوښه چي څه رازيې تلفظ کوي ، يوه بې بنياده خبره ده . ځکه (س) او(ش) دوه جلاږغونه اودوه سره بېل ګرافيمونه دي اوپښتانه ددواړوپه ليکنه اولوستنه کي هيڅ رازمشکل نه لري . دابه يوه ژبنۍ مضحکه وي چي (ش) به ليکو، که يې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري . که داديوې قاعدې په توګه ومنل سي نوآيا په نوروشين لرونکولغاتوکي به هم داجراوروي که يا؟ له بلي خواچي لهجوته دتلفظ حق ورکول کېږي اود(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختيارلري ، نوپه ليکلوکي ولي داحق نه ورکول کېږي . که دتلفظ له پاره ددغه شان حکم په برخه کي ژبنی جواز موجود وي ، نوولي يې په ليکلوکي دغه رازجوازنسته . داکارکه څوک دنه پوهېدني له مخي کوي يايې يودبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتوکي زمايه نظردژبپوهني په اصولوکي يوناوړه بدعت دئ . ددې پرځای يې معقوله فيصله داده چي دکېنستل اوکښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي ، چې ــ مې ــ کې که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همداسي دي وليکل سي اوکه يې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دي وليکل سي . په دې صورت کي به نودالفبې يوه ګرافيم ته دتلفظ دوه بارونه ورپه شاسوي نه وي . په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چيcolour او color ــlabour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنيوليکنوکي کارېږي اوهم يې په ډيکشنريو کي ثبت کړي دي . ما له همدې اسيته دانګرېزي ژبي داکسفورډ کوچنۍ ډيکشنرۍ (۱۹۹۸ع کال چاپ) لومړي څلورديفونه سرسري وکتل اويوزيات شمېرتوپيري ثبتونه مي پکښې وموندل . که مي ټول رديفونه کتلي وای ، دتوپيري لغاتوشمېر ترسووهرومرواوښتئ . داتوپيري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چي بريتانوی اوامريکايي ليکنه يې توپيرسره لري:

Arbor (US)	Arbour
Ardor (US)	Ardour
Armor (US)	Armour
Ax (US)	Axe

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Behaviour	Behavior (US)
Cesarean	Caesarean(US)
Caesium	Cesium (US)
Calk	Caulk (US)
Cancell	Cancel (US)
Catalogue	Catalog (US)
Caecum	Cecum (US)
Coenobite	Cenobite (US)
Centre	Center (US)
Centreboard	Centerboard (US)
Centrefold	Centerfold (US)
Clamour	Clamor (US)
Colour	Color (US)
Coulter	Colter (US)
Cosy	Cozy (US)
Defence	Defense (US)
Disfavour	Disfavor (US)
Dishonour	Dishonor (US)
Distil	Distill (US)
Dolour	Dolor (US)
Draughty	Drafty (US)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه لغاتونه چي (Z) يې په (S) باندي اوښتی وي.

Apologise	Apologize
Atomise	Atomize
Authorise	Authorize
Baptise	Baptize
Bastradise	Bastradize
Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

دهمدې څلورورديفونوربېلابېل توپيري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Barracouta	Barracuda
Blether	Blather
Bogeyman	Bogyman
Bogey	Bogy
Bond	Band
Botch	Bodge
Boult	Bolt
Brag	Bragg
Burk	Berk
Caddy	Caddie
Calix	Calyk
Carvel	Caravel
Castor	Caster
Combe	Comb
Coney	Cony
Dean	Dene
Dike	Dyke
Dispatch	Despatch
Doyley	Doily
Dryer	Drier
Dryly	Drily

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هيڅ انگرېزي ژبی له دې توپيري لغاتوڅخه هيڅ يوه ته غلط يامعياري نه وايي . ددواړوډولونوثبت اوکارول يې په ټوله معنااختياري دي .

موږکه ددوکتورزيارصاحب خبره ٌ ژبه دخلکوپه خولوکي وراصلاح کووٌ، نوپه دې هم بايدسرخلاص کړو،چي دابارمزله ته نه رسېږي . عملي اومعقول حل يې هغسي دئ ، لکه ماچي بيان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطکاکونوڅخه هم خلاص سوي يواوپه بېځايه ناندروبه مووخت هم نه وي ضايع سوی .

لهجوي تلفظونه دهغوخپلوويونکوته پرېږدئ . که يې دتغير اړتيا او شرايط برابرسول ،هرومروبدلون پکښې راځي. زماد خپلي مشاهدې له مخي دېرش کاله وړاندي ماله خپلوپکتياوالو ټولگيوالو څخه د پوهنتون په ليليه کي دخور، مور کلمات دخېر، مېر په شکل اورېدل . اوس يې هغوی پخپلومنځوکي لاهم نه سره وايي . د تلفظ دا سمېده د پښتوټولني دفيصلومعجزه نه ده بلکي دهغو اجتماعي اغېزو نتيجه ده چي زماپردغوټولگيوالوباندي د نورو لهجو له پښتنوسره د گډ ژوندله لاري پرېوتلي وې.

دکندهارپه پارسيبانانوکي زمادوړکتوب پروخت په (غ) باندي د(ق) بدلېدل په ټوله معناعامه خبره وه . خواوس داتلفظ ترزياتي اندازې پوري په تېره بياپه نوي تعليم يافته نسل کي له منځه تللی دئ . نه کومه فيصله ترمنځ سوې ده اونه تلفظ په فيصلوباندي بدلون مومي .

(١) خيرالبيان د کابل چاپ ـــ سريزه ـــ ٦٢ مخ

(٢) هماغه اثر ، هماغه مخ

)٣ (بحرالعلوم ددينی عقايدو، فرايضو،نصيحتونو، حکمتونواواخلاقي ، تاريخي اوعرفاني کيسو يوه منظومه مجموعه ده چي زيات وکم شل زره بيته کېږي. ددې کتاب يوازنۍ نسخه دمولف پخپل ليک دکابل په ملي آرشيف کي خوندي ده . لومړۍ برخه ،لس زره بيته يې ددې قلم چلوونکي له سريزي اوحاشيوسره په ١٣٧٣ هـ ش کي برابره کړې اوپه ١٣٨٣هـ ش (٢٠٠٤ع) کي چاپ سوې ده . په دغه کتاب کي دوست محمدخټک دځان دپېژندلوپه باب وايي چي دمحمداکرم زوی ، دکرم خان لمسی اودزمان خان کړوسی دئ . په پښتانه شعراء دوهم ټوک کي يې زمان خان دزرنام خان زوی دپاينده محمدخان لمسی دعبدالقادرخان خټک کړوسی اودخوشحال خان کوسی بللی دئ . دوکتورعارف عثمانوف په خپل کتاب ٌ خوشحال خان خټک اودده ادبي مکتب ـــ ١٨١مخ ٌ کي دمرحوم بينواد پښتونستان نومي کتاب د٤١٥ مخ په حواله ، زرنام خان دعبدالقادرخان زوی بللی دئ .

)۴ (ددې کارمثالونه دان دپاسه دي اوحتی نن ورځ چي دمتن برابرولواصول ټاکل سوي اوپه ټولوژبوکي خپاره سوي هم دي ، د متونوبرابرونکي دشاعرپه لهجه کي لاس وهي اوپه اصطلاح معياري کوي يې . د(په) پرځای (پر) په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننباسي اوبرعکس يې لاهم . د عبدالقادرخان خټک دېوان په کندهارۍ لهجه اوداحمدشاه بابا ، ميرزاحنان بارکزي ، شمس الدين کاکړ او... دېوانونه په يوسفزۍ لهجه خپروي .

۵) (زموږليکوال دانوم دپښتومرکه کاږي چي سمه بڼه يې هم داده . خوموږته په کارده چي دځايو، ټولنو او مرکزوپه نوموکي لاس ونه وهواودچاخبره معياري يې نه کړو. داکارموبيابل وخت دنوموړي عصر د پښتو ژبي په گرامري څېړنه کي خطاباسي . ډاکټرپالوال په (خوشال خان) باندي دخوشحال خان خټک دنامه بدلول هم دشاعرپه نامه کي لاسوهنه بولي اوکړي يې .(وگ : معياري پښتو ــ ٤٣٦مخ)

٦) (رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ــ ٨٤ مخ ، ١٣٦١ش ، کابل

٧) (په ٌ رويدادلويه جرگهٔ دارالسلطنهٔ کابل ١٣٠٣ ٌ چي دپښتوويناووکومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي دمرکې ليکدودکورټ په پام کي نه دئ نيول سوی.

٨) (ژبپالنه ــ ٩٣ مخ دپښتومجلې لومړي کال د١٨، ١٩ مخونوپه حواله

٩) (دپښتوليکدود ١٠٤مخ

١٠) (ويښ ــ رازمحمدــ پښتوکتابونه ــ ٤ مخ ــ پښتوټولنه ــ ١٣٣٧ ش

١١) (پښتوکتابونه ١٢مخ

١٢) (ښکلامجله ــ څلورم کال ، دريمه گڼه ، ٥٠مخ .

١٣) (دپښتوژبي دودي اړتيااولارې چارې ــ ٨٤مخ

١۴) (ده دسيمينارافغان برخه والوته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي اوځيني نور پيښوري برخه وال يې د (شيخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وگ: پښتوــ پښتانه .... ، ٣١٠ ــ ٣١١مخونه)

١۵) (تېرماخذ ٦٤مخ.

معيار ــــ د ژبي د معياري کولو اړتيا او اړتيا

څرنگه چي موږپخپله ژبه کي دمعيارټاکلوله پاره په ليري زمانوکي کومه تاريخي اومسلسله عنعنه نه لرونومجبوريوچي دنوروژبود معيار ټاکلو جريان دخپلي ژبي دمعياري کولوله پاره دلارښودپه توگه لومړۍ زده کړو اوبيايې کوزده کړو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته اوس سمدلاسه ددې امکانات سته چې دانګرېزي ژبې د معياريت پرهڅوباندي خبرنه وکړم اوبياددغوهڅوپه رڼاکي دپښتو ژبې دمعياري کولوپرمسئله باندي وږغېږم . ددې خبرني په ترڅ کي به پخپله دمعيار(Standard)مقوله هم لږ ووېړتشريح سي.

په اروپايي ژبوکي دمعيار (standard)مفهوم په بېلابېلومعناووسره ثبت سوئ دئ چې په هغوکي يې لږترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي . لومړۍ يې دنظامي سمبول مفهوم دئ چې په هغه کي بيرغ، مجسمه ډوله تصويرونه اونورراتلای سي . دغه سمبولونه د جګولکړوپرسردودانيويانوروځايوپرسرځوړندوي اوديوه معتبر مرکزي ځای دښوولووظيفه سرته رسوي .دغه ځايونه دفوجيانود غونډېدومرکزونه څرګندوي.لکه دپاچادودانۍ،دغټواشرافويا آمرينو د ودانۍ نښانونه .دمعيارياستېنډرډ په دغه رازاستعمال کي د عموميت، يووالي اولږترلږه ديورازمتحدالشکل والي ژورمفهوم نغښتی دئ.

دمعياردوهمه معناله لومړۍ څخه بېله ده. په دې معناکي معياردېوې اندازې ياوزن يوه نمونه راښيي. دمثال په توګه داوږدوالي داندازه کولوفلزي ميله(نيم ګزی)، دظرفيت دمعلومولولوښی،دوزن دښوولو اوسپنيزه کتله(کاڼی) اونور.

يوبل معيارهم سته چې داصل(original)په معنادنقل (copy) په مقابل کي کارېږي . کاپي په ورځنيوچاروکي ديوه واحددقانوني څرګندوني په توګه کاروکولای سي خواصل ته بايدوروستۍ اونهايي مراجعه وسي. په مثال کي يې دليک اصل، دکتاب اصل،دفرمان اصل اونورراوړلای سو.

په دې ټولومعياروکي داعتبارauthoritative، عموميتcommonality ، يووالي unity اومتحدالشکل والي uniformityمهم مفاهيم په ګډه پراته دي.

په راتلونکوپاڼوکي به ولولوچي دغه مفاهيم څرنګه دٌ معياري ژبيٌ په اصطلاح کي په کاراچول سوي دي اوپه دې ترڅ کي به ووينوچي انګرېزي ليکوالوڅرنګه دٌ معيارٌ اصطلاح له اوولسمي اواتلسمي پېړۍ څخه کارکړې ده اوهم به دغه رازهغه هڅي وڅېړوچي په دې اړه دنونسمي اوشلمي پېړۍ په ژبنيوانکشافاتوکي سرته رسېدلي دي . خبره به واردواره پخپله لهٌ معياري ژبيٌ راونښلووچي څه ته وايي ؟

معياري ژبه څه ته وايي ؟

معياري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چې ديوه ژبني قلمروپه هره جغرافيايي سيمه کي دپوهېدلووړوي .معياري ژبه دادبياتو او ميډياژبه وي اودا ديوې ژبي هغه ځانګړې نوعه (variety) ده چې قانوني يا يوڅه قانوني درېځ ورکړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی وي . ویل کېږي چي دادیوې ژبي صحیح ترینه لهجه (dialect) ده . معیاري ژبه زیاتره (هروخت نه) دیوه هیوادد‌پایتخت پرژبه تکیه لري . دژبي دغه شکل په ځانګړي توګه هغوزده کوونکوته ورزده کېږي چي غواړي دغه ژبه زده کړي اود همدې ژبي ټول لیکلي متون هماغه دمعیارپه نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .

ځیني په نړیواله سویه منلي سوي ځانګړتیاوي چي یوه معیاري ژبه په تشخیص کېږي ، دادي:

ـــ یومنل سوی قاموس یاقاموسونه چي ټول معیاري سوي لغاتونه اودهغواملاء پکښې درج وي ؛

ـــ یومنل سوی ګرامرچي دژبي ټول شکلونه ، قاعدې اوجوړښتونه پکښې ثبت سوي وي اوهم داخبره پکښې څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه بایداستعمال سي اوکوم بایدنه سي ؛

ـــ دتلفظ یومعیاري اومنل سوی سیستم چي ویونکي ورته دیوه علمي اومناسب تلفظ په سترګه وګوري اودغه رازله سیمه ییزواغېزوڅخه پاک وي ؛

ـــ یوه موسسه(institution) چي ددغي ژبي داستعمال چاري پرمخ بیایي اودهغې داستعمال دنورمونوپه ټاکلوکي واک (authority) ورکړه سوی وي . لکه دفرانسې اکیډیمي Academie francaise یا رویال سپېنیش اکیډیمي Royal Spanish Academyچي صلاحیت لرونکي موسسې دي ؛

ـــ دیوه داسي منشوریاقانون سته والی چي دغي ژبي ته دهیوادپه قانوني سیستم کي رسمي قانوني ځای ورکړي ؛

ـــ په عامه ژوندکي (په محاکمواومقننه موسسوکي) ددغي ژبي کارول ؛

ـــ دادبیاتویومرکزدرلودل ؛

ـــ په همدې ژبه باندي دمهمومقدسوکتابوژباړل چي دویونکوله نظره سپېڅلي اومعتبروي ؛

ـــ په ښوونځیوکي دژبي دمعیاري ګرامراواملاء تدریسول ؛

ـــ بهرنیوزده کوونکوته دتدریس له پاره دژبي دغه ځانګړې بڼه یالهجه ټاکل .(۱)

دمعیاري ژبي منځ ته راتلل دبېلابېلوژبنیوتجویزونودبریالیتوب نمایندګي کوي . دهغې ټاکل دامعنالري، چي دهغوسیموژبه نورله ارزښته لوېدلې یاغورځول سوې ده،چي له دغه معیارسره توپیرلري . ددې خبري بیامعناداده چي په ځینوهیوادوکي دمعیاري ژبي ټاکنه یوه ټولنیزه اوسیاسي مسئله ده .

دمثال په توګه په ناروې کي دوې موازي معیاري ژبي سته . یوه یې Bokmal نومېږي چي تریوې اندازې پوري دډنمارکۍ سابقې پرهغه سیمه ییز تلفظ باندي ولاړه ده چي پرناروې باندي دډنمارک دواکمنۍ پروخت رواج و،اوبله یېNynrosk نومیږي چي دابیادلویدیځي ناروې دلهجوله ترکیبه جوړه سوې ده . خوایتالویان چي حتی ترنارویژیانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتي يوله بله مختلفي لهجې لري ، بياهم يوه معياري ايټالوي لري . عجيبه لاداده چې دايټالويانومعياري ژبه دروم پرلهجه باندې تکيه نه لري ، بلکې دفلورانس پرلهجه ولاړه ده . په اسپانيا کې هم معياري اسپانوي دماډريډ پرګرد‌ودباندې نه،بلکې دډېرليرې شمالي ولايتValladolid پروېناولاړه ده. په ارجنټاين اويوروګواى کې بيامعياري اسپانوي ددغوهيوادودپايتختويعنې دبونيس آيريس او مونتيويدو د لهجوپربنسټ تدوين سوې ده.

معياري جرمني بياديوه ټاکلي ښارياسيمې پراساس منځ ته نه ده راغلې بلکې دڅوسووکلونوپه اوږدوکې يې انکشاف کړى دئ . ددغو څوسووکلونوپه اوږدوکي ليکوالوهڅه کوله ، داسي رازليکنه وکړي چې په يوه پراخه ساحه کي دپوهېدلووړوي .د۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پوري معياري جرمني يوازې په ليک کي موجوده وه . په دغه وخت کي د شمالي جرمني اوسېدونکوته، چې دمعياري جرمني ژبي پرخلاف يې د ټيټي جرمنۍ ژبي لهجې ويلې ، معياري ژبه لکه يوه بهرنۍ ژبه داسي ايسېدله اودخارجي ژبي په شان يې زده کوله . وروسته شمالي تلفظ د معيارپه توګه ومنل سو او په جنوب کي يې هم خپوروکيښ. ورپسې د (Hanover) ۲ په شان سيمو کي سيمه ييزه لهجه يو مخيزه مړه سوه .

په معياري فينليندې ژبه کي دلغاتواساسي جوړښتونه زياتره د لويديځې فينليندۍ لهجې پربنسټ جوړسوي دي.

په يوناني ټولنه کي تراوسه لاهم دويلويوه معياري ژبه نه ده رامنځ ته سوې ځکه په يونان کي هره کميونيټي خپل ځان پرنورو ګاونډيو ټولنو باندي دلرغونتوب ، وقار، ذکاوت اونورو وړتياوو له مخې لوړه ګڼي . دوى تل دقدرت ، ثروت اونفوذپرګدۍ يوله بله سيالۍ کوي اودې ته حاضرسوي نه دي چې دحکومت ترقانون په هاخوادې دژبې قوانين هم ولري) . ۳ (

په جنوبي اسياکي دهندوستانۍ ژبي دوومعياري لهجوته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چې هغه دوې لهجې هندي ، دهندوستان رسمي ملي ژبه ، اواردو، دپاکستان رسمي ملي ژبه اودهندوستان رسمي محلي ژبه ده . په نتيجه کي له هندوستاني ژبي څخه زياتره هندي ــ اردو مراد وي.

نوري معياري ژبي ډېرپرله پېچلي اړخونه نه لري . دپاريس د فرانسوي ژبي تفوق دمعاصرفرانسوي ادب تاريخ په اوږدوکي په پراخه اندازه منل سوى دئ اوچاځه پکښې ويلي نه دي .

دبريتانياپه انګرېزۍ کي معياري تلفظ دلندن ښاردممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړدئ اودغه رازدانګلستان دښوونځيو دخصوصي بورډ پر sociolect باندي تکيه لري.

دامريکاپه متحده ايالاتوکي دامريکايي انګرېزۍ بېلابېل ډولونه سته خوعمومي امريکايي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زياتره امريکايان په روانه توګه پوهېږي . په داسي حال کي چې دامريکا د متحده ايالاتوفيډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زياترو امريکايي ايالتونوانګرېزي ژبه درسمي دولتي ژبي په توګه ټاکلې ده اوپه هغو کي لوزييانا،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیومکسیکو،هاوایي،پیرتوریکو،گوام، او امریکایي ساموواانګرېزي اویوه بله ژبه درسمي دولتي ژبوپه توګه غوره کړې دي . دشمالي ماياناټاپوګان درې رسمي ژبې لري.

عربي ژبه چې دپنځه ویشتوهیوادورسمي ژبه ده اوتقریباً دوه سوه اویامیلیونه تنه ویونکي لري ، دمعیاري (ادبي) ژبې پرڅنګ یې خورا ډېرې سیمه ییزې لهجې، چې عامیانه عربي (Colloquial Arabic) ورته وایي ،هم سته . دعربوپه نزدادبي عربي ،معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده . له ادبي عربي څخه یې مراددقرآن ژبه اوپه شمالي افریقااومنځنې ختیځ کې دډله ییزورسنیو(میډیا) ژبه ده . په میډیاکې ټول لیکلي آثار، کتابونه، ورځپاڼې ، مجلې اورازرازاسناد راځي . عامیانه یالهجوي عربي له کلاسیکې عربۍ څخه ټولې راپیداسوي ملي اوسیمه ییزې عربۍ دي چې په شمالي افریقااومنځنې ختیځ کې د ویلوورځنۍ ژبې دي . په دغولهجوي ژبوکې ښه پوره اندازه ادبي آثار، په تېره بیاډراماټیک ادبیات اوشعرونه سته.خوکلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادورسمي ژبه ده اوپه ښوونځیوکې هم داژبه تدریس کیږي .

دهرهیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیوکې زده کړې ادبي عربي لږوډېره وايي . دعربي ژبې مصري ، مغربي ، شامي، عراقي، خلیجي، اندولسي، سوداني ، حجازي، نجدي اویمني لهجې دیادونې وړدي .

تردې لنډویادونووروسته به هغه بهېرلږڅه په تفصیل سره بیان کړم چې دمعیاري انګرېزۍ دمنځ ته راتګ تروخته په انګلستان کې تېر سوی دئ.

په اتلسمه پېړۍ کې دمعیاراصطلاح دانګلستان په هغوساحوکې ډېره کارېدله چې دژبې په باب څېړني اوبیانونه پکښې کېدل . دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل اوزیاریې ایست چې دغه ارزښت تر لاسه کړي اوپه ټولنیزه توګه په رسمیت وپېژندل سي.

معیاریت دغه وخت ترزیاتې اندازې پوري دتصفیې اوسوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ.سویفټ(Swift) ،چې داوولسمي پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نزدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کې دانګرېزي ژبې دتصفیه کولوغوښتنه وکړه اوڅرګنده یې کړه چې دا تصفیه به همېشنۍ وي . ده پردې خبره ټینګارکاوه چې ژبه دې تریوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي اوبیادې نودغه حالت پخپله دیوه اعتباري معیار په توګه ومنل سي چې دهغه له مخې دژبې ویونکوته لارښوونه وسي . دده دغه ټینګارداتلسمي پېړۍ په زیاتروژبنیو نظریاتوکې یوه مسلطه موضوع سوه. دسویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډ Lord Chesterfieldدانګرېزي ژبې د سوچه کولواو وروستي ځل سمولوږغ وکړ. دغه رازیې څرګنده کړه چې ژبه بایددیوه معیارله مخې تصفیه سي چې بیانودیوې نمونې په توګه کاروکړي . چسټرفیلډ له دې امله ډېرخواشینی و،چې ترهغه ګړیه پورې ولي انګرېزي ژبې کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده . خوپه دې یې بیازړه ښه و، چې دمعیارله نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کې دمقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي King James سر ته رسولې وه . داتلسمي پېړۍ ګرامريان زياتره په دې عقيده وه، چي دانجيل همدغه ژباړه ډېره ښه معياري انګرېزي ده . په دغه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي دوه رازه اعتباردرلود، چي يوېې ژبنۍ اوبل يې ديني و. پردې نظربانديې تر نونسمي پېړۍ پوري لاترزياتي اندازي پوري توافق موجودو .

هيجنسن Higgensonپه دې باب ليکلي وه چي دانجيل انګرېزي په عملي توګه زموږدژبي معيارد‌ئ په هغه کي دنورو زياتوتاثيراتو تر څنګ دانګرېزي ژبي دښووني وسايل سته چي په پرتلېزه توګه يې ددوه نيموسووکالوپه اوږدوکي بدلون نه دئ موندلئ . هيڅ يوې اکاډيمۍ يا معتبري ډيکشنرۍ ددې توان نه دئ موندلئ چي دغه راز عام ستېنډرډ دي منځ ته راوړي ، يادي ملت ته دغه شان متحدالشکله لارښووني وړاندي کړي.

دهيجنسن په استدلال کي دوه ډېرمهم ټکي دادي چي دمعياردواړي معناوي پکښې په پام کي نيولي سوي دي . دی وايي چي دانجيل دغه ژباړه دانګرېزي ژبي معيارد‌ئ اوددې معناداده چي دغه معيارته بايد په اعظمي توګه مراجعه وسي . دی انجيل ته په دې خاطرهم دمعيارپه توګه قايل د‌ئ چي هغه ديوې راغونډونکي اويوموټې کوونکي قوې په توګه کارورکوي،ددا‌سي قوې په توګه چي خلګ ديولړ ځانګړو ارزښتوپر شا و خواباندي راغونډېدلوته رابولي).۴ (

هغه څه چي موږته په دې نظرياتوکي په زړه پوري دي ،دادي ،چي په هغه کي دمعياردواړه معناوي په ګډه سره کارسويدي . معيارله يوې خوا د داسي يوه ارزښت په توګه راڅرګندسوی دئ چي بايدترلاسه سي اوبل وار بياديوه متحدالشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي بايدترسره سي . اوددې پرڅنګ داخبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دليکلواو ويلو ژبه بايدسره پتلېس سي . اساسي پوښتنه داده چي آيا له ژبني معيارڅخه مراديوه ځانګړې سطحه ده چي په ليکلې ژبه کي ځان بايدوروړسول سي اوکه يوه ځانګړې سطحه ده چي دويلوپه ژبه کي بايدځان وروړسول سي ؟ ددغي سخرغوټې خلاصول په حقيقت کي يوه ډېره سخته ستونزه ده اوددې ستونزي داوارولوله پاره دهغو هڅو مطالعه ضروري ده چي دمعياري ژبي داصطلاح دکارولوپه برخه کي يې د نونسمي اوشلمي پېړۍ له ژبنيوڅېړنوڅخه څرک ايستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي وسپړم چي په نونسمه پېړۍ کي انګليسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه . په دې ستونزو کي يوه د لهجې اوژبي دتشخيصولوستونزه وه اوداداسي يومشکل و، چي حلېده يې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي دانګرېزي ژبي دمعياري کولودهلوځلوپه وخت کي دلهجې مسئله يوه جدي موضوع وه . دهغي داهميت اوپه معيار ټاکنه کي وهغې ته پاملرنه دمعياريت دخوځښت دبرخه والوپه ليکنو او ويناووکي ډېره توده مسئله وه. مايکل جان (Meiklejohn) خو حتیٰ ژبه يوه لويه لهجه ګڼله اولهجه يې يوه کوچنۍ ژبه بلله . ۠)۵(

امريکايي ژبپوه ډوايټ ويټني (W.Dwight Whitney) خو لادلهجوپه برخه کي نورهم پر مخ تللی دئ اووايي ٌ په رښتينې معنا سره هرفردد بل فرد په نسبت بيله ژبه وايي . دژبي هرويونکی په تلفظ او دلغاتوپه درک او استعمال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودغه رازدڑبي په ګرامريت grammaticality کي فردي پېچلتياوي او ځانګړتياوي individual quirks & peculiarities، لري ... د هر يوه مفکوره ،چي دلغاتوداستعمال له مخي يې وړاندي کوي ، له بل يوه سره توپيرلري . په دغه توپيرکي دده دکرکتر، پوهني او احساساتو ټول فرديت شامل دئ . ُ (٦) خودويتني نظرياتو هم جدي تناقضات درلودل . که دده له دي نظرسره ، چي ويل يې هرفرد د بل فردپه نسبت بېله ژبه وايي ، موافقه سوې واى نوديوه هيواد د واحدي ژبي درلودل خوبيخي له امکانه وتل . ديوي واحدي او متحد الشکله ژبي دپلويانو سر هم په دغوتوپيرونوباندي ښه خلاص و. دوى هڅه کوله چي ددغي ستونزي له پاره يومنلى حل پيداکړي . دلهجوله پامه ايستل اونفى کول دمسئلي حل ورته نه ښکارېدئ . ددي معضلي لومړى حل داو، چي دژبي يوبشپړقاموس تدوين سي چي په هغه کي د ژبي ټوله موجوده زېرمه دهغې له تلفظ سره يوځاى خپره سي . دمخه تر دي چي دغه رازيو قاموس برابرسي ، دانګرېزي لهجويوه ټولنه جوړه سوه (١٨٧٣ع) چي English Dialect Society نومېده اوپـــــه لنډ ډول يې (EDS) بلله . ددي ټولني هدف دهغولغاتوراغونډول وه چي نور ورته په معياريت باندي قايل نه وه . ددي پرڅنګ يې دغه لاندي اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:

ــ دټولوهغوکسانو چي دانګلستان په محلي لهجوکي مطالعه کړې وه اوهغوکسانوچي دمحلي انګرېزى له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛

ــ ديوه عمومي مرکزدجوړېدوله لاري دمحلي لغاتودراغونډونکو د کارونوخوندي کول څوترهغه وروسته دټولودغولغاتودثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛

ــ دبېلابېلوهغوډيکشنريو (collections of Provincial English Words)بيا چاپول ، چي نادري موندل کېدلې ياپه لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ــــ دهغوسيمه ييزو لغاتودمجموعوچاپول چي په هغه وخت کي يې خطي نسخې موجودي وې ؛

ــ دلغاتودغونډونکو،زده کونکواوټولوهغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعوماخذونه برابرول چي په دې برخه کي عمومي ياځانګړې دلچسپي ولري) . ٧ (

له دي کارسره دپوهانوعمومي دلچسپي پيداسوه . ماکس ميولر (Max Muller) ترادبي ژبي پرلهجوباندي کارته دلومړيتوب حق ورکړ اووې ليکل:

ُ ... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي ... دژبي واقعي اوطبيعي ژوندله هغه استبدادسره سره، چي دکلاسيکواوادبي اصطلاحاتوله خواسوى دئ ،دهغې په لهجوکي دئ ... ُ . (٨). دماکس ميولر نظريه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظرياتويوه برخه د ستېندرډ ژبي دپلويانود کارپه بهېرکي دمنلوموقع ومونده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي خپلي خبري سره رالنډي کړم دستېنډرډژبي دمنځ راتګ جريان په پاى کي بري ته ورسېدئ اود West Saxonلهجه دمعياري ژبي له پاره اساس وګرځېد اوداکسفورډ ډيکشنرى په برابرولو سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډيکشنري دمعياري ادبي انګرېزى له پاره يوه تيوريکي منبع سوه . موريس R.Morris وليکل : ٌ زموږ اوسنى معياري انګرېزي په لومړي سرکي يوه سيمه ييزه لهجه وه ،چي ترڅاکلو شرايطولاندي د يوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه . داشرايط نورولهجو ته ميسرنه ول . ٌ

ددې بحث په پاى کي بده نه وي چي ووايم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارينه په سلوکي ٦٦ اوښځي په سلوکي ٥٠ دليک لوست په نعمت نازول سوي وه (د١٨٤٠ احصائيه). دا سلنه (فيصدي) دهماغي پېړى په پاى کي په سلوکي ٩٧ ته لوړه سوه(٩). دااحصائيه موږپښتنوته بايدراوښيي چي ژبني معيارته رسېدل دليک لوست دسطحي څومره لوړېدل غواړي .

(١) له Wikipedia دايره المعارف څخه دانټرنيټ په مرسته.

)٢(دهانووراوسېدونکي دلومړي جورج له وخته بيا د ويکټوريا تر زمانې پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .

)٣ (حاشيه: ټوني کراولي ـــ ١٠٧ مخ

)٤(دانجيل دغي ترجمې ته ژبپوهانوپه هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معياري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظردژبي دمعيارټاکلوپه ستونزمنه لارکي ديوه توافق له پاره ډېره ښه زمينه برابره کړې وه .

)٥ (ټوني کراولي ـــ ٨١ مخ

)٦ (ټوني کراولي ٨١مخ

)٧(ټوني کراولي ـــ ٨٨،٨٩ مخونه

)٨ (هماغه اثر ـــ ٩٠مخ

)٩ (وګ: ټوني کراولي ٨٧ مخ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبي دمعياري کولوهڅي څه وخت پيل سوې؟

ددې هڅوهدف دژبي معياري کول و،که د ليکدود؟ (۱)

زموږڅېړونکي چي کله دپښتوژبي دکلتوري کېدلولوړه و ژوره مطالعه کوي،نوپه عمومي توګه يې له بايزيدروښان څخه رانښلوي . ورپسې دخوشحال خان اوعبدالقادرخان نومونه اخيستل کېږي او د هغوی له خوادلغت جوړوني هلي ځلي دپښتودمعياريت دتاريخي ځنځيريوه کړۍ ګرزول کېږي . بيانودپيرمحمدکاکړمعرفت الافغاني او ورپسې بيادااميرشيرعليخان پښتوبولۍ اوعسکري اودولتي نومونه اودهغه په تعقيب مرکه دپښتو، پښتوادبي انجمن اوپه پای کي پښتوټولني ته واررسېږي . څرنګه چي زموږپه څېړنوکي دپښتوژبي د صيقل کولو اوسمولو هڅه تردېري اندازې دلغت جوړوني پرعمليه باندي حواله سوې ده،ځکه نوپه دغه ټول تاريخي اوادبي جريان کي په جوړوسوولغاتوپسي څراغ وپلته رااخيستل کيږي او که هورې پر ځينو داسي کلماتوباندي سترګي ولګېدلې، چي په لومړي وار ليدلو سره څوک د جوړوسوولغاتوخيال پرکولای سي ، نوهمداکاردژبي د توحيدولوله پاره يوتلاښ بلل کيږي . داچي دالغتونه به په رشتياسره ديوه تاريخي او ژبني ضرورت له مخي جوړسوي وي اوکنه تردغه وخت پخوابه هم په ژبه کي موجودوه ، يوه مسلکي څېړنه ده، چي زه به يې دخپل صلاحيت په حدودوکي وروسته يوڅه وشنم . دلته دومره وايم چي که ددغولغاتو نوې جوړونه ثابته هم سي ، هغه بايددپښتوپالني او پښتوروزني په حساب کي درج سي، نه دپښتومعياريت په جمع و خرڅ کي.

داميرشيرعليخان دوخت پښتونوموني دهغه اميرله خواپه هيوادکي دنوي مدنيت اويوه منظم دولت دجوړېدوله پاره دعمومي پلان يوه کوچنوټې کړۍ ده اوپه رشتياسره هم بايددنوموړي اميرپه محاسنو او هيوادپالوهلوځلوکي وشمېرل سي . دده داکاردپښتوپالني يوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.

مرکه دپښتودااميرامان الله خان دوخت يوه وطنپاله اوپښتوپاله هڅه ده . ددې مرکې يوازني چاپي آثار(يوازينۍ پښتو) او(پښتوپښويه) ده . يوازينۍ پښتو دسوچه توب له هغه نړيوال تمايل سره په تړاوکي منځ ته راغلې ده ، چي داماني عصر دملي اومشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ ارواښادعلامه محمودطرزي په عثماني ترکيه کي دتورکي نيشنليستانوله مبارزوڅخه اخيستی اوافغانستان ته يې راوړی و. په هغه وخت کي تورکي ملتپالوله عربي اوفارسي ژبي څخه دخپلي ژبي د پاکولوخوراغښتلی خوځښت راپيل کړی و .

ديوازينۍ پښتو په سرکي دمرکې دمشر "خادم العلماء عبدالواسع قندهاری" په قلم داسي لولو : "داخبره وهريوه ته ښکاره ده چي دهر ټبر ژبه څوخپلنی نسی اوليک او ليکی په خپله ژبه نسی لوړتوب اوپوره والی نسی درلودلی اودپردی له اړی نسی وتلای ... دادی نن ورځ چی لومړی پک دپښتانه دټولواکی بلل کيږی مشربادارډپښتانه (الغازی اميرامان الله خان) چی په کلو زوی اوپه پوهانده پلارد تيرسوو او اوسنيوپښتنودی په دی راز د لوړتابه دخپل ټبراو د ودانی دخپلی مينی پوه سو چی دتوری مټ د کښی بی متېه نه ځليږی اوپردی کټ تر ننګړی شپی دی نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلیږی اود هیڅ اولس میرانه دبل په ژبه پرټوله مځکه نه خپریږی نویه وټبری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی خپله ژبه بشپړه سی اوپه ټولواکی اوټولواګي کی دی بله ژبه نه ښوری .... ۂ) ۲(

داهڅي دکاغذ پرمخ پاته سوې اوپه هماغه کابل کي لا هم دپښتنو لیکوالو(برهان الدین کشککی) له خواونه پالل سوې چي تفصيل به يې تاسي دپښتودسوچه توب په برخه کي ولولئ.

دپښتومرکې پښتوپښويه اويوازنۍ پښتودپښتوپالني يوه مخلصانه هڅه وه اوداماني عصردپښتوپالني يوثبوت دئ . دهغه وخت پښتنو د راويښولواوخپلي ژبي ته دپام اړولوله پاره يوتلاښ وخو د پښتوله معياريت سره يې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه ددغي مرکې نوم (مرکه دپښتو) پخپله لا هم غير معياري اود پښتوګرامرله اصولوسره مخالف دئ.

تردې وروسته چي دپښتوادبي انجمن دکندهاردمنورينواودتنظيمه رئيس محمدګل خان مومندپه اراده منځ ته راغئ اودده په حضورکي يې دپښتوليکني کومه لارتعقيبوله ، هغه لارپخپله دوزيرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه اوپه (پښتوسيند) او(دپښتوژبې ليار) کي يې خپله راايستلې لارتعقيب کړه . دپښتوادبي انجمن دپښتود عامېدلو اورسمي کېدلوپرلوريوه هڅه وه نه دمعياري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف دپښتوادبي انجمن دنشراتي اورګان (پښتو) مجلې له يوه پاراګراف څخه داسي نتيجه اخيستې ده چي ګويا ادبي انجمن غوښته پښتويې معياري وي (۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي :ٌ ... دمحترم کتونکودلوړنظرڅخه پټه نه ده چی په نوروژبوکی معارف په کافی اندازه سره ليکلی شوی دی ، چی دعواموضرورت اوغوښت يی په پوره دی ... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه اوذخيره موجوده نه ده چی دعوامو ضرورت دی پوره کی نوبه ضروری وی چی انجمن دی په خپله مجله کی زيات مخ دعومو وروڼو داذهان اوعلميت وګوری چی د(کلم الناس علی قدرعقولهم) پرمعيار برابره وی چی شکوه دګران والی اونه پوهني ځنی پيدانشی .... ۂ) ۴(

په پورتني پاراګراف کي د(معيار) کلمه د(کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده اومعنايې داچي دمجلې نشرات دي ددغي مقولې پرمعياربرابروي يعني ساده دي وي . دلته يې دژبي د معياري توب مسئله په پام کي نه ده نيولې .

دپښتوژبي له پاره ديوه واحدليکني معيارمنظمه هڅه دکابل د پښتوټولني له جوړېدوسره سمه رامنځ ته سوې ده . په تېره بياکله چي په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظايفوکي يوژور بدلون راغی اودنويو وظايفوپه لړکي يېٌدپښتوژبي دلغاتواو قواعدو تدوين ، دضرورت له مخي دنويو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارليکل او خپرولٌ شامل سول .(۵). دپښتوټولني داهڅه دليکنۍ ژبي د معياري کولو لومړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي . تردې وراندي چي د پښتومرکې ، پښتوادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالني اوپښتو روزني اودليکوددیووالي له پاره هڅي ګڼل کېدلای سي . خوله بده مرغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوټولني ونه سوای کولای چي دلیکني معیارمسئله تر (سو) او(شو) په هیسته پرمخ بوزي. دپښتوټولني په پیشنهادسوو مادوکي د لیکوددیووالي پرسرفیصلې سوي دي نه دژبي دمعیاریت پر موضوع ، وروسته له لیکوالوڅخه دلیکودیووالی اودتلفظ یووالی ګډ سوی دئ .

دپښتوټولني دکاواکو هڅوپرڅنګ له نن څخه زیات وکم پنځه ویشت کاله وړاندي دیوازنۍ کره لیکنۍ پښتوپه نامه یوبهېرراروان دئ چي پوهانددوکتورمجاوراحمدزیارېي دتاداوایښوولوادعاکوي اووایي چي دغه بهېر دنومورې په اراده ، نوښت اوفعال ګډون سره راپیل سوی او تراوسه پرمخ وهل کېږي . دڅوکلونوراهیسي چي پر افغانانوباندي دنوروبدمرغیوپرڅنګ دپوهانو اوعالمانودنه جبېره کېدونکي مرګوڅپې راماتي دي ،اودافغانانوپه تېره بیا د پښتنودېري ستري هستۍدمرګي غېرته تللي دي ، اوس دیوې پښتو له بهېرسره د نوروپوهانواودپوهنتون داستادانواوداکاډیمۍ دغړونومونه هم تړل کېږي ؟! داحرکت لږموافقین اوخورازیات مخالفین لري چي زماد همدې کتابګوټي په ترڅ کي به تاسي دهغه په باب بېلابېل نظرونه ولولئ .

(۱) دمخه تردې چي دپښتوژبي دمعیاریت په برخه کي وړغېږم ، دیوه ټکي یادونه ضروري ګڼم اوهغه داچي زموږپښتنوڅېړونکودوې خبري سره ګډې کړي دي اوهغه دپښتوژبي پالنه اودمعیاري پښتو ټاکنه ده . زموږڅخه دژبني فعالیت دغه دوې برخي ګډې سوي دي اوزه به په دې بحث کي دنوروموضوع ګانوپرڅنګ پرهمدې برخه هم رڼاواچوم .

)۲ (بینوا ــ عبدالروف ــ پښتوروزنه ــ ۱٤٦ ، ۱٤۷ مخونه ــ دپښتوڅېړنوبین المللی مرکز ــ کابل ــ ۱۳۵۷ ش .

دغه راز وګ : ژبپالنه ــ ۸۷ مخ دیوازنۍ پښتود٦ ــ ۷ مخوپه حواله

)۳ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۴ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۵ (پښتوکتابونه ۱۲مخ.

د معیاري لیکني پر هڅو باندي د نیولوګیزم هښمه

په ژبه کي د نوو لغتونو جوړول له بابا ادمه تر دې دمه پوري یو معمول دود دئ. د نوو اختراعاتو او کشفیاتوو او نوو مفاهیمو له پاره هر قوم او د هري ژبي ویونکو نوي لغتونه جوړکړي دي. زما په نظرد " وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲آیت) څخه به هم مرادهمدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولو له پاره په ننۍ ژبپوهنه کي دنیولوګیزم یانیولوجیزم neologism اصطلاح کارېږي.نیولوګیزم هغه لغت، اصطلاح یا عبارت ته ویل کېږي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی جوړسوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یایوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنگ ورکوي .نیولوگیزم داختراعاتو،نووپدیدویاهغوزړومفاهیمود پېژند لوله پاره گتوردئ چي په یوه نوې کلتوري قرینه کي واقع سوي وي . د نیولوگیزم یومثال e-mail دئ چي موږېې په مدني ټولنوکي د انټرنیټ په برکت له نامه سره ډېراشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو گیزم بایدنوي بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توگه ځانگړو اشخاصو، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي . د نیولوگیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړۍ په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړۍ دپیل تریو څه وخته پوري لا د ٌ نیولوگیزم ٌ لغت پخپله نیولو گیزم و .

دطب دعقلي وعصبي ناروغیوپه څانگه) سایکیاټري (psychiatry کي دنیولوگیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کارېږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي .(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښه غیرعادي نه ده خوپه

لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښه ده چي دشیزوفریني schizophrenia په شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندگي کوي.

دنیولوگیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودسټروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي . په دغه وخت کي دناروغ ژبه گنگوړه سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوگیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوي نظرېې ته په نسبي توگه د نیولوگیزم په سترگه کتل کیږي اونیولوگیسټ دعقایدودسیسټم په برخه کي نوښتگرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونوپه نظر بیازیاتره مرتداوورانکارگڼل کېږي)۲(.

که دژبودجوړښت جریان ته په ځیروکتل سي نوهرلغت به یووخت نیولوگیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوگیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه گرزېدلې ده . دنیولوگیزمونو رواجېدل زیاتره دخبري اواطلاعاتي رسنیو (media)پرلاس سرته رسیږي .

دژبوماهران کله کله له نیولوگیزمونوسره له دې اسیته مخالفت کوي چي دنوموړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوالغت موجودوي . دغه راز مخالفت دغیرماهرواشخاصو له خواهم سرته رسیږي اوهغوی نیو لو گیزم وژبي ته سپکاوی گڼي .

نیولوگیزمونه عموماً دساینس ، سیاست ، تجارت اواعلاناتوپه برخه کي ډېررواج لري . په انگریزي ژبه کي دځینوادبي کتابواودهغوی د لیکوالونومونه دنیولوگیزم په توگه کارېږي اوکله چي ددغه کتاب یاد هغه دلیکوال نوم په ورځنیومحاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي یې په یوه خاصه معنا باندي تعبیروي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنيولوګيزمونوپه رواجولوکي که له سمتي دلچسپيو، لهجوي لوړتياغوښتنواوسياسي تمايلاتوڅخه کارواخيستل سي ، پخپل مقابل کي يې مخالفتونه رازيږي .مګرکه ديوه سالم جريان په توګه تطبيق سي ، په ژبه کي يې دپاته کېدلواومنلوچانس ډېرسته . خودا حقيقت مو بايدتل په پام کي نيولی وي چي له نيولوګيزمونوسره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره دخواخوږۍ په انګېزه کيږي . که له هغه څخه يوه سياسي اوسمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه يې تاوان سل واره زياتېږي .

په افغانستان کي دپښتوژبي درواجولواوکره کېدلوجريان له هماغه پيل څخه په نووجوړوونوراشروع سو،ځکه نوزموږدزمانې ليکوالو چي کله دپښتوژبي دمعياريت پرتاريخي سيرباندي څه کښلي دي ، نو دمعياريت له پاره هڅي يې له هغو تلاښونوسره تړلي دي ، چي په پخواکي دپښتنوله خوادمعياريت له پاره نه ، بلکي ديوه يابل مقصد په خاطر ترسره سوي دي . دې ذهنيت دومره ريښه ځغلولې ده چي دکره ليکنۍ پښتوبنسټګرېې لاهم دې ته اړايستلی دئ چي پخپل نوښت راپيل سوي خوځښت له هغوشعوري اوغيرشعوري ژبنيو بدلونوسره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلابېلوانګېزومنځ ته راغلي دي . ددې نښلوني تيوريکي تاداو له دغه تصورسره تړلی دئ ، چي د معاصر معياريت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او دکره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کاردنيولوګيزم پالنه ګڼل کېږي . ددغه ذهنيت دتوجيه کولوپه خاطرهڅه سوې ده چي دپښتوادبياتو او پښتو ژبي په پخواني بهېرکي هم د نيو لوګيزم څرکونه وموندل سي څوله دې لاري دلغت جوړوني نني جريان ته تاريخي تاداوجوړکاندي . دوخت په نرخ باندي دپخواني ادب اواديبانوددذهنيت اوافکارود تعبيرولو نور مثالونه هم سته) ۳ . . (

په دې لړکي ويل کېږي چي امير کروړجهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول . خودې نظرته چي په ډېري خوشبينۍ سره هم وکتل سي نوبه يې نتيجه داراووزي چي دانظرپراټکلونوباندي ولاړيونظردئ . البته له دې څخه انکارنه سي کېدلای چي داميرکروړپه وياړنه کي داسي لغات سته چي دجوړو سوولغاتونوم پرايښوول کېدلای سي اوکه جوړوني هم وي ، ډېري طبيعي جوړوني دي . خوودې طبيعي پېښي ته ديوه شعوري حرکت رنګ ورکول يوه داسي خبره ده چي اثبات به يې يوازي له دغي وياړني څخه مشکل وي اونورواسنادوته به اړتياولري . ځکه دامعلومه نه ده چي آيادغه ترکيبونه چي د امير کروړ په وياړنه کي راغلي دي،دده تروياړني دمخه هم په ژبه کي موجوده او که دده خپلي جوړوني دي . ترڅوچي داميرکروړدعصريا تر هغه دمخه او وروسته موادموندل سوي نه وي ، پردغولغاتوباندي د نيو لو جيزم د توجيه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري . د امير کروړ وياړنه بې له شکه دپښتوادبياتوډېرليري څرک راکوي . خوپه هغه وخت کي پښتو ژبه خولاڅه ، چي نوري نزدې ګاونډۍژبي لاهم په دې موقعيت کي نه وې چي دمعيار ټاکلو اړتيادي ورته مطرح سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزيارصاحب يوځای داميرکروړپه وياړنه کي دستايوال، دريځ ،هريوال، مخسور، پيژندوی، پلن، زړن ... لغتونهٌ يوه ادبي بشپړه ترونې (مصنوعي) ويي جوړونه يانيولوجيزمٌ بللی دئ (۴)خوبل ځای يې په شک سره څرګنده کړې ده چيٌ ګمان نه کوم چې اميرکروړبه (اتل) له ځانه جوړکړی وي ، امکان لري (دريځ) يې جوړکړی وي . ٌ (۵)له دغه شان تذبذب سره به موږڅرنګه وکولای سواميرکروړدنيولوګيزم په لارويانوکي ودروو.

ددې جريان دليکني په لړکي دروښان پيرپه لاس دلغت جوړوني کارته هم اشاره سوې ده . په خيرالبيان کي رشتياهم بايزيدروښان دعربي اصطلاحاتواولغاتوله پاره پښتومعادلونه راوړي دي . دروښان پير دا کارکه دپښتودسوچتابه اوپښتوپالني له پاره دهڅوپه مطالعه کي راوړه سي ، لايوه خبره ده ، خودنوولغاتوپه جوړونه کي يې ځکه نه سو راوړلای،چي دالغات خوټول دپښتوخپله زېرمه اوترروښان پير وړاندي هم زمايقين دئ چي موجوده وه اوروښان پيرله خپل ټولنيز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي اواستعمال کړي دي . علامه رشاد(رح) دخيرالبيان لغتنامې ته پخپله سريزه کي وايي چيٌ ددې کتاب له ليکني څخه ځلورسوه کاله تېرسوي دي . ځيني لفظونه يې زماني غرابت لري اواوس يې دمعناوو موندل لوستونکي هرومروپوهښتني او ګروېږني ته اړباسي.

له بلي خوادمولف کورنۍ دوزېرستان پهٌ کاڼي ګرامٌ کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سيمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی . دده لهجه دهغه وختني مسيدو(مسعودو) اووزيرولهجه ده . په دغه لهجه کي اوس هم ځيني داسي لغتونه اومحاورې سته چي ترهغې سيمي دباندي پښتنو ته يې پوهه آسان کارنه دی . ٌ) ٦(

علامه استادکه دروښان پيرپه فرهنګي هڅوکي دلغت جوړولوڅرک موندلای وای ، هرومرويې بياناوه .

ښاغلي رفيع صاحب په خپل خوندورکتاب ژباړالنه ــ کي چي د روښاني ادب له ځينوقلمي نسخوڅخه يولړکلمې (تهت سر، خسلتونه ،زرور، هرس ، بسات، غلت، الفاز...) رااخيستي دي اوپرهغويې د مفغنوکلموخيال کړی دئ،ماته دروښاني ادب دلارويانوله خوايوه ارادي هڅه نه ښکاري،بلکي دخطاطانو د بېسوادۍ نخښه يې بولم . دغه رازبېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .

ددغه شان ارادي اودقافيوي ضرورت له مخي تصرف يومثال د ميرزا حنان بارګزي اوحميد مومندپه دېوانوکي مالوستی دئ ، ښايي نورهم وي .حنان وايي:

په لويي دزمانې خوشي غلط سوم

لکه دود پر سر د اور درومي عبس

)دېوان ٤٦ مخ دمحمدمعصوم هوتک په زيار(

حميدوايي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمظلـــــــــوم د آزارغشی رسالگی

هیڅ ګوزاریی خطانه دورمی عبس

)دېوان ۱۲۵مخ(

خوشحال خان خټک چي پخپل یوشعرکي دکال دمیاشتومخي ته پښتوترجمې راوړي دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷)بلکې دحمل ، ثور ، جوزا، .... پښتو نومونه دي چي په خلکوکي يې له پخواڅخه دود درلود . دی پخپله هم وايي چي دی ددې نومونوپښتومعادل راښيي:

چی ً دلوٌ ، ً حوتٌ ووايی یوٌبهمنٌ بلٌ اسفندار ً کړه

پښتوله مـــــــــــــانه واوره یوٌبوکهٌ ، دوهم ً ماهی ٌ

که دانومونه دخوشحال خان خپلي جوړوني وبولونومعنابه يې داوي چي په پښتوژبه کي دخوشحال باباتروخته پوري (وري ، غوايي ، زمري ، تله ، لړم ، لينده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجودنه وه . داخبره خوبه هیڅوک ونه مني چي داحیوانان او خزندې اونورشیان په محیط کي هم نه وه . هرومرووه . نوڅه به يې بلل ؟ . آیادې موجوداتوپه محيط کي خارجي وجوددرلودخونوم يې نه درلودچي خوشحال خان مجبورسو، نومونه يې ورته جوړکړل ؟ ! داخبري ټولي د منلونه دي .

داميرشيرعليخان دوخت پښتوبولیاويولړپښتونوموني موږددغه وطنپال اميرپه پښتوپالنه کي شمېرلای سونه دپښتودمعیاري کولوله پاره یوتلاښ . دغه وخت امیردیوه منظم لښکردجوړولوپه فکرکي دئ اود لښکر جوړول دهغواصلاحاتوپه سرکي راتلل چي ويل کېږي امير شيرعلي خان دسيدجمال الدين افغاني په مشوره رانښلولي ول)۸) .

ددې لښکردجوړولوله پاره مقرري اوکتابونه له انګرېزۍ څخه په فارسي ترجمه سول چي (شرح قواعدپياده ګان پلتن) ، (کتاب قواعد رساله) او(کتاب قواعدپلتن) نومېږي . ددې کتابوژبه فارسي ده خوبولیاوعسکري اصطلاحات يې پښتودي.

دوکتورحسن کاکړليکي چي داميرشيرعليخان دوخت پښتو نوموني داميرعبدالرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي اوٌ امير عبدالر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چاروکې دمداومت اصل ترپښو لاندي کړ .... ٌ (۹)داميرعبدالرحمن په وخت کي دډيورنډ خط هاخوا پښتنوسره مراوده اومکاتبه په پښتوکېدله اواميردپښتو عرايضو احکام هم په پښتوژبه دملامحمدافغاني نويس په قلم ورکول اوپخپله يې لاسکيک پرکاوه (۱۰). داميرداکارهم دپښتوپالني ياپښتو روزني په برخه کي ځېرل کېدلای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دامیرامان الله خان دوخت د(مرکه دپښتو) نوموونی مابل ځای هم څېړلي دي . دادپښتودسوچه کېدو یوه ناکامه هڅه وه چي بشپړبیان به یې تاسي پرخپل ځای ولولئ.داهڅه دهمدې حرکت دبنسټ ایښوونکو له خوالاهم پالل سوې نه ده .

دکره پښتولیکني په نامه چي کوم خوځښت په افغانستان کي د ثورانقلاب ؟تر بري وروسته زوراخیستی دئ ، په ټولولومړنیو او اوسنیولیکلواسنادوکي یې دخپل کاراساس پرځلوروستنوباندي ولاړ بللی دئ : دارکاییکولغاتوراژوندي کول ، له لهجوڅخه لغات اخیستل ، له نوروژبوڅخه پورول اودنویولغاتوجوړول . دې کارته یې فیصدي هم ایښې ده اوهري برخي ته یې په سل کي ۲۵ ونډه ټاکلې ده .

دویي پانګي دپراختیاله پاره هم دغه لاري (پلټنه ، ټاکنه ، پوروونه او جوړونه) غوره سوي دي) ١١ (

ددغي ژبنۍ تګلاري اصول پخواهم دالفاظوپه لړبدلون سره منل سوي وه . مرکه دپښتوهم پردغه اصولومتفقه وه ، دپښتوادبي انجمن هم اوپښتوټولنه هم .

خوپه دې څه دپاسه دېرشوکلوکي په پلټنه،ټاکنه،پوروینه کي د دوو فیصدوپه اندازه ګوتي چا وهلي نه دي . په دې برخه کي چي څه کتابونه لکه زړه پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګړنې (۱۲)او نورخپاره سوي هم دي ، له هغوڅخه په اصطلاح معیاري لیکنه کي چا بېخي لږ کاراخیستی دئ . خودجوړوونوپه برخه کي دحجم له مخي دومره زیات کارسوی دئ، چي پښتو خوارکۍ یې په هضمولوکي پر باکیو(کانګو) راغلې ده .

په لهجوکي لغاتونه سته خوڅوک دئ، چي راټول یې کړي . زیار صاحب وایي چي په لرواوبروپښتنوکي داسي لهجه پاته نه ده ، چي دوی دي څېړنه پکښې کړې نه وي . رشتیابه یې هم کړې وي . خوددې څېړني نتیجه په" کتابچو" کي بندي ده . دتحقیق میدان ته راوتلې نه ده چي نورهم ورڅخه استفاده وکړي . په یوه ژبه کي چي دلهجو دومره پرېماني وي اوله دې پرېمانۍ سره حتی دیوې لهجې کوچنوټی قاموس چاپ سوی نه وي ، نوانفرادي هڅي به څوک څه وکړي .

پوهاندزیارصاحب وایي چي" دپښتوغوندې نوې مدنی کیدونکې ژبه ترهرڅه لومړی دیوې پراخي اوبشپړې ویي پانګې (لغوي ذخیرې) تثبیت ته اړتیالري . اوهغه په دې ډول چی لومړی یې دلهجوي اومتنی څېړنی اوپلټنی له لاري خپله آره اواصیله پانګه راټوله شی اوبیایی تشه (خالیګاه) له یوې خوادځینونوومدنی اوعلمی نومونوپه ژباړنو اوټاکنواوله بلی خواپه پورونواواخیستنوډکه شی . ") ١٣ (

تردې وړاندي یې دویي (لغت)پلټنې چمونه ښوولي دي اولیکي :" ... په ویي پانګې پسی دژبی ټول ګړدودونه وپلټل شی هرویی په خپله فونولوژیکی ، سیمانتیکی اوایدیمی ځانګړنوسره په غږلیک او غږ نیوونې (ټایپ ریکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ویی په یوه ویونکي پوري اړه ولري ... کله چی ددې رازپلټنی له لاري ویي پانګه راټوله او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوته شوه بیاوارډي ته رسي چي دژبپوهنی له بنسټوسره سمه يې د قاموسونوپه بڼه خوندي کړي اوهغه هم په بیلابیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییوقاموس، دګړنو(محاورو) قاموس اوداسي نور. په دې توګه چي دژبي خپله آره اوسوچه ویی پانګه لاسته راغله له یوې خوابه مود خپلی ژبی داړتیایوه لویه برخه پوره کړي اوسي اوله بلی خوابه مودو يي پانګی دپراختیایوه وسیله ترلاسه شوي وي .(۱۴) داټولي هغه خبري دي چي د(خو) ځای پکښې نسته . مګرآیاپه دغوزرینواصولوباندي عمل سوی دئ ؟ آیا دلهجوي قاموسو، چي پوهاندزیارصاحب يې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چي خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چي دځینولهجوګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې اوعلاقې له مخي ثبت سوي وي . خو آیادغه ثبت سوي موادکافي دي ؟

کره پښتواویوه پښتویوازي اویوازي لغت جوړوني ته جوغېدلې ده . نورودروبرخوته يې شاورګرزولې ده . دتېرودېرشوکلونوپه موده کي څوک درې مغزني مقالې راښوولای نه سي چي په دغوځانګو(پلټنه ، ټاکنه ، پورونه) کي دي لیکل سوي وي خوپرلغت جوړونه باندي که ټولي مقالې راغونډې سي ، کتابونه به ځني جوړسي . اروابښاددوست شینواري په ډېروخواریوزړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه ویلای سم چي ددغي پنډې زېرمي په سلوکي پنځه لاهم درواجولوله پاره انتخاب سوي نه دي . دکره ژبي دځلوروبرخوترمنځ موازنه که دلغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي ، لکه ورانه سوې چي ده ، نودچاپه ذهن کي هرومروداپوښتني ورګرزي چي:

آیاله لهجوڅخه اخیستنه یوازي دکاغذ پرمخ یوه بې ارزښته یادونه ده چي دخلکودخولودبندولوله پاره لیکلې سوې ده ؟ آیاکره پښتود یوې لهجې سیادت دئ ؟ نوري په رسمیت نه پېژني ؟

دوکتورزیارصاحب وایي :" نوې جوړونه بایدیواځې په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورومفاهیموپوری تړلی وي چی زموږفکري اوکلتوری زیږنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګویستیک) ، ټولنپوهنه (سوسیولوجی) پوهنتون (یونیورستی) ، ځارندوی (سکوټ اوپولیس) توغندی دراکټ اوورکټون دکودکستان لپاره . مګرکه سوکړک یاسوړسک ته دجواروډوډۍ نوم وټاکو، یوه بی ځایه ټاکنه به وي . " (۱۵) مګرپه همدغه کتاب کې بیا په عمل کي دخپلي سپارښتني پرخلاف شاعر، کتاب ، قلم ، پنسل ، بلبل، تاریخ ، اونورو په سوو غیرتخنیکي اوغیرساینسي لغاتونه جوړکړي دي ! ؟

پوهاندزیارصاحب ورپسې داسي وایي : " بایدهره جوړونه په یوه سرنه وي ، بلکی دیوې داسي ډلی له خواوي چي دوه غړي يې دځانګی والاوي اویودوه يې ژبپوهان . په دې ماناچی که دمثال په توګه د ټولنپوهنی نومونه وي ، په کاردي دټولنپوهانواوژبپوهانوپه ګډه مرسته جوړه شی . البته که پخپله دژبپوهنی نومونه وي بیادجوړونکی ډلی غړي یواځی ژبپوهان کیدون لري . له بله پلوه داچی په پښتوکی لاتراوسه دهري علمی ځانګی اوژبپوهنی ځانګه وال دومره ډېرنه دي ، نودجوړوونکې ډلې دغړولړنی شمېردوه تنه دمنلووړدي ، یومربوط ځانګه وال اوبل ژبپوهاند. اولاداهم پیښیږی چی په ډېراختصاصی ډول په یوه ځانګه کی یوتن هم نه وي ، په هغه ترڅ کی بیادبلی ژبی له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانومرسته غوښتل په کاردي . ٌ (١٦)بل ځای وايي :ٌ خپللاسي يا مصنوعی ويی (نيولوگيزم) هغه دی چې په بيلښتي ياترښتي ډول د يوې علمی ټولنې له خوادتياروبيلگوله مخی جوړشوی وی .... ٌ (١٧)اوس نوراسئ خدای ته مخ کړئ اوبنده ته شا، چي آیادغه سپارښتنه په عمل کي نيم په سلوکي پلې سوې ده ؟ دټولوپښتنوپوهانو، استادانوله چيغواو مخالفتوسره بياهم داټول کاروان په فردي اراده اوتصميم باندي روان دئ . نه د چاپرچيغوغوږنيول کيږي ، نه يې پروړانديزونو. او دليل هم دا راوړل کيږي ، چي تاسي لايسنس نه لرئ ؟! هغوی چي يې بيالري،ور ته ويل کيږي چي ستاسي لايسنس دپلاني هيواددئ ، د منلو وړنه دئ) ١٨ (

حقيقت دادئ چي لغت جوړونه اوس په يوې اپيډيمۍ (ساري ناروغۍ) بدله سوې ده . زه يې ژبنی سرطان (cancer) بولم . ډاکټر عبدالرازق پالوال څه کم دېرش کاله وړاندي چي دغه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې دمنفي اغېزوپه باب داسي خبرداری ورکړی و :ٌ ... که دغه دلغت جوړوني اوپښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي ــ پرژبه باندي دوې منفي اغېزې ښندي : يوه منفي اغېزه يې داده چي ژبه دملنډواوتمسخروړگرځوي چي دغه هم دليکوال اوهم دژبي وحيثيت ته صدمه رسوي . نوپرځای ددې چي دژبي قدرموکړی وي ــ سپکه کړې به مووي . دوهمه منفي نتيجه يې دژبي پره ديوالی دی . دزړويا مړو کلماتوپښتوکونه اودنوولغاتوجوړونه يورازساري او حياتي مبتلايي ده چي اومه ځوانان لکه متعلمين اومحصلين يې په مقابل کښي معافيت نه لري . که دغه جريان په اوسني شدت سره دوام پيداکړي ، دوه درې نسله وروسته به موږپه کابل کي يوه بېله لهجه ولروچي هغه به نوکابلۍ پښتوبلله کيږي . ٌ (١٩)اروابښادسرمحقق محمدصديق روهي (١٣١٣ـــ١٣٥٧ش) هغه وخت چي دپښتوټولني درئيس په توگه يې کارکاوه ، دنووجوړسوو لغاتوپه باب ديوې پوښتني په جواب کي ويلي دي :ٌ يوزيات شمېر خلک فکرکوي چې دانوی لغتونه به دپښتو ټولنې له خواجوړشوی وی ... ځيني پرمونږانتقادکوي اووايي چې مونږ د راديو په خبرونونه پوهېږو، تاسې ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کې له مسئولومراجعوڅخه غوښتنه وکړه چي که دوی نوي لغتونه اواصطلاحات خپروي بايددپښتوټولني سلا او مشوره وغواړي ... زماشخصي نظردادی چې په افراطی بڼه دپښتو سوچه کول به ژبه له ويونکوڅخه تجريدکړی . افراطی تصفيه نه ضروري بريښی اونه ممکنه . ٌ) ٢٠ (

اروابښادعلامه رشاد(١٣٠٠ ـــ ١٣٨٣ش) ترخپل وفات ځلورکاله وړاندي دگوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه گڼه ٢٤مخ) دخبريال د يوې پوښتني په جواب کي داسي ويلي دي :ٌ ... مجرده ژبه په دنياکي نه سته اومشترکات دژبي حتمي اولازمي دي مخصوصاً ديوې کورنۍژبي په خپلومنځوکي خوراډېرمشترکات لري اوموږدداسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږيې بايدومنو.... دليکني اودليکلوژبه بايددقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه دخاصوڅوکسوليکونکونه ده .ٌ علامه مرحوم ديوې بلې پوښتني په جواب کي داسي ويلي دي :ٌ البته داخبره منم چي دنويولغاتودراننوتلومخه بايدونيول سي ، دهغوی له پاره په اول کي بايدتدبيرونيول سي . مثلا زه به ډېرخوشاله وای چي د سيلو کلمه موږته نه وای راغلې اوپه هغه وخت کي دډوډۍ پخولويادنانپزۍ موسسه نوم پرايښودل سوی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

واى ... مكروريان كلمه كه مورته نه واى راغلې ... اودغسي يوه كلمه ورته استعمال سوې واى دابه ډېره ښه واى . نوونويولغاتودرانتوتلودمخنيوي له پاره داكارسم دئ . امادزړو مروجولغاتواودقوم په ژبه معمول لغاتولپاره دنويو كلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه ليري كوي ... په وضع كي دي ډېرتلوارنه كېږي اول بايدټولي لهجې ثبت سي اووكتل سي چي په لهجوكي ددغه مطلب لپاره څه سته اوكه نه سته ، كه نه وي نوبيادي وروسته وضع وسي ... تلوارپه وضع كي پخپله دتامل وړخبره ده . ۜ

دښاغلي نجيب منلى لا،چي له خپل ګرډودپرته يې له نوروسره جوړه نه ده ، هم له نيولوګيزم سره ورانه ده . دى ليكي : ۜ ... دپښتوپه هكله هم داوېره شته چې دكره كوونكولورېينې به ورته د مخالفانوله نارواوونه ډېرتاوان ورواړوي ....ٌ دى ورپسې زياتوي :ٌ له بلې خوازه، چې نژدې ټول عمرمې دكتاب سره تېركړى ، درې څلور پردې ژبې مې زده كړي اوځان دپښتودتاريخ اوادب له پېژندنې هم بې برخې نه ګڼم ، كه دګوربت مجلې يوه ګڼه راواخلم اوداستادصميم مركه يادااستادزيار ليكنه لولم نوپه نيمايي يې هم نه پوهېږم اوحيران شم چې داخبري د چا لپاره دي ؟ٌ ښاغلى نجيب منلى دنوولغاتوجوړول دژبي پرمختګ بولي خوزياتوي چي :ٌ ... په وچ زورد هغوپورشويو ټكو پښتوكول چې ژبې دپېرېواولسيزوپه اوږدوكې خپل كړي دي دژبي لپاره به ګټوري وي يابه نه وي خودژبې دويونكوسره ظلم دى.

دفرمان په زورنه چاته كور، ډوډۍ ،كالي رسېږي ؛نه څوک جنتي كېږي اونه ژبه كره كېږي، هرتحريک چې دفرمان اووچ زورله لارې د تاريخ يون بدلوي له ناكامۍ سره مخ كېږي، افغان ولس ته خوتاريخ دا هم ورزده كړه چې داډول ماجراګانې ډېرې سختې تاواني دي.

په زوردپښتوكره كول ماته دپښتني فرهنګ جرړې ايستل ښكاري ... نوديوعادي پښتوويونكې په حيث هغودرنومشرانوته چې د نيو لوجېز مونوپه لاركې بې شانه ستونزې ګالي په ډېره عاجزۍ سوال كوم چې خپله انرژي اوزموږدزده كړې وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونه لګوي تشريحي اوايتمولوژيكي قاموسونه دې راته جوړكړي چې د خپل ولس دخبروژبه په ښه شان زده كړو. ۜ

دى ،ځوانان ليكوال اوفرهنګپالٌ دكره پښتودمحتسبانوپه مقابل كېٌ مقاومت ته رابولي اووايي چېٌ خپله پوهه اوقلم دپښتنوخدمت ته وقف كړي په كره پښتوليكل زموږهيڅ دردنه راداواكوي خود پښتنو په ژبه چې څومره دپښتنولپاره ليكنې ډېرېږي هغومره به پرې پښتوكره كېږي . ۜ) ٢١ (

اوس له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې اوافراطي سوې ده او تردې اندازې عامه سوې ده چي پخپله پوهاند زيارصاحب هم په مشكل ورسره اخته دئ اووايي چي زه يوازې دخپلوجوړو سوو لغاتو مسئوليت اخلم ، نورپه مااړه نه لري (٢٢)تردې پخوايې ويلي وه چيٌ له بده مرغه وروسته په دې برخه كې دځينوخلكو بې سروبوله جوړونېددې سبب شوي چې زموږژبنۍ ټولني دالړۍ ګردسره پرېږدي .... ۜ (٢٣) خو زه وايم ددې بې مسئوليتۍ مسئوليت به

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه چاپر غاړه وي ، چي له مکرروخبرداريو اوسپارښتونوسره سره يې دلغات جوړولود کارخانو د تاسيس لار خلاصه کړه . داپدل چي هرچامات کړی دئ ، له پښتوسره يې په رشتيا جفاکړې ده اوديوښتني مستحق دئ (۲۴) . پښتوژبه زموږ د متخصصينوله لاسه ريشخندي کيږي . دعواموژبه که د ماهرانوپه لاس ورانه نه سي ،پخپل تدريجي پرمختګ سره خوراسم تکاملي سير تعقيبوي . زه دپوهاندزيارصاحب داخبره منم چي د معيار په ټاکلو او سمبالولوکي دپوهانورول ډېرسترديځ . خبره دپوهانو پررول نه ده ، خبره دپوهانوپربې وخته لاسوهنه ده . خبره پرهغه ټاکلې اومشخصه زمينه باندي ده چي دمعيارپه منځ ته راتګ کي حتمي اولازمي ګڼله کيږي . پوهاندزيارصاحب دارواښادپوهاندوکتورالهام هغه خبره يادوي چي دوی ته يې دپښتوژبي دکره ليکني دتاريخي زمينې (سرمايه داري نظام) په برخه کي کړې وه ، خوخپل هغه دلايل نه راوړي ، چي ولي يې نودالهام مرحوم پردغه اصولي مشوره باندي غوږنه ونيولی . پر مشخصي تاريخي زمينې سربېره ، دژبي دمعيارمنځ ته راتګ دهغې دويونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، دليک لوست (سواد) تعميم غواړي ، دتعليم عام رواج غواړي اوپه خلکوکي د مدنيت اومدني ژوندغزېده غواړي . يوقوم چي په نس موړنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب اوتعليم ورته مهيانه وي ، صحت ونه لري ، څلور لسيزي يې په جنګ کي تيري کړي وي اواوس لاهم په جګړه کي ولاړوي ، هيوادته يې دفنااوبقاسوال مطرح وي خو څوک ورته دژبي دمعيار جوړولاوښ لاهم چوکوي اوهغه هم د(س) او(ش) په تعريف . داکارنه څوک پرعلم برابرولای سي اونه يې دعملي کېدوچانس سته .

نوڅه بايدوسي ؟ لاس ترزنه خپلي ژبي ته بايدکښېنو ؟ ددې پوښتني جواب دهمدې کتابګوټي په پای کي درکوم.

(۱) دپښتوځيني نيولوګيزمونه کټ مټ همدغه شان وي

)۲ (وګ: نيولوګيزم ــ ويکيپيډيا دايره المعارف ـــ دانټرنيټ په حواله.

)۳ (په افغانستان کي دغوايي دلومړي اړودوړپه دوران کي هڅه کېدله چي په کلاسيکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې ومونډلي سي . په دې لړکي يې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کي دابيت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ويلي يې دي:

نشي دخانانـــــــــــــــــــوملنګوسره کلي

چيرته عزيزخان چرته ملنګ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳٦٥ کال په ۱۱،۱۲ګڼه ۹۲ مخ کي وليکل:

ٌ ... دغوروړخبره ده زموږ ځېرونکي کله کله له پخوانيوليکوالوڅخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه يې داکارونه کړنويې محکوموي . اوکله چي بياديوډېرپخواني شاعرپه آثاروکي ځيني داسي موادومومي چي له نني تفکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره په تصادفی توګه سم راغلی وي . نوبیادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعرراوبه لاهم په خبره نه وي . مثلا په یوه بیت یې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه ننی متفکر جوړ کړی دی .... ٌ

)۴ (وګ: د پښتو ژبي دودي اړتیااولاري چارې ـــ ۸۱ مخ

)۵ (ښکلامجله ـــ څلورم کال ، دریيمه ګڼه ـــ مرکه ـــ ۵۰ مخ

)٦ (دکابل چاپ خیرالبیان ـ لغتنامه ـ الف ، ب مخونه .

)۷ (داشعر ښاغلي رفیع په ژبپالنه ـ ٤٤مخ اوپوهاندزیارصاحب په .... کي اخیستی دئ .

)۸ (ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دي نظرسره مخالف دئ. دی لیکي : داچي ځیني کسان وایي چي امیرشیرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سیدجمال الدین ورته تهیه کړي ووحقیقت نه لري . حقیقت دادی چې امیرشیرعلي خان سیدجمال الدین د۱۹٦۸ کال د نومبر پر۱۲مه یانې پخواتردې چي پراصلاحاتوپېل کړی وي ، دکندهارچمن له لاري هندوستان ته شړلی و . وګ ؛ دپښتوژبي دودي اړتیااولارې چارې ـــ دپوهانددوکتور محمد حسن کاکړمقاله ـــ ۳۵ مخ .

)۹ (هماغه مقاله ـــ ۳۷ مخ (

)۱۰ (وګ: میرزاعبدالودودهوتک ـــ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعریضې متن

)۱۱ (ويي پوهنه ـــ تر ۱۵مخ وروسته

)۱۲(زړه پانګه دارواښادسرمحقق دوست شینواري (۱۳۱٤ ـــ ۱۳۷۲هـ ق) لیکنه اودلرغوني شاعری ګړنې داستادمحمدآصف صمیم تالیف دئ .

)۱۳ (ويي پوهنه ـــ ۲۳مخ

)۱۴ (ويي پوهنه ـــ ۱۸،۱۹مخونه .

)۱۵ (ويي پوهنه ـــ ۲٤ ، ۲۵ مخونه

)۱٦ (ويي پوهنه ـــ ۲۵ مخ

)۱۷ (ويي پوهنه ـــ ۹ مخ. پرکلماتوتاکیدزمادئ ـــ م . هـ

)۱۸(پوهاندزیارصاحب په پخواني شوروي اتحادکي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) یې بولي. وګ : دپښتوژبي دودي اړتیااولارې چارې ـــ ۸۷ مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹) پښتوچاپي آثار ــ ۲۶۹، ۲۷۰ مخونه ــ ۱۹۷۸ ع. دغه مقاله په نومورې مجموعه کي یوازنۍ مقاله ده چي صحافت یې ورګډوډ سوی دئ. خدای دي وکړي چي داکارپه ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .

۲۰) وګ: دپښتوټولنی تاریخچه ۵۱ ــ ۵۲ مخونه ــ ۱۳۵٦ ش

۲۱) ګوربت مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱٦مخ

۲۲) ښکلا مجله ــ څلورم کال ــ درېیمه ګڼه ــ ۵۱مخ

۲۳) ویي پوهنه ــ ۲٤ مخ

۲۴) په دې برخه کې دکتاب په پای کي دضمیمې برخه ولولئ.

د نوو جوړو سوو لغتونو د تلفظ ستونزه

لکه دلیکدودپه برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتوالفبې د پښتوژبې دټولوږغونودتمثیلولوترعهدې نسي وتلای . درادیو ویندویان نوي لغتونه دهمدې نیمګړي الفبې له لاري لولي اوپخپل اټکل یې تلفظ کوي . دااټکلي تلفظ هرومرودلغات دجوړوونکي د تلفظ نمایندګي نه سي کولای اوپه دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته . دویندویانوغلطي دژبي عاموویونکوته لارپیداکوي اوپسي عامېږي . زه دخپلي مشاهدې له مخي وایم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده اوپېڅ کړی دئ . دلغات جوړوونکي نه په دې جریان خبرېږي اونه یې دتعقیبولوامکانات لري . که چیري خبرهم سي ، بیا دومره ری هم نه پکښې وهي.

که دنوولغاتوله پاره یوې صلاحیت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نوبه یې لومړی ویندویانوته سم تلفظ ورښوولای اوبیابه یې دمیډیانشرات هم ورپسې تعقیبولای (۱).

(۱) وګ : دضمیمې دوهمه مقاله.

د ژبي د سوچه توب (Purism) دوه اړخه

(هم درڅخه مرم،هم درپسي مرم)

سوچه ژبه هغه ژبه ده چي دنوروژبواغېزې ورباندي سوي نه وي ، دخیل کلمات ونه لري اودچاخبره له خپله ځانه پوره وي . هیڅ ژبه دخلقت له مخي بشپړه نه وي . پرژبوباندي اغېزې هرومروپېښېدونکي دي اوپیښې سوي دي . دااغېزې له ګاونډیوژبو، قومونو، اولسونو او مدنیتونوسره دټولنیزي اواقتصادي راکړي ورکړي اوراشه درشي له لاري یاپراولسونوباندي دنوروااولسونوله خوادپوځي عملیاتو او فتوحاتوله لاري کیږي اوسوي دي . مغلوب اولسونه دغالبو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحانو ژبنۍ اغېزې پرڅان مني اومنلي يې دي . په نړۍ کي دهغه اولس ژبه سوچه پاتيږي چي له ځانه پرته له بل هيڅ قوم ، هيڅ ژبي ، هيڅ دين او هيڅ مدنيت سره اړيکي ونه لري . داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ايسارپاته سوی وي اوپه اصطلاح بدوي قوم وي.

ژبنۍ سوچه توب (Linguistic purism) په يوه ژبه کي له هرراز بدلون سره مخالفت يادځينوهغوبدلونونواواغېزوله منځه وړل دي ، چي په پخواکي په ژبه کي راغلي وي . پيوريزم ځان ته بېلابېل ډولونه لري . ريفورميست پيوريزم دژبي له پخواني حالت سره خپلي اړيکي شلول غواړي . ددغه رازپيوريزم ښه مثال هغه ژبنۍ ريفورم دئ چي دترکيې دانقلابي مشر اودمعاصري ترکيې دموسس کمال اتاتورک په وخت کي په تورکي ژبه کي راغئ اوله دې ژبي څخه يې هغه فارسي او عربي لغتونه وايستل چي دعثماني تورکانو په وخت کي يې ژبه اخيستې وه . دپيوريزم بل ډول ته وطنپال پيوريزم (patriotic purism) وايي چي په ژبه کي دبهرنيولغاتوکمول يايومخ ليري کول غواړي .

دغه رازپيوريزم په نړۍ کي عام دئ . دنونسمي اوشلمي پېړۍ انگرېزي ليکوالودانگرېزۍ ژبي ددغه رازسوچه توب له پاره ډېري هڅي کړي وې . په فرانسوي ، جرمني اويوناني ژبوکي هم ددغه رازميلان نخښي پياوړي وې خوجرمني ژبه ونه توانېدله چي دانگرېزي ژبي دلغاتو د سيلاومخه ونيسي . انقلابي پيوريزم دليکنۍ ژبي دانکشاف په لومړي سرکي راڅرگندېږي . دژبودمعياري کولوپرمهال باندي دغه رازپيوريزم ډېرزور (momentum)اخلي خووروسته بياله خپله زوره لوېږي (۱)

(۱) ويکيپيډياانسايکلوپيډيا ــ دانټرنيټ په حواله.

پښتو د سوچه توب پرپيچومو

کله چي په اروپا کي دنوو ملتونو له منځ ته راتگ سره سم دژبي پر اهميت باندي دټينگارخوځنده څپې په باډاسکووې ، اودژبي سوچه کول دهغه وخت دنيشنليسټانوپه منځ کي يوه گرمه ورځنۍ موضوع وه ، دغه وخت پر افغانستان باندي داميردوست محمدخان دزامنو او لمسيانوترمنځ د قدرت پرگدۍ باندي دجنگ اوجگړو سوران نازل و. نه دچاژبي ته پام و اونه هم ژبنيوپرمختياووته . دجنگواوپاچاگښتيو په وخت کي کلتوري اوعلمي مسايلوته دچاپام نه وراوړي . علمي اوفرهنگي هڅي آرامه فضااو دچاخبره ٌ دخاطراطمنان ٌ غواړي . دغه راز نسبتاً مساعده فضا داميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) د پاچهۍ په وخت کي منځ ته راغله . دغه وخت په ټول افغانستان کي بشپړامنيت ټينگ و اوپه دې سيمه کي دآرامۍ او ثبات پرسرنړيوال توافق هم موجودو. د امير حبيب الله خان په وخت کي هغه منوري کورنۍ چي دده دپلاردمطلقه پاچهۍ پرمهال له افغانستانه ايستل سوي وې،بيرته هيوادته را ستنې سوې . په دغوکورنيوکي د سردارانو دکندهاري ورونو د روحاني اومتصوف شخصيت اومنلي شاعر سردار

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمدل خان ددانشمندزوی سردار غلام محمدخان طرزي کورنۍ او دغه رازدغازي محمدایوب خان دملي اوانګلیسي ضد خوځښت د وفادارپلوي جمړیاني بادارکندهاري وراره غلام محی الدین افغان اونوري کورنۍ اوافرادهم شامل و . ددې خلکو پر اذهانو باندي له افغانستان څخه دتبعیدپه وخت کي د اروپايي هیوادو سیاسي اوضاع اودهغي قارې ملي خوځښتونو لږو ډېره اغېزه کړې وه . دسیاسي تبعیدپه دغه دوران کي ترکیه اوایران دافغان سید جمال الدین دعلمي اوسیاسي هڅوله امله دمنورینو او تجدد خوښوونکو د نیشنلیستي مبارزومرکز و . دغومبارزوته د اروپايي نیشنلیستانو افکاراونظریات رسېدلي وه . په دغوهیوادو کي دتبعید سوو کورنیو زلمیانود تنور او وطنپالني روحیه واخیستله اوپه دې ترڅ کي يې دخپل ملت دژبوحالت ته زیاته پاملرنه واوښتله . داروپايي نیشنلیستانوپه پیروۍ يې دسوچه ژبي،سوچه نژاد،سوچه ملت ملي او سیاسي مفاهیم دتبعید د وخت دارمغان په توګه خپل هیوادته راوړل . (۱) د تبعیدیانوددې کاروان قافله سالارځوان محمود طرزي و . محمود طرزي هیواد ته له راستنېدوسره سم له شاهي کورنۍ سره دخپلو خانداني اړیکو او خېښیوپه مرسته امیرحبیب الله خان ، چي پخپله هم په افغاني پاچهانو کي ترټولوزیات منوراوتجدد خوښوونکی پاچا و، د نوي مدنیت له ښېګڼوڅخه استفادې ته وهڅاوه اوپه هیوادکي يې د مطبوعاتوهغه پوړندي چي دمولوي عبدالروف خان کاکړ په لاس بلي سوي وې ، له سره تازه کړې اوپه دې ډول يې دسراج الاخبارافغانیه فرهنګي مرکز جوړاودحبیبیې مدرسې زده کوونکي اوکارکوونکي يې پررامات کړل .

دسراج الاخبارله مطالعې څخه ځوک په ځرګنده توګه دهغوهلوځلو اغېزې لیدلای سي چي په اروپاپه تېره بیاترکیه کي دنیشنلیستي غورځنګ پلویانودژبي د سوچه کولو اوپه تعقیب يې دژبي دمعیاري کولوله پاره په کارا اچولي وې. دسراج الاخبار مدیراو متفکر مغز محمودطرزی د دغوهڅوپه باب معلومات اودهغومطالعه په ترکیه کي داوسېدني پروخت اوپه تېره بیادسیدجمال الدین افغاني په محضرکي ددوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه . دهمدغوهڅواغېزه وه چي محمودطرزي دسوچه فارسي اوسوچه افغاني نژادپه باب په سراج الاخبارکي نشرات پیل کړل . ده دسراج الاخبارپه یوه ګڼه کي دامیر حبیب الله خان ترعکس لاندي یواوږدپاراګراف لیکلی واولوستونکو ته يې چلینج ورکړی و،چي که چا دامیرحبیب الله ترنامه په هاخوابل کوم عربي لغت وښود، دسراج الاخباریوکلکسیون به دانعام په توګه ورکول سي . په دې اعلان سره يې غوښتل وښیي چي فارسي ژبه ترکومي اندازې پوري له خپله ځانه پوره اوسوچه ژبه ده .سوچه لیکنه ددغه عصر دلیکوال په محاسنوکي شمېرل کېده . دهمدې تمایل اغېزه وه چي علامه عبدالحي حبیبي هم کله چي دطلوع افغان اخبارچلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتواعلان خپورکړاولوستونکوته يې بلنه ورکړه چي که چاغیر پښتولغت پکښې وموند،دطلوع افغان کلکسیون به دانعام په توګه ورولېږي . ددې انعام پرسر د مولانا محمدشریف حبیبي اودطلوع افغان دچلوونکي ترمنځ یوه مناقشه هم منځ ته راغله .مولانا د یوې عربي کلمې مفغن شکل ته اشاره کړې وه چي داعلان په متن کي موجودواوځان يې دانعام مستحق باله خو د اخبارچلوونکي بیا مفغنات په پښتوکلماتوکي شمېرل) ۲.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتوکي دعربي ژبي دلغاتوافراطي استعمال اودچاخبره ملايي پښتوهم پخپل وارسره دپښتودسوچه کولوزمينه برابره کړې وه . د عربي ژبي دلغاتوافراطي کارول دهغه وخت په ملايي ذهنيت کي د فضيلت اوعلميت نخښه وه اودغه ذهنيت زمورپه منورينوکي ځکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په يوه ديني اوملايي ماحول کي دروزني له لاري دقلم اوسياست ميدان ته راوتلي وه . دوی په مدرسه کي ښوونه اوروزنه بشپړه کړې وه . اوکله چي يې داروپايي انکشافاتوپه باب لږ څه پوهنه وموندله ، نويې سمدلاسه په ژبه کي دعربيت پرضدپاڅون وکړ. خودې پاڅون ښه نتيجه ځکه ورنه کړه چي عربيت زموږپښتنو ذهنونه ددديني عقايدوله لاري تسخيرکړي وه . دهغوی له ذهنوڅخه د عربي ژبي ايستل ددين دژبي دايستلوپه معناتعبيريدله.

دسوچتابه هڅي پرٌ مرکه دپښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ يوازينۍ پښتوٌ د همدغي اغېزې په نتيجه کي خپره سوه). ۳ (

خو ديوازينۍ پښتولارښووني په سرسره دٌ مرکه دپښتوٌ دمشرمولوي عبدالواسع کاکړله خواهم عملي نه سوې . ده چي په ۱۳۰۵ش کال دجدي پر۱٦ د(تعاونواعلى البر والتقوى) په نامه اوږده منظومه ويلې ده (۴)په هغه کي د سوچه توب نخښي کورټ نسته اودلاسه لا دعربيت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســــــــــوه ليونی يم

زيان وګټه راته يوســــــــــــــــوه بهولی يم

تعاون له قبيلې له قـــــــــــــــومه ورک سو

لـــــــــــــــــويي ږيري مګرکارمودهلک سو

....

زماتعطيل، غفلت،نخوت که څه يوآن دئ

دعـــــــــــالم عالم، مادي معنوي زيان دئ

زه ددې نظم له ژبي سره هيڅ مشکل نه لرم اولوستونکي يې هم زمايقين دئ ، چي نه يې لري ، خوددې دروبيتوله راوړلومي مراددادئ چي ديوازنۍ پښتوهڅه چي پر(مرکه دپښتو) باندي تپل سوې وه ، يو تفنني اولکه دمخه چي مې يادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنيت و.

د(مرکه دپښتو) بل کتاب ٌ پښتوپښويه ٌ و اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له يوه مخه عربي ياپارسي دي لکه ٌ تاکيد و مبالغه ، تفعيل ومبالغه ، فتحۀ مجهولۀ خالص ، صيغۀ مذکر ، صيغۀ مونث اونورٌ

داچي وايي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده . ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هيڅ ګاونډي قوم اوهيڅ رازمدنيت سره په تماس کي راغلي نه دي . تاريخي حقايق ددې خبري پرخلاف دي . پښتانه پرداسي يوه سيمه پراته دي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمدنيتو، دفاتحانودلښکرو، دجهانکشايانو دتلو راتلو لار وه . ددوی ژبه له دغواثراتوڅخه هيڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي . داچي موږوايوپښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقيقت کي مو پرتاريخي پېښواوحقايقوباندي پرده اچولې ده . داڅرنګه امکان لري چي کندهاردي دپېړيوپه اوږدوکي دمغولواوپارسيانوله خوالاس پرلاس سوی وي اوپښتانه اوپارسيان دي څنګ پرڅنګ کلی او کور سوی وي خويودبل پرژبودې اغېزنه وي ښندلی . داڅرنګه امکان لري چي په ننګرهارکي دي دتاريخي ګندهاراژبنۍ اغېزې نه وي پاته سوي . پردغه پراخه اورشودي دپښتنوپه څنګ کي شاړي ، پشه يان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتير(کاتيان) پراچيان ،ګوجراونورڅنګ پرڅنګ له پېړيو راهيسي اوسي (۵)خوژبي دي يودبل له تاثيره په امان پاته وي . داڅرنګه امکان لري چي وردګ اوهزاره دي يودبل په چم اوګاونډ کي اوسېدلي وي اوژبودي يې يوپربل اثرنه وي کړی . دا څرنګه امکان لري چي په لوګرکي دي دپښتنو، تاجکو، برکيو پوله او پټی ګډ وي خوژبي دي يې يودبل له تاثيره خوندي اوسوچه پاته وي . دا څرنګه امکان لري چي د پېښور او کوټې پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو اوپنجابيو او بلوڅوسره شريک وي خوژبي دې سوچه پاته وي . ژبه لکه ژوندی اورګانيزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کيږي . داکه دچا خوښه وي اوکه نه ، که دچاښه راځي ، که بد. دا دطبيعت قانون دئ زماا و ستا ذهنيت ته نه ګوري اوخپل کار کوي . لکه دپرديوژبود افراطي بهېرپه مقابل کي چي دخپلي ژبي مدافعه يو ضروري کاردئ ، دغه رازدژبي افراطي سوچه توب او تصفيه هم يو غير عملي ،بې ګټې اوکله کله مضرعمل دئ .

دښاغلي رفيع خبره په خطاطانوکي دپښتودسوچه تابه اشتها زموږد ځينو شاعرانو رنګين شعرونه له شعرتوبه ايستلي دي اولاس وپښې يې ورمات کړي دي (٦) داکارله بده مرغه اوس هم روان دئ . اوس دپخوانيو شاعرانولهجه دمعياريت په فتوابدلېږي . (په) يې په (پر) ور اړوي او (پر) يې په (په) . دکلماتودپای ياګاني يې پخپله سليقه ور اچوي (٢) . داکاربه څوپېړۍ وروسته دپښتوژبي دلهجوي څېړونکي غبرګ غاښونه وروباسي اوپه قضاوت کي به يې دکعبې پرځای ترکستان ته ورسوي . ځکه دی به فکرکوي چي دنوموړي شاعرپه وخت کي (په) او(پر) استعمال په دغه شان و ، لکه په چاپي دېوان کي چي راغلی دئ . خبربه نه وي چي دااستعمال د معياريت په اشتهاپرتپل سوی دئ دشاعرارووالاپه دغه رازاستعمال خبره نه وه . دغه شان لوبي ترموږيو نسل وړاندي د عبدالقادرخان ختک اونورو پخوانيو شاعرانوپه دېوانو باندي د خطاطانوله خواسوي دي .

ښاغلی رفيع وروسته له هغه چي دپښتودسوچتابه هڅوته کتنه له اتمي هجري پېړۍڅخه رانښلوي اوترنن ورځې يې رارسوي ، په پای کي ددغوهڅواهميت پخپله له ډاګه وهي اوداسي ليکي :" ... موږوليدل چی ددی کار(دپښتودسوچتابه ـــ م .هـ)لپاره کله،کله دتفنن لپاره لاس غزول شوی اوياهم دځينی نوروهيوادونوپه اغېزکې داکارشوی دی خو له ټولوسره ـ سره يې نتيجه نه ده ورکړې اوداهڅه ناکامه شوې ده .

ددی ناکامۍ يولوی علت دادی چی نړۍ ورځ په ورځ وړيږی ، انسانی راشی درشی اوراکړې ورکړې زياتيږی، دساينس له برکته تلنې راتلنې ګړندۍ کيږی اوپه اجتماعی، اقتصادی اونوروچاروکې هيوادونه يو بل ته اړکيږی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوددی راشودرشو،راکړو ورکړو، تلنوراتلنواواړتیاؤ په ترڅ کی کلتوری اوژبنی راکړی ورکړی هم دودیږی اود تجرید او یوازیتوب ژوندله منځه ځی ...ٌ ښاغلی رفیع وروسته ارواښاد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي ، چي ویلي یې وهٌ که دژبوتکاملی سیر ته وګوروپه نړۍ کی خالصی ژبه نشته اوکه وی هغه به دځینی بدوی ټولنوژبی وی چی له نوری نړۍ سره علمی اوثقافتی اړیکی نه لری . ٌ (۷). رفیع صاحب پرخپله څېړنه باندي داسي نتیجه بناکوي :ٌ په دې اساس دژبې دسوچتابه له پاره هڅه له یوې خواژبه اواولس یې تجریدکوی له بله خوادژبی دخارجی زده کوونکولپاره ستونزی رامنځ ته کوی اوله بله پلوه په خپله دژبی دویونکوله پاره دافهام وتفهیم لاره اغزنه کوی نوځکه بایددی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړواوپه زورخپله ژبه تجرید اوکړاومنه نه کړو.... ٌ (۸)دانتیجه په رشتیاسره یوه واقعي اوله علمي اصولوسره برابره نتیجه اخیستنه ده . دژبي سوچه کول دکره پښتو لیکني نني لارویان هم په خوله غندي خوپه عمل پرهماغه لار روان دي ، چي دوی یې تربل هرچادنه عملي توب له پاره ډېرڅه ویلي دي.

لکه ددې بحث په سرکي چي تاسي ولوستل دژبي سوچه توب له یوې خوادنوروقوي ژبودوارداتوپه وړاندي یوعکس العمل دئ چي تریوې اندازې یې دتوجیه کولوله پاره دمیړي لارموندله کېږي .خوله بل پلوه یوه داسي ناکامه هڅه ده چي دممکناتوپه ساحه کي ورته دنوک ایښوولوځای لاهم نسته . نوددغسي یوې غیرعملي پروژې له پاره نوکان ایستل چاته دکندهاردپښتنوهغه متل وریه یادوي ، چي وایي:

عبث داروردک دي ،چي په ولي ده ختې) ۹. (

(۱) ارواښادکاندیداکاډمیسن محمدصدیق روهي خوحتی دظاهرشاه دپاچهۍ په سرکي پرپښتو ادبیاتو باندي دارووپایي افراطي ایډیالوژیو، الماني نیشنلیزم (فاشیزم) اوشوروي کمونیزم ، سیوري ته اشاره کوي اولیکي چي دې ایدیالوژیوٌ په ټولوهیوادوکې دافراطي یامعتدل نیشنلیزم درامنځ ته کېدو امکانات برابرکړل . په افغانستان کې یومعتدل نیشنلیزم مینځ ته راغی، چې عمده مضمون یې ملت پالنه ، دتاریخي مواریثو او عنعنودرناوی، حماسي ادب ، پرځان ویسااوملی غرور و. ٌ

)وګ: دپښتوادبیاتو تاریخ ــ معاصره دوره ـــ ۸۵ مخ (

)۲ (طلوع افغان ۱۲کال ۷۷۸ګڼه. دادوه اعلانونه ماپخپله په سرسره کتلي وه خواوس مي دسراج الاخبار کلکسیون ته لاس کورتې نه رسېږي اود طلوع افغان حواله مي دښاغلي رفیع دژبپالنه نومي کتاب ـــ ۳۲مخ څخه واخیستله .

)۳ ((یوازنی پښتو) په ۱۳۰۱ش کال کي د (مرکه دپښتو) له خوا دپوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سرکي یې خادم العلماءمولوي عبدالواسع قندهاري سریزه کښلې ده . (وګ : ژبپالنه ـــ ۲۵مخ)

)۴ (وګ: دافغان یادــ دعلامه حبیبي مقاله ـــ ۹مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

)٥ (پالوال ــ معياري ژبه ــ ۷۸ ، ۷۹ ، ۹۰مخونه

)٦ (ژبپالنه ــ ٤٣مخ .

ما(هوتک) چي کله دلوی احمدشاه بابادېوان له ځوخطي اوچاپي نسخوځخه ترتيباوه ، پردغه رازلاسوهنو اودلغاتوپرترجموباندي پېښ سوم اوزماپه نزدمي لاسوهلي ځايونه په نوي متن کي وانه خيستل . د هغولاسوهنو يوځومثاله دادي :

دلفريبه ــ زړه فريبه

شکرلبه ــ خوږشونډې

پريرويه ــ پري مخه

دامنگيره ــ لمن گيره

موی کمره ــ ملاويښته

(۲) وگ : دلوی احمدشاه بابادېوان ــ د۱۳۷۸ش =۱۹۹۹ع کال چاپ

)۷ (ژبپالنه ــ ۳٦ مخ

)۸ (هماغه کتاب ــ ۳٦ مخ . نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.

)۹ (ده ختې دکندهارښارپه جنوب کي ديوه کلي نوم دئ. دامتل ځيني کسان په دې ډول هم وايي :ٌ عبث داورمردک دي ، فتح خان يې ړزوي.

په خوله کړلې تصفيه په زړه منلی سوچه توب

دپيوريزم په باب تاسي په تيروپاڼوکي ښه پوره تفصيلي بيان ولووست اودهغه دنه عملي توب اوتاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نزدې اکثريت ټولوپوهانوورسره خپل مخالفت ځرگندکړی دئ . خوپه عمل کي دپيوريزم له کړني سره سره د پښتوژبي دسوچه تابه بازار ښه توددئ . ددې مسئلې دښه ځرگندتياله پاره به زه يوځه شاته ولاړسم اودژبي له پاره به دنوووجوړونوپرسابقه يوواربيامروروکړم .

علامه محمودطرزي چي دافغاني ژبو(فارسي اوپښتو) دسوچه تابه له لومړيوپلويانوځخه و ، په دې برخه کي ليکي :ٌ

... به فکرعاجزانۀ خود ما، يگانه وظيفه انجمن عالی معارف بايداصلاح وترقی وتعليم زبان وطنی وملتی افغانی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

باشد، ازارباب علم ودانش این زبان یک گروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر بایدکرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است ، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا بایدکردو هر قدراصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء بایدکرد ٌ . (۱) محمود طرزي د(فني اوصنعتي کلماتو اونوواختراعاتو) له پاره دمناسبواو متناسبو کلمودپیداکولوسپارښتنه کوي . په (پیداکولو) کي دکلماتو پلټنه اوجوړونه دواړه راتلای سي . خودی داکلمات مشخص کوي اود نوولغاتودپیداکولواړتیایوازي په (فني ،صنعتي او داختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي .

علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (دپښتودعلمي اصطلاحاتوپانوولغاتووضع) ترسرلیک لاندي ددغه کاراصول بیان کړي دي ،په هغوکي یي ٌ دپښتوسوچه لغاتوپلټنه اودلغاتووضع ٌ دجلامادوپه توګه ټاکلي دي . دنوولغاتووضع کول یي یوازي په تخنیکي ، صنعتي اوعلمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک) ، فوټوګراف (ښشرلیک) ، فونوګراف (ږغ لیک) اونور،چي ښې ډېري نمونې یې په ژبپالنه ۷۰ ، ۷۱مخونوکي دطلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي . ګویا دعلامه حبیبي سپارښتنه هم پرفني او تخنیکي نومونوباندي تکیه درلوده . لروپښتنوهم خپلي جوړوني ساینسي څانګي ته متوجه کړي دي .

ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي دساینسي علومود اصطلاحاتوله پاره دنومونوټاکل لازم ګڼلي دي . دی لیکي : ٌ دساینس اوتخنیک له پرمختګ سره دنړۍ په وړاندي تللوهیوادوکي هره ورځ نوی ــ نوی ساینسی زېږېدنی کیږی اوپه هره زیږیدنه دهمغه هیواد دژبی یونوم ایښودل کیږی اوبیادعلم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیوادته ودیږی اوهلته میشتیږی . که وروسته پاتی هیوادوژبی پته خوله پاتی شی اوپه دی نوی ناوی نوم کینږدی نوددی ناویانوسلسله خواوږده ده اوکله چي ددی هیوادخلک سترګی غړوی ګوری به چي ددوی دژبی ټول انګړ به دپرمختللیوهیوادونوراغلیوساینسی ، تخنیکی اونوومنځ ته راغلوناویونیولی وی اواصلی ژبی ته به یوازی چوکاټ اوچاردیوالی ورپاتی وی .... ٌ) ۲(

دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چي ساینسي او تخنیکي ٌ ناویانو ٌ ته باید نومونه کښېښوول سي.

اودپوهاندډوکتورزیارصاحب هغه نظربه بیاراوړم ، چي وړاندي مي هم رانقل کړی و . دی لیکي:

ٌ نوي جوړونه بایدپه علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورو مفاهیمو پوری تړلی وی چی زموږفکري اوکلتوری زیږنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ، پوهنتون (یونیورستی)،څارندوی (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او ورکتون دکودکستان لپاره .مګرکه سوکرک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو، یوه بې ځایه ټاکنه به وي . ٌ (۳)بل ځای وایي چي ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیراصولي کاردئ). ۴(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه عمل کي چي گوروخبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی دکتاب ، قلم ، دېوان ، شعر ، شاعر اوپه سوونوروپه ژبه کي دودسوي لغتوته لگيادي ، نومونه جوړيږي . دپنسل له پاره يې دپښتومرکې (وچکښې ، وچکښ) بيرته ژوندی کړ . په ژبه کي رنځوراوناروغ سته اوعام دئ خو دوی (رنځمن) ورته راوايست، سراښ (دحريص په معنا) په لهجوکي پروت دئ خودوی(اسويلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کي تلاښ سته اوعام دئ خودوی ورته (ډډون) جوړکړ، په ژبه کي طبيعت ددخيل لغت په توگه دوولس پيړۍ ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون) وموند، په ژبه کي بلبل له زروکلوراهيسي سندري وايي خــودوی ورته (ډانگ لکۍ) پيداکړ اوځه موده وروسته يې بياهمدغه ډانگ لکۍ د (ډاينازاروس) له پاروټاکه (۵). نه پوهېږم چي دبلبل اودغه ماقبل التاريخ حيوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کي ښکلی ، ښايسته سته خونه پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کي نياودعدل اوانصاف په معنا رواج موندلی دئ خودوی ورته (سماو) راوايست ، په ژبه کي ځېتو، ځېتورسته خودوی ورته(شنازگېډی) توليدکړ، په ژبه کي پاسپورټ سته اوعام دئ خودوی ورته (لارليک) وزېږاوه ، په ژبه کي (کرښپل) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښوخاپونه) وضع کړ (٦)، (غونې) په ژبه کي ژوندی لغت دئ خودوی ورته (بنگن) راوايست (۷)، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم وارورته (کتاب خونه) جوړسواوهغه هم دپارسۍ ټکي په ټکي ترجمه (۸)، (بدلون)پخوا جوړسوی و،نو(ونجون) ته څه اړتياوه ؟، د(بېکسۍ) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېځوکتيا) ته څه ضرورت و؟.

ځينو ډېروبې خوندو اوپټخو ترجمه سوو لغاتوته خوزه بيخي حيران پاته يم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (اوسپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوگر) ، (کوډگر) له پاره ، (ږنده مږه) د (کورموش) له پاره ، (پلغټ) د(چابک) له پاره (۹). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پوهېږم چي هغه ته يې ولي چته اوښتې ده . موږدېرغ دبلي اوشرنگ سوټي له پېغوره لاخلاص سوي نه يو چي دابل سرباری هم پرولوېداواردمعيارپه نامه !

پوهاند دوکتور زيارصاحب وايي چي ٌ نړېوېزونه يانړيوال وييونه (انټرنېشنلزمونه) لکه راډيو، تلويزيون،تيلگراف ياتېلگرام ، تېلي فوتو، تيلي ټايپ، تېلېفون ، اکسرې يالايزر(وړانگې) کمپيوټر ، ډاکټر، اکسيجن ، هايدروجن ، نايتروجن ، الکترون ، نايترون، پوزيترون ... ياځانگړي جغرافيايي نومونه اوياپه زرگونو کېمياوي او درملي نومونه ... دنړۍ په زياتروعلمي ژبوکې له يوځه جوليز(شکلي) اډاپټېشن (راځپلوني) سره يورازدودلري ، په نيولو جيزم کې راگډول بياهم دپيوريزم په ماناځيستل کېږي ...ٌ (۱۰)يعني نوي لغاتونه ورته مه جوړوئ . خوتردغه سپارښتني دوې کرښي وروسته بيا وايي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسۍ ، هندي کي نن سباډېر انټرنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي يعني که موچم ورته جوړسو، ژباړئ يې . داچي تراوسه دغو نړيرالونومونوته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم يې نه پوهېږي چي ځرنگه لارورته وومومي . دمثال په توگه اکسيجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وايي ٌ ترک عادت موجب مرض استٌ په ژبه کي اوبتل سته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبډوب) يې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرگرسته خودوی ورته (زرپښ) وزېږاوه ، په ژبه کي ترينگلی د(عبوس ، پيشانی ترش) له پاره سته اوقاموسوهم اخيستی دئ خودوی ورته (اريږه اوربوز) وزېږاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوځای وايوچي بين المللي تخنيکي نومونه به پرځپل حال پرېږدوخوبيرته خپله خبره اخلواوتيلفون ته (غږون) ، تلويزيون ته (لروينون) اوتيلگراف ته (لرليگون) پېشنهادوو(۱۱). دمروجولغاتودوژلوپه کارکي هم سيالي ښه په زوررروانه ده . دپېريوپېريومروج لغات دمعيارپه فتواله رواجه لوېږي . ماپه يوه بله ليکنه کي ددغولغاتويوه ډېره کوچنوټې برخه داسي بيان کړې ده : " زما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسيزوکي (بډای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (يرغل) موپه (بريد) له منځه يووړ ، (ايلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنگ) موپه (جگړه) وواهه ، (وطن) موپه (هيواد)نېستي کړ، (غولی) موپه(انگړ) پايمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکيښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخيستله ، (ليکه) موپه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنيواله) موپه (وړکتوب) ووژله ، (جنگيالی) موپه (جگړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لگيا) اليش کړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفی کړ ، (کړنه) موپه (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) موپه (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه کړ اولالگيايو دمسخه کولو او محوه کولودابهېرپسي پالو اوپه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونگښو د هغه منگوټي په شان گرزولې ده چي (يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي) " . داليست که پسي راواخلم ، خبره بل کتاب ته رسيږي .زه پوښتنه کوم چي تصفيه اوسوچه توب (purism)لکۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جريان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرايږدئ ،خوداکټ مټ اوپه مطلق ډول تصفيه ده . او تر ټولوبيادخواشينی خبره داده چي که چاپه ليکنه کي دغه جريان تعقيب نه کړ ، ليکنه يې ناکره ، لهجوي ، سيمه ييزه اونوراونوربلله کيږي .

زيارصاحب هم وايي چي هرڅوک بايدلغات جوړنه کړي . ډاکټرپالوال هم دغه کارپه صلاحيت پوري تړي زماچيغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دې ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحيت والاو جوړوني اودبې صلاحيتوداسره بېلېږي نه . دنيولوگيزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحيت والاوه ، که بې صلاحيته ، خبره انارشيزم ته رسيږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مې په يوه مجله کي ديوه متوفی مشرحقدارله خولې داسي ولوستل چي که دوزيرصاحب محمدگل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکونومونه يې هم پښتوکول (۱۲۱) دليکني له خونداو شخوندڅخه څوک پوهېدلای سوای چي دژبې دتصفيې اشتهالا تر اوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمداذهنيت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دکره ليکنیءپښتوپه نامه پالل کيږي . په دغه شان روحيه باندي يوې ژبي ته انکشاف ورکول ديوويشتمي پېړۍ له انکشافاتوسره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زياتي يوه په بله نښتلي دي.

مورته زياتره ويل کيږي چي دنړيوالوعلمي اوفني اوسياسي ټرمينالوجۍ سيلاب ته که لاس ترزنه کښېنو، ژبه راڅخه لاندي کوي . داحقيقت زه هم منم . خودنوولغاتواوپه ژبه کي داخښل سوواو مروجو لغتوبريدبايدوټاکل سي .که دا کارونه سي ، نوچي بياپردپارلس ليکي (۱۳)لاس راسره کښېږدئ ، بيا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفيې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جريان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي . که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفين ځانساتي، لنډاندي، مرتجعين وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بيابه هم هغوی دګاليله په شان پر مځکه باندي د توبې ايستلوپروخت لاهم وواييي چي په دغه ژبه د افهام او تفهيم عمليه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای . داپښتوپسې عامېري اوخلک ځني خوا توري کيږي . ددې چاره په کارده اوهمدانن يې په کارده. د پېريانانودې ژبي په پښتنوکي درزونه واچول ، ددې کارله پاره فکر کول په کاردي ، دا درزپراخېږي او چاره يې په دې نه کېږي چي وايو :

ٌ کاروان به تيريږي اوسپي به غپيږي ٌ (۱۴) . دپښتو ژوند د پښتانه له ژوندسره تړلی دئ ، نه له نيولوګيزمونوسره . که خدای مه کړه پښتون مړسو، پښتو او نيولوګيزمونه دواړه ورسره مري . په نيولوګيزمونو باندي دپښتوژوند نه راګرزي . ديوې شېبې له پاره يې فرض کړئ چي په پښتوژبه کي يولغت لاهم پردی نسته مګرکه پښتون همداسي شپون اوعسکروي اوروزي يې دشپنيتوب اوځان وژني له لاري مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به يې کوم درد ور دواکړي ؟ ښاغلی پوهاندحسن کاکړدخپلوتاريخي څېړنوپه پای کي دې نتيجې ته رسېدلی دئ ، چي : ٌ پښتوچي بيرته پاتی ده اوعلمی شوی نده دژبې دځنګه والی له امله نده ، بيرته پاتی توب يې دپښتنوله لاسه دی . ددوی بيرته پاتی توب د پښتوبيرته پاتی توب شوی دی ٌ (۱۵) نو پر پښتو اوپښتنوبايدزړه وسوځل سي . دشهرت ، دنامه ، دعقدو له پاره بايد ژبه قرباني نه سي . دغه اندېښني دي، چي په مايې دا کتابګوټی وکيښ .

اوس په ځينو ليکنو او مرکوکي د نيو لوګيز مونوپر٪ ۲۵ باندي ټينګارکيږي . زه تاسي ټولو درنولوستونکوته واک درکوم چي که مو هروخت دغه فيصدي په عمل کي تطبيق ومونده ، زماداکتاب په هماغه ورځ په اورکي وسوځئ چي نوريې څوک ونه لولي . ځکه زما ارمان به ختلی وي اونوربه د پښتوژبي له بابته د اندېښنو ځای راته پاته نه وي .

دکره ليکنۍ پښتوله ننې بهيرڅخه داسي نخښې اونښانې ليدلي کېږي چي دا خوځښت په نهايت کي په يوې لهجې باندي دنورودنفی کولوله پاره دئ . زه به ډېرخوښ سم چي که دپښتويوه لهجه دژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چي ټول پښتانه يې هم وليکي اوهم يې ووايي . داکه زمالهجه وي، که دبل ،که دهابل، ماته مهمه نه ده . مګر دا کار د پېړيو دئ او بايد په طبيعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کي چي راغلی دئ، عملي سي. نه د اوسنيو ژبنيو ماجراجوييوله لاري.

(۱) ژبپالنه ــ ٦۳،٦٤مخونه دمقالات محمودطرزی د۷۷٤ مخ اوسراج الاخبارپه حواله

)۲ (ژبپالنه ــ ۷۵مخ

)۳ (ويي پوهنه ــ ۲٤،۲۵ مخونه. نقل قول کټ مټ رانقل سو

)۴ (پښتوــ پښتانه ۳۱۲مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵) (زيار_ دپښتوژبې دودې اړتيااولارې چارې ــ ۹۷مخ

٦) (زيار، پښتوپښتانه ۲۰۷مخ

۷) (ويي پوهنه ۱۲۱مخ

۸) (ويي پوهنه ٤مخ

۹) (وګ: ويي پوهنه ۲۸۸ ــ ۲۹۰ مخونه

۱۰) (دپښتوژبې دودې لارې او چارې ــ ۹۹مخ

۱۱) (ويي پوهنه ــ ٦۰ مخ

۱۲) (ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ــ٤ګڼه ــ ۱۰مخ ۱۳۸٤ ش

۱۳) (په کندهارکي ددیارلس ليکي اصطلاح دقرآن عظيم له پاره کاريږي. په نوروسيموکي به هم رواج لري .

۱۴) (وګ: استادزياردپښتني فرهنګ يوځلاندستوری ــ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش

۱۵) (آئينهٔ افغانستان مجله ــ ۱۰٤ مسلسله ګڼه ــ ۵٤مخ ــ ميزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰٦

پښتونيولوګيزم ژبنۍ اړتياده که سياسي تقليد؟

په يوه ژبه کي چي دنړيوالوپرمختياوواوساينسي وتخنيکي انکشافاتواواختراعاتوله اسيته دنوولغاتودجوړوني اړتيامنځ ته راسي اودې کارته نيوګلوبيزمونه استخدام سي ،معناېې داده چي دا ژبه اوس هغوحوادثوته ځان تياروي چيٌ پرنوروتېرسوې اوپردې اوس راغلي دينهٌ ددې پرڅنګ هره ژبه چي دخپل انکشاف په بهيرکي داسي ځای ته ورسېږي چي نورنوورته دنيولوګيزمونواړتيامحسوسه سي ،معنا يې داده چي دې ژبې دانکشاف نورپړاوونه وهلي دي او ويونکي يې هم دفرهنګي سطح په يوه داسي مرحله کي واقع دي چي نورټول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نودژبې دسره کېدو وار رسېدلی دئ . په دغه وخت کي که دمعياريت اوکره ژبې خبره رامنځ ته سي ، ځرنګه چي له حالاتوسره موافق شعاردئ ، نه به پرچا بدولګېږي اونه به مخالفت ورسره وکړي . خوکه دمعياريت هڅه دسياسي سياليو زېږنده وي ، دانودژبنۍ اړتياله مخي نه بلکي دنوروانګېزوپربنارامنځ ته سوی تلاښ دئ اوهغه ځوک چي نه غواړي په دغه انګېزوباندي خپله ژبه ولړي ، يادغه سياسي سيالۍ ورته دسياست دمداريانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نوطبيعي ده چي لومړی خوله دې لوبي سره ځونې نه غورځوي اوکه ډېره درنه پرتمامه سوه نوبې بياپه مخالفت کي درېږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماچي به دپښتوژبي دکره توب له پاره دهڅوتاريخي سوابق او اوسنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نودچاخبره شپږم حس به راته ويل چي په دې هلوځلوکي ترژبنۍ اړتيانورمسايل ډېردخيل دي . ددې نورو مسايلوپريوه برخه باندي زه د(سوچه توب) په بحث کي بږغېدلی يم . پوهاندزيارصاحب اوس پخپله يوه مرکه کي زماپردغه گومان باندي د يقين ټاپه ووهله چي زموږنوي جوړوني له پارسي سره دسيالۍ اود هغې په تقليدراپيل سوي دي . دی وايي : ٌ پارسي چي زموږورسره يوه رغنده سيالي روانه ده ، هيڅوک په نظرکي نه نيسي ، که پارسيوان زموږسره منفي سيالي کوي ، موږورسره رغنده سيالي کوو .

تاسودپارسي پخواني اواوسنی متن وگورئ چي هرڅومره يې پارسي قوي وي ، تاسوبه ووينئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نودانيوکه يوازي پرېښتوده ؟ ٌ (۱)ماته د حيرانۍ ځای دادئ چي استادله ټول ژبني اکاډ ميت سره څرنگه د دغي سياسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ اونوروته يې لاتوصيه هم کوي . ددغي سيالۍ دسالميت ذمه څوک ترپايه پوري وهلای سي . څرنگه امکان لري چي پارسيوان دي ددوی په وينا ، منفي سيالۍ کوي او پښتون دي بياورسره سالمه سيالي وکړي . داسيالي له لويه سره پر منفي تمايلاتوراپيل سوې ده اويوه کرغېړنه لوبه ده چي دوخت غير ملي حکومتوپښتون اوپارسيوان دواړه پکښې سټ کړي دي .

زماپه فکرخوهره ژبه دانکشاف اوپرمختگ په لارکي خپل موقعيتونه اوخپلي درجې لري . دنوروژبوپه پرتله يې دانکشاف سرعت هم توپيرلري ، ژبنۍ اړتياوي يې هم ځله بيلي وي . پښتوله بده مرغه اوس لاهم دخوشحال خان ختک خبرهٌ بکره پرته دهٌ . ددغه واقعيت په ليدلو، کتلواومنلوباندي بايدهيڅ پښتون نه دحقارت احساس وکړي اونه هم دخپلي ژبي دنيمگړتيا. داروابنادنومبالي خبرهٌ پښتودژبي په حيث نه ترچاپاته ده اونه ترچازياته ده . ٌ (۲)لکه په انسانانوکي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبوکي هم سته . دسيالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه راوستل ترگټه تاوان ډېرپېښوي . داسيالي هغه ناوړه دودودستورته ورته ده لکه ځيني کسان چي له خپلوتربروسره دسيالۍ په انگېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي اودخپل ماشوم زوی ژوندله خوراډېرودنگلوسره مخامخ کړي . وايي ٌ شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځايه سوهٌ . داراز سيالۍ ته ځوان مغزونه دخپل طبيعي جوش وخروش او احساساتي جذبوله امله خورازيات آماده دي اوډېرژرپه دغه رازداموتوکي لوېږي . دسړې سينې درلوونکي مسن پوهان هيڅکله بايدځوانان دغه راز بازاري لوبوته تشويق نه کړي.

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه يې جوړکړي دي . پارسي په دې وړاندي ده چي دضرورت ژبه ده ، ددربارژبه وه اوده ، د علم ژبه ده ، ويونکي يې پخپله دتعليم اوسياست پرميدان تر پښتنو وړاندي دي . پېړۍ پېړۍ ورته دهند، ايران ، ماوراء النهر اوافغانستان پاچهانواودرباروکارکړی دئ . دې ژبي چي نيولوگيزم ته مخه لاکړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه . ترعربي ژبي وروسته دمنطقې دعلم، د سياست ، دادب اوتجارت ژبه وه . دپارسي دپرمختگ دلايل بايدد هغې په ويونکوکي ولټول سي نه په لغاتوکي . له بلي خوا دپارسي ژبي خپل پوهان بيا په دې عقيده دي چي ددې ژبي دبرياليتوب يوعلت دادئ چي دډېروژبولغات يې پخپل ځان کي هضم کړي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودژبي دروازه يې دنوروژبوپرمخ ترلې نه ده . ارواښادپوهاند دوکتور عبدالاحمدجاويد په دې برخه کي وايي چي په فارسي ژبه کي ددخيلو کلماتودښووني له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم . ميز پرتگالی کلمه ده (٣)، چاينک چينايي ، قاشق تورکي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده . اوپه پای کي په ظريفه لهجه وايي ٌ ما مي مانيم ونان خشک ٌ . مراديې دادئ چي يوازي (نان) فارسي کلمه ده نور يې ټولي دخيلي دي اوله نوروژبوڅخه اخيستل سوي دي . (۴) ارواښاد دې کلماتوته په کرکه نه گوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونوکي راوړي چي څرنگه يې دنوروژبولغات پخپل ځان کي حل کړي اوخپلي ژبي ته يې دافادې وسايل پرېمانه کړي دي .زموږپوهان بياتراوبودمخه گاولي کاړي اووايي ، موږلغتونه ځکه جوړوو،چي ٌ که سباددهقان لمسی او کروسی تعليم کوي د هغه لپاره (به) اسانه وي ٌ . ته دبزگرزوی ته دتعليم زمينه برابره کړه ، بيا دپښتوتعليم زمينه ورته مساعده کړه ، ژبه يې خير دئ سوچه دي نه وي ؟ دسبادبزگر دزوی غم به خورو خپل اوسني زامن موله خپلي ژبي څخه خواتوري کړل . موريې چي کومه ژبه ورزده کړې ده اوده ته ترهرڅه گرانه ده ، هغه اوس په کتاب کي نسي مونډلای . دکتاب ژبه ده ته د يوې خارجي ژبي دزده کولوپه شان ستونزي لري . طبيعي ده چي وخت تردې په بلي قوي ژبي (انگرېزي ، اردو، فارسي اونورو) مصرفوي ځکه په هغه ژبويې هم اړتيارفع کيږي اوهم يې په زده کړه کي تردغي نوي پښتومشکلات لږدي . له يوچاسره مي په دې برخه کي بحث کاوه ، را ته وې ويل : ژبه متخصصينوته پرېږده ، چي هغه يې سمباله کړي . په جواب کي مي ورته وويل : ماخو په هغو نامرادوباندي ډېري هديرې ډکي ليدلي دي ،چي دمتخصصو ډاکټرانو په نسخويې زني ورترلي سوي وې . دمتخصص سهوه دمرگې گولۍ ده اوبس .

(١) ښکلامجله ــ ٤کال، ٣گڼه ٥١مخ

(٢) دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ــ ١٠٩مخ

)٣ (دده په نظرپه فارسي کي (ميز) دمېلمه په معنا دئ اوپه مثال کي يې (ميزبان) راوړی دئ.

)۴ (که زماحافظې غلطي نه وي کړې ،دامقاله په اميدجريده کي نشرسوې وه. ما يې يادونه په يوه بله مقاله کي پخواهم کړې وه اوتاسي به يې په ضميمه کي ولولئ . له تکراره يې بخښنه غواړم.

نظري معيارعملي گډوډي

ژبپوهان وايي دژبني معيارټاکلوله پاره اتاريتي (authority) په کارده . اتاريتي دوې خواوي لري . يوه يې دعلم اوصلاحيت خواده چي په ژبپوهانواړه لري او بله يې اجرائيوي اړخ دئ،چي په دولت يا اکاډميکو ټولنواړه لري . ژبپوهان علمي اړخ څېري اودولت يانور اکاډميک سازمانونه يې دترويج له پاره قانونيت ورتسجيلوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوپه معياريت کي ددې دواړوخواووخلا محسوس ده . د صلاحيت په برخه کي پوهاندزيارصاحب هيڅاته غاړه نه ده ايښې . نه الهام ته ، نه ترې ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولنې اواکاډيمۍ ته . ارواښادالهام ورڅخه دوستانه ګيله کوي او ليکي چي ٌ ... که څه هم زيارموږدترې په شمول دتاريخي ـــ مقايسي ژبپوهني متخصصان نه ګڼي اوښايي چې رښتيا به وايي ٌ (١). ګويا د معيارپه برخه کي يوازي ددوی خپل نظر معياري دئ . اوداجرائيوي صلاحيت خلا خوپه دغوکلونوچي کي دا خوځښت راپيل سوی دئ ، په ټوله معنابيخي محسوسه ده . خلا خو پر لو لار پرېږدئ ، په دغوتېرو دېرشو کلونوکي خودخلقي او پرچمي دولتوپه شمول ټول دولتي نظام د پښتواوپښتنو پر ضدولاړو . (٢)

ددغه شان دوګانه خلاووپه موجوديت کي ديوه خوځښت قانونيت اواغېزمنتوب پخپله ترپوښتني لاندي راځي . اودهمدې عامل نتيجه ده چي دغه خوځښت تردوو دروملاتړلو پلويانوزيات نورونه موندل .

داچي اوس دنوولغاتوپه اعتياداخته کسان دخوځښت په پلويانوکي شمېرل کېږي اوبيادهغوله مخي داحرکت دبري لوړپوړته رسېدلی ګڼل کيږي ، يوه ذهني نتيجه ګيري ده چي داستنادپايه يې پرواقعيتونو ولاړه نه ده . حقيقت دادئ چي ددغه خوځښت له امله يوه نوې ژبه يا لهجه دتکوين په حال کي ده .تاسي دالاندي ګډوډيوته ځيرسئ چي ديوه خوځښت تردېرش کلن فعاليت اوبري ته تررسېدووروسته ! په هغونشراتوکي موجودي دي ، چي دکره ليکني له بهيرسره په يوه يابل دليل ځان ترلی ګڼي.

(١) پښتواو پښتانه ته دالهام سريزه ـــ پنځم مخ

(٢) زيار صاحب په هغه خصمانه چلندډېر ښه خبردئ چي زموږسره دباختراژانس دپښتوخبرونوپه رياست کي د دولتي مقاماتوله خواکېدئ.

د (په) او (پر) ګډوډي

دغه دوه سربلونه (prepositions) دپښتوپه ځينولهجوکي سره ګډيږي اويودبل پرځای يې په ناسمه توګه کاروي . په دغولهجوکي (په پښتوليکل) او(پرپښتوليکل) نسي سره بېليدلای. په داسي حال کي چي دادوې خبري جلاجلامعناوي لري . په (پښتوليکل) معنا دليکني ژبه پښتوده او(پرپښتوليکل) معنادليکني موضوع پښتوده . د پوهاند زيارصاحب په عقيده ٌ له کندهاری اوتاريخي ادبي پښتوپرته نور زياتره ګړدودونه (په) او(پر) سره ګډوي ٌ (١)له تاريخي ادبي پښتو څخه يې مراددکلاسيکوشاعرانوپښتوده .حقيقت هم دادئ چي په کندهاري ګړدودکي ددغودووسربلونواستعمال ديوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي . دوی (په خره سپور) هيڅکله هم نه وايي . په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورولهجو کي عام دئ . (٢)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزیارصاحب په ویې پوهنه کي ددغوسربلونودسم استعمال ټول مواردداوړي دي چي په یوه برخه کي زه دداسي یوه پښتانه په توګه چي دپوهانددوکتورزیارصاحب دڅېړني په تاییدمي ددغوسربلونوسم استعمال دمورله غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه یــــــــم اوهــــــغه (پلانی پرکوم کال مړدئ)،په دې برخه کي باید(په کوم کال کي مړدئ) کره شکل وي ځکه زمادڅېړني له مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال دانګرېزي ژبي له (in) او (on)سره خوله په خوله برابردئ . په انګرېزي ژبه کي هم (in 2006) کره دئ او(on 2006) ناسم .

اروابښادعلامه رشاد(رح) په دې برخه کي دګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳مخ کي داسي څرګندوني کړي دي : ٌ د(په) او (پر) ترمنځ توپیرسته . (پر) داستعلاتوری دی ، پرمېزباندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزېې کتاب کښېښود(۳)، پرمایې پورباندي دی او داسي نورد(پر) په کلمه باندي راځي او(په) دظرفیت او آلیت لپاره راځي (۴). مثلا په لښته یې وواهه . دلته (په) دآلیت دنده اجراکوي . په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته دظرفیت مانا ورکوي .ٌ اوکله چي مرکه چي د(په کال) او (پرکال) په برخه کي توضیحات ځني غوښتي دي ، نوعلامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ :ٌ ... که (کي) ور سره راسي باید(په) وکارول سي ولي هلته دظرف زمان مفهوم ورکول کېږي . ظرف پردوه ډوله دی ، یودزمان ظرف دی اوبل دمکان ظرف . په کورکي ، په مکتب کي داظرف مکان دی . په پسرلي کي داسي کېږي ، هغه وخت هغه دزمان ظرف دی،په کال کي داسي کېږي یاداسي وسول، داظرف مکان دی نوهلته دظرف مکان لپاره تر(پر)، (په) غوره ښکاري اوداستعلالپاره بیاتر (په) ، (پر) صحیح دی . ٌ

د(په) او (پر) داستعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځینو لیکوالو دیوه غلط فارمول پیروي پیل کړه اوهغه داچي که په دغو سربلونوپسي وروسته د(کي ، سره) اوستربل (postposition)کارېدئ ، باید(په) ولیکل سي اوکنه نو(پر) سم دئ . ددې فارمول غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په) آلي ــ (instrumental حالت کي راځي اوهورې اوستربل نه ورسره ملګری کېږي . لکه (په لښته یې وواهه) . ددغه غلط فارمول پالونکي په داتېرمثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وایي وروسته اوستربل نه دئ راغلئ . نویې (پرلښته یې وواهه) ولیکي . د(په لښته یې وواهه) او(پرلښته یې وواهه) جملې دمعناله مخي له مځکي تراسمانه پوري توپیرسره لري . (په لښته یې وواهه) معنا د وهلو وسیله یې (لښته) وه ، لرګی یاتوره یابل څه نه وه . (پرلښته یې وواهه) معنا دوهلوانګېزه یې لښته وه . ښایي وهلی یې په سوکانو، په لغتویاپه لرګي وي خوجنجال یې پرلښته سره پېښ سو)۵. (

ددغه ناسم استعمال لیکوال د(شینیت) له معافیت څخه په ګټه اخیستنه باندي دخپل ځان لیکنه معیاري ګڼي اودنوروپرسمومشورو غوږنه نیسي . په نتیجه کي یې دمعیارترپردې لاندي یوه لویه ګډوډې رامنځ ته کړې ده اودښاغلي منلي خبره دمعیارمحتسبانو هم غوږونه کاڼه اچولي دي . دې مثالوته ځیرسئ چي له (ورځ مجلې ٦کال ، ۳ـــ٤ ګڼې)څخه اخیستل سوي دي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم ــ ٌ دالله دلوی اوعظیم ذات پرامر دنړۍ ټول مسلمانان دعبودیت ... ٌ (۱مخ)

سم ــ دالله دلوی اوعظیم ذات په امر دنړۍ ټول مسلمانان دعبودیت ....

ناسم ــ ٌ دهمدغه کال دشعبان په ۲۳ دپنجشنبې پرورځ ....ٌ(هماغه مخ)

سم ــ دهمدغه کال دشعبان پر۲۳ دپنجشنبې په ورځ .... ٌ

ناسم ــ ٌ پرپښتني درنښت ــ اداره ٌ (۲مخ)

سم ــ په پښتني درنښت ــ اداره.

ناسم ــ ٌ محمدگل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت پرلحاظ دسپېڅلي کرکټر .... ٌ (۹مخ)

سم ــ محمدگل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت په لحاظ دسپېڅلي کرکټر .....

ناسم ــ ٌ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپرتوپ وویشتل شوٌ (۱۰مخ)

سم ــ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپه توپ وویشتل شو . پرتوپ وویشتل شومعناداچي پرتوپ یې ودراوه اوپه توپک یا بل څه یې وویشت . یابله معنایې داسي کېدای سي چي دتوپ پر سر باندي یې ترمنځ شخړه سوه ، په نتیجه یې دهمدې شخړې له اسیته وویشت . خوپه توپ وویشتل شو، معناداچي دوژني وسیله یې توپ و. دتوپ مخي ته یې وتاړه اوتوپ ته اورورکړ.

ــ ناسمٌ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې ځان سره دچاپ پرهیلې ساتلي وه.ٌ (۱۱مخ)

ــ سم ــ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې له ځان سره دچاپ په هیله ساتلي وه.

ــ ناسم ــ ٌ ... دپخواپرخېر ... ٌ (۹٦ مخ)

سم ــ .... دپخواپه څېر

ناسم ــ ٌ ... په عواموکښې پراستاذ صاحب (رح) مشهورو،ٌ (۹۸مخ)

سم ــ ... په عواموکښې په استاذصاحب(رح) مشهورو.

(پراستاذ مشهورو)معناداچي تراستاذزیات مشهور. خو(په استاذ مشهور) ومعناداچي دوهم نوم یې استاذ و، خلکواستاذ باله.

ناسم ــ ٌ ... پرامربالمعروف لاس پوري کړو .... ٌ (۹۸مخ)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم ــ په امربااالمعروف لاس پوري کړو....

ناسم ــ ٌ په ګل اغاشېرزي ځان مرګي بریدشوی ٌ (ټول افغان ویبپاڼه ــ ۳۱ــ ۷ــ ۲۰۰٦ ع)

سم ــ پرګل اغاشېرزي ځان مرګي بریدشوی .

په ګل اغاشېرزي بریدشوی معناداچي ګل اغاشېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلې وه . اوپرګل اغاشېرزي بریدشوی معناداچي دبرید هدف ګل اغاشېرزی و، چي له منځه یې یوسي.

ناسم ــ ٌ د۱۳٦٦ لمریزکال پرکب میاشت .... ٌ (ښکلامجله ۲ ګڼه ٤کال ۵۸ مخ)

سم ــ د۱۳٦٦ لمریزکال دکب په میاشت کي .... ، یا د۱۳٦٦لمریزکال په کب میاشت کي .... دلته میاشت دزمان ظرف دئ.

ناسم ــ ٌ دخپل مطبوعاتي کارله پیله راپردېخوا.... ٌ (هماغه مجله هماغه ګڼه ، ۵۹ مخ)

سم ــ دخپل مطبوعاتي کاردپیل راپه دېخوا....

ناسم ــ د۱۳۷۹ لمریزکال دتلې پرمیاشت .... ٌ (هماغه مجله ، هماغ ګڼه ، هماغه مخ)

سم ــ د۱۳۷۹ لمریزکال دتلې په میاشت کي . دلته هم میاشت دزمان ظرف دئ ، نه استعلا.

ناسم : ٌ که بومیان پکې پرلږه کي (اقلیت) واوړي ... ٌ (پښتو، پښتانه ۲۳۱مخ)

سم : که بومیان پکې په لږه کي (اقلیت) باندي بدل شي . پرلږه کي

اوښتل معناداچي دبومیانوشمېرترلږه کي زیاتیږي . اوښتل دزیاتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲مخ کي بیاداتېروتنه سمه سوې ده .

ناسم : ٌ ... دقلم پرژبه ترموږرارسولي دي .ٌ (پښتوتاج التواریخ ــ ج مخ)

سم : ... دقلم په ژبه ترموږرارسولي دي .

دقلم ژبه دلته آله ده . په آلي(instrumental) حالت کي د(په) استعمال صحیح دئ.

ناسم : ٌ قضاوت پرلوستونکیواړه لري ٌ (پورتنی اثر ــ هـ مخ)

سم : قضاوت په لوستونکیواړه لري.

په پارسي کي هم په دغسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ اود(به) پښتومعادل (په) دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم : ٌ لس باروړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ....ٌ (هماغه اثر ــ ۱۱۹مخ)

سم : لس باروړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړ وو ....

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل . غوجل دلته مکاني ظرف دئ اوپه ظرفي حالت کي (پر) استعمالول سم نه دي ، بلکي په in = يې کره شکل دئ . ٌ پراوخورولاړ وي ٌ لا اسعماليږي ځکه هلته يورازاستعلايي حالت موجوددئ .

ناسم : ٌ ... پرلاندنيوژبوخبري کولای شم اوليکونه يې هم لوستلای شم ٌ (هماغه اثر ۳۱۷مخ)

سم : په لاندنيوژبوخبري کولای شم اوليکونه يې هم لوستلای شم . پر ژبوخبري کولای سم يعني دنوموړوژبوپه باب معلومات ورکولای سم ، خوپه ژبوخبري کولای سم معناداچي نوموړي ژبي مي زده دي.

ناسم : ٌ که چېرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم دين نه وي اوپه هغوی حکومت کوي ....ٌ (هماغه اثر ۳٦۹مخ)

سم : که چيرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوی هم نه وي اوپرهغوی حکومت کوي.

(په هغوی حکومت کول) يعني دهغوی په واسطه حکومت کول اوپه دې صورت کي حکومت معنادافغانستان خلک. خو(پرهغوی حکومت کول) معنادامیرله خوادافغانستان پرخلکوحکومت کيږي .

ناسم : ٌ ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوی ښارجوړول پيل کړل اوپر(سيم) ښاريې ونوماوه ... ٌ (هماغه اثر ۱۲٤مخ)

سم : ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوی ښارجوړول پيل کړل اوپه (سيم ښار) يې ونوماوه.

د(په) او(پر) داتول ناسم استعمالونه له ناسمي لاربښووني څخه پيښ سوي دي . دليکونکي له پاره فارمول د(کي ، سره) سته والی اونه سته والی دئ اودې خبري پرناسمه لارروان کړی دئ .

دامثالونه دومره ډېردي ،چي که ټول راوړم يوکتاب به ځني جوړسي . داورانی ټول دمعيارپه نامه ناکافي لاربښوونوپيښ کړی دئ که يې له خپلي لهجې سره سم ليکلی وای ، ښايي دومره زياتي ورانۍ يې نه درلودلای. زه پرلهجه باندي اعتراض نه کوم . ماته پخپله لهجه کي هم ځيني ګرامري ورانۍ رامعلومي دي .هروخت مې چي اړتيااحساس کړې ده ، بې پردې مي بيان کړي دي اودخپلي لهجې زلميوليکوالوته مي يې دسمولوسپارښتنه کړې ده . خودلته داورانی ناسمو لاربښوونو منځ ته راوړی دئ . دغه ځای دئ چي زه وايم معيارپه فيصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای اوکه عملي سي بياداسي دنګلې هم لري . معيار بايد دښوونځي له تاداوه تدريس اووروښوول سي . داديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه کال کارنه دئ په تېره بيادافغانانوپه دا اوسنۍ پاشلې ورځ کي چي دپښتونشرات يې په سلوکي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسېږي . دمعياربېړی له اروپاڅخه نسي پرلار برابرېدلای

اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) ويي پوهنه ــ ٤٧ مخ

(۲) په دې برخه کې زمااودښاغلي استادصميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يووخت راغلې وه . اروابښادعبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کي په ټورنټوکي و . ماته به يې پخپل ټول صداقت سره ويل ، چي د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصيږي . علت يې داوچي دده په محيط کي هم ددغو سربلونوناسم استعمال عام واوده خپله مورنۍ ژده کړې قاعده نه سواى هېرولاى.

)۳(مرکه چي داستادپه ژبه کي تصرف کړی دئ اوداستادخبري يې په خپل زعم معياري کړي دي .

)۴ (په گوربت کي (عاليت) راغلی دئ چي دمرکه چي تېروتنه ده .

)۵ (وگ: لېمه مجله ــ کال ــ گڼه ــ مخ ــ ددې قلم ليکنه.

د مجهولي (ې) لانجه

دختيځي اولويديځي اوجنوب لويديځي لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) داستعمال په برخه کي ښه پوره محسوس اودپاملرني وړتوپيرونه سته . دې توپيروته پاملرنه نه کول اوترسرېې تېرول يايه يوه جرأتمندانه حکم سره گام تراړول اوهيسته غورځول دپښتوژبې په گټه کارنه دئ . په پښتوپښويه (دربيم چاپ)کي راغلي دي چي سويل ــ لويديزه گړدودي ډلهٌ د نورو (منځنيو، سوېل ـــ ختيزواوشمال ختيزو) گړدودي ډلوپه وړاندي له تاريخي پلوه زيات رغاونيزلرغونوالی لريٌ خوله دغي ارکاييکي ځانگړتياووسره يې په کره ليکلارکي له پامه غورځولې ده (۱)دغه ځانگړتياوي يې چي بېله مثالوپه ډېره مختصره توگه هيسته ودوري راوړي دي ، دکتاب دوه مخه يې نيولي دي اوپرزياته کړې يې ده چي کهٌ دکندهاری پښتو دغه پاسنۍ ځانتياوي يومخيزه په پام کي ونيسوٌ نودغه د پښتو پښويه کتاب به دوه چنده غټ سي . دغوځانتياوو يا ځانگړتياووته يېٌ بېقاعده گۍٌ ويلي دي . اوس نوکه څوک په دې برخه کي نظرڅرگندوي خو د لايسنس نه لرلومتروکه به پرداککرۍ وخوري اوورته وبه ويل سي چي ته د ويلو حق نه لرې . مگرکه لږڅه دبيان آزادي موجوده وي نوديوچاپه ذهن کي هرومروداپوښتنه پيداکيږي چي د پښتوديوېٌ ارتې بيرتې گړدودي ډلېٌ هغه ځانگړتياوي چي په يوازي سردنوروټولو گړدودونو په پرتله ديوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲)اوترنوروگړدودونوپې تاريخي لرغونوالی هم منل سوی دئ ، د(بې قاعده گيو) په نامه هيسته غورځول دعلم لارده؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ ديووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده؟

دپښتوپښويه کتاب دلومړي چاپ (۱۳٦۲ش) اودريم چاپ (۱۳۸٤ش) په سريزوکي دمحتوياتوله مخي خورازيات توپيرونه سته ، چي ځيني دغه توپيرونه دلوستونکي په ذهن کي يولړنوري پوښتني هم را پيداکوي . دکندهاري گړدودپه اصطلاحٌ بې قاعده گۍٌ چي ښاغلی مولف يې په آب وتاب بيانوي ، دلومړي چاپ په سريزه کي نسته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله دلوستونکي په ذهن کي داخبره ورګرزي چي آيا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغهٌ بې قاعده ګۍٌ معلومي نه وې ؟ هرومرومعلومي وې . نودنه يادولوعلت يې څه و ؟ ښايي دابه يې مصلحت نه وي ګڼلی چي دنورولهجوپربې قاعده ګيوباندي سترګي پټي کړي اويوازي کندهاری ګړدودلوستونکوته دٌ بېخرته بې قاعده ګيوٌ درلوونکی وښيي . که داښاييدنه رشتياوي ، نونن هم ددې راز ورانوونکوقضاوتويادونه دمصلحت پرمقوله نه سي برابرېدلای . د پښتوپه دې دونه زياتولهجو کي يوازي ديوې لهجې په اصطلاح بې قاعده ګۍ بيانول ، پخپله دٌ سکه اوناسکهٌ مفهوم ذهن ته تداعي کوي . زمابشپړيقين دئ چي ښاغلي مولف ته دپښتود نورو لهجو ګرامري بې نظمۍ هرومروڅرګندي دي . پرهغوباندي غوړونه کاڼه اچول اوديوې مشخصي لهجې په مقابل کي دريغ نيول ، پخپل ذات کي مناسب کارڅه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ.

دلومړي چاپ په سريزه کي ددغويادوونو دنسته والي دوهم تعبير داسي هم کېدلای سي چي ښايي اوس به يېٌ توبه له مېړنوخالي ليدلې وېٌ . ځکه ددريم چاپ پروخت دهمدې مغضوبې لهجې درې ويونکي ستوري (علامه حبيبي ، استادبېنوااوعلامه رشاد) اودغه رازد ژبپوهني نورټول متخصصين ډاکټران دلحدبنديان سوي ول . ګويا د پوښتني اوبازخواست څوک نه وپاته . په دغه صورت کي زه نورڅه نه سم ويلای ، يوازي به دومره قدر ووايم چي خدای دي داښاييدنه نه رشتياکوي.

دپښتوپښويه ددريم چاپ دسريزي په ١٥مخ کي څرګنده سوې ده چي دلويديځ ګړدودځانګړتياوو دپه پام کي نه نيولوحق يې دنومورې لهجې دٌ پرتليزلړه کيواليٌ له امله ترلاسه کړی دئ . دحيرانتياځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتوټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ريفرنډم ژبني مسايل حلول . اوس دی پخپله داکثريت واقليت په حکم يوه پراخه لهجه په پام کي نه نيسي اوځانګړتياوې يې له تاريخي قدامت سره سره ، چي دی يې پخپله هم مني ، (بېقاعده ګۍ) بولي اوپه ګرامر کې نه راوړي . که دا ځانګړ تياوي ټولي (بېقاعده ګۍ) وي ،نوددې خبري خومعناداده چي دپښتو ژبې ټول تاريخ پربې قاعده ګيوولاړدئ . له لويه سره يې ګرامربې قاعده دئ اوس دوی معياري ګرامرورته جوړوي . ځکه ددغوځانګړتياوو تاريخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ . آيا داخبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانګړتياوي دپښتوخپل ګرامري اصول وه ، وروسته ترخځي ولمني پکښې راغلي دي . په هرصورت دابېلتونپاله فيصله پخپله دکره ليکنې پښتومخه نيسي اوپه دغه صراحت يې يادول خود جرأتمندۍ يوه نمونه کېدلای سي مګردٌ مصلحتٌ پر مقوله باندي يې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وويل ،له عقله ليري ښکاري.بايدووايم چي داقليت اواکثريت خبره يوه بې بنياده ادعا ده . د پښتو دلويديځي لهجې ويونکي يوازي (کندهار، هيلمند او سيستان ...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي دکندهار ، هيلمند، زابل ، ارزګان ، نيمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغيسولايتونه،په شمالي کي دغوربند او شينوارو د ولسواليو پښتانه، د پروان ولايت پښتانه (له ساپيواوداودزيوپرته) ، دميمنې ، مزار، بلخ زياتره پښتانه اودکوچيانو لوی اکثريت لروډېر ږغيږي (١) او ما چي يې دواک فونډيشن داحصائيوله مخي يوه تقريبي اندازه معلومه کړه نو يوازي په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کي ددې لهجې ويونکي څه دپاسه درې میلیونو تنوته رسیږي . که دډېورنډ دناولي کرښي هاخواته پښتانه ور سره یو ځای سي، نوېي شمېر دوه چنده زیاتیږي . ددومره پراخ نفوس لهجه د پښتوګرامرپه یوه کتاب کي په پام کي نه نیول اوپه دې منطق ، چي د کتاب حجم په زیاتېږي !، ترهغې ګام اړول له حق خوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای . له ژبي سره که د معیار تر پردې لاندي داسي لوبي رواني وي ، نودې پښتنوته خدای خیروريېښ کړي .

په بل غشي ټـوپک هیڅ ویشتلی نه یم

که ویشتلی یم خوبیاپه خپل ټوپک یم

)دخوشحال خان خټک مرغلري ــ ٦٣٣مخ(

(۱) پښتوپښويه ١٤،١٥مخونه ــ دریم چاپ .

(۲) پردغه لهجه باندې هربرت پنزل امریکايي ژبپوه یوبشپړکتاب کښلی دئ چي دنړۍ په ټولو مشهوروکتب خانوکي سته اوارواښادالهام په پښتوژباړلی دئ . نه پنزل اونه الهام داخبره کړې ده چي دغه لهجه پربې قاعده ګیوولاړه ده . دوی دواړه دژبي متخصصان وه.

چې ــ مې ــ کې

په اوسني مروج لیکدودکي دغه ضمیرونه په اوږده (ې) لیکل کیږي اوپه لویدیځه لهجه کي په لنډه (ي) . دلویدیځي لهجې له قاعدې سره سم ، چي ځیني کسان یې بېقاعده ګي بولي! که په اوږده (ې) ولیکل سي ، د معنابدلون پېښوي اوچې= چي یې ، کې= کي یې ، مې =مي یې معنا ښندي . دکره لیکنې پښتولارویانوددغي قاعدې شخړه په یـــوه (نې) ورشلولې ده اووايي چي دادکندهارګړدوددئ ، موږپه معیارکي نه دئ نیولئ . داکارېې د هغه په اصطلاح پروسیجرله مخي کړی دئ ، چي دپوهاندزیارصاحب له خولې ، دلاسلیک رنګ یې وچ سوی لانه و، بیایوه لاسلیک کوونکي ویل زه یې نه منمٌ، زه دحبیبي صاحب او دده د پیروانولارپه رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ ٌٌ (۲) مادا پرو سیجرلیدلئ نه دئ خواورېدلي مي دي ، چي په هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوې نه وه .که دا خبره رشتیاوي نو دکره لیکنې پښتولارویان نیم قرآن مني،نیم نه مني . د پروسیجرهغه برخه چي ددوی له اجنډاسره موافقه وي ، مني اونوري نه مني . په هرصورت دې پرېکړي له پښتودېواني ادب سره مشکلات زېږولي دي .زه به د دېواني ادب ځومثالونه تاسي ته درکړم چي شاعرانو دغه لهجوي ځانګړتیاپه پام کي نیولې ده اوشعري وزن یې په تړلی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د((کې = که یې)) مثالونه:

۱ ــ دحنان له کلامه

داګوهربه دي په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکــــــــــــړه ((حنان)) څه ویل ملیح

)دېوان ۲۲ مخ(

کې خبري کړي دوې سترګي خودبخوده

عجب نه ده پــــــــــــــرته وایي تل بېمار

)دېوان ۲۷ مخ(

په دواړو بیتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که یې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که یې څوک د (که یې) په بڼه وکاږي ، دلومړیونیم بیتیو وزن یوسېلاب زیاتیږي او میرزاحنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چي دسیلابوپه ترلوکي دي یې ستونزي درلودې . ده دشعرپه سیلابوکي خپله لهجوي ځانګړتیاپه پام کي نیولې ده.

۲ ـ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

د((جمعه)) دزړه پرهاربه هلته جوړسي

کې رفــــــــــــوپه تاردزلفوکړي جراح

)دکابل چاپ دیوان ۵۷ مخ(

زړه مي درکئ زمــــــایاره ستاپه لاس

ستارضاده کې لوټل کړې که یې پاس

)دېوان ٦٨ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي ګلوتېرېده دچـــــاپـــــــه ياددي

کې پرې ايښي پرځای نه وای نايبان ګل

)دېوان ٨١ مخ(

په دې دريومثالوکي هم (کې) د (که يې) په مفهوم کارسوی دئ . په دوهم مثال کي خوشاعر دسېلابوپه تړلوکي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتيا ډېره ښه ښوولې ده . لومړی (کې = که يې) يې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که يې خپله لهجه په پام کي نيولې وای ، نيم بيتی يوه هجا لږېدی ، ځکه يې نود (که يې) په بڼه راوړی دئ او سېلابونه يې په پوره کړي دي . لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هيوادمل دارواښادعلامه رشادباباتر نظر لاندي تهيه کړی دئ اولاړښوداستاديې په دغه باريکي سر ښه ورخلاص کړی دئ ځکه يې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن ليک کي د (کې = که يې) توضيح ورکړې ده.

د ((چې = چي يې)) مثالونه

١ ــ د ميرزاحنان له کلامه

دفلک دباغوان لاس دېرېکېدودئ

پرجـــــــــهان چې دبېلتون تخم کاره

)دېوان ١٢١ مخ(

ګل ورقي دخپل ځان ورکړي وبادته

چي ليدلئ ستادمخ دخـــــط رقم دئ

)دېوان ، يوسل وڅلورشپېتم مخ(

په دواړوبيتوکي (چې) د (چي يې) مخفف شکل دئ .که يې د (چي يې) په بڼه وکاږو ، دبيت دهجاوو شمېر ديوه په اندازه ورزياتوي . په دې لاندي مثالو کي بيا د (چي يې) په معنا نه دئ راوړل سوی.

چي دخط سبزي يې ځای په رخسارونيو

زمــــــــــــــادزړه آيينې ځکه زنګارونيو

)دېوان ١٠١ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس که دپورتني بيت (چي) دمروج ليکدودله مخي (چې) وليکل سي گويا دشاعرمراد به (چي يې)وي اودامعنا له بيته سره سرنه خوري.

دالیدلې یې غمزه ده ستادسترگو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

)دېوان ٣٦ مخ(

په دې بيت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي يې) معنا ښندي اوپه دې صورت کي به نو(آهو) له عموميته ووزي او په يوڅا يا

يوڅای به اړه ولري .همداسببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردوکي په اوږده ياء نه کاږم.

٢ ــ دجمعه بارکزي له کلامه

چې خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېروايــــــرولړلي ملنگان ولاړ

)دېوان ٦٨ مخ(

ننگ ونام و سود و زيان ددنياپرېږدي

چې خالص وي پـــرديداربانديِ غرض

)دېوان ٧٢ مخ(

په دې دواړو بيتوکي (چې) د (چي يې) لنډيز دئ او په حاشيه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده.

دحاجي جمعه بارکزي په دېوان د (چې = چي يې) لمنليکونه دان دپاسه دي . زه ددغي باريکۍ دنوري څرگندتياله پاره نورمثالونه هم

راوړم.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ((مې = مي يې)) مثالونه:

وکتوتـــه يې دسترګوحيرانېږم

چي مې کل هڼونه کړه رېزه رېزه

)دحنان دېوان ۱۲۸ مخ(

دادبه څوکړم دبې رحم يارله جوره

پرسينه مې دتېغ کين وواهه ولاړ

)دحنان دېوان ۳٦ مخ(

په لومړي بيت کيٍ شاعرخپلوهڼونوته اشاره لري ، چي کوم بل چا ور(رېزه رېزه) کړي دي . که يې دلته د (مې) پرځاى (مي) راوړى واى ، نوبه بيادبيت معنا داواى ، چي حنان خپل هڼونه پخپله (رېزه رېزه) کړي دي .په دوهم بيت کي يې خپله سينه مطلب ده ، چي بې رحم يار وربانديي دکين تيغ وواهه اوتري ولاړ . که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چي حنان پر پخپله سينه باندي پخپله دکين تېغ وهلى دئ اوبېرحمه ياريې دده تردغه کار وروسته تللى دئ . دغه سبب دئ ، چي زه دجملوله سياقه سره سم (مي) او (مې) دواړه کاروم . خوپه مروج ليکدودکي ، چي کره ليکدود! هم بلل کېږي ، يو شکل لري اوپه اوږده ياء يې کاږي . په دې لاندي بيت کي وګورئ ، شاعر((مي) د (مي يې) په معنا نه دئ راوړى.

صحيفه مي دزړه وګــــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال دترکو

)دېوان ۹۷ مخ(

اوس به ددغه راز لنډيزونونورمثالونه هم په ګډه سره ولولو.

د ((نې = نه يې)) مثالونه:

۱ ـــ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

نه خبردعشق په زيان ياست

نې خبرياست پـــــــه حاصل

)دېوان ۸۰ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نې ازل له ابتداء سته چې و کله

خاوندنه لـــــــــــري ابدنه انتها

)دېوان ۳۹ مخ(

۲ ـــ دحنان له کلامه

چې نې خوري ، نه يې نوم ښه نه دخدای پاروي

دغـــــــــــه هسي استغناڅـــــــــــه په کارنه ده

)دېوان ۱۱۵ مخ(

له دې خپله زړه ګيله کړم ډېره ډېره

چې ديارکــــوڅې ته تئ نې کړم خبر

)دېوان ۳۰ مخ(

د دواړوشاعرانوپه مثالوکي (نې) د (نه يې) مخفف دئ اوکه يې لنډيزه بڼه ونه کښل سي ، دنيم بيتي په وزن کي يوه يوه هجا زياتېږي.

د ((بې = به يې)) مثالونه

۱ ــ دجمعه بارکزي په کلام کي

چې بهاربې پــــه راتللوشګفته سو

دغه هسي لاله رخه خوبرويان ولاړ

)دېوان ٦۷ مخ(

په هـوابې د ديدارکړې فراموشه

هم جنت هم يې زينت هم يې لذت

)دېوان ٤۸ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ــ دحنان بارکزي په کلام کې

که مي سرکه مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بې کـــــــــړم قربان دشکرلب

)دېوان ۱۳ مخ(

چي شهیدپه تېغ دسترګوسي حنانه

پس له مرګه بې لګېږي پرمزارشمع

)دېوان ۵۳ مخ(

۳ ــ دعلامه رشاد بابا (رح) په کلام کې:

خودبې نه ټولېږي مړي ، خودبې ملک په وینورنګ وي

دقـــــــــــــوي له جوغه غـــــــــــاړه چي هرچاده غړولې

)افغان ولس مجله ــ پنځم کال ، لومړۍ ګڼه ، ۲۹ مخ(

په دي ټولومثالوکي (بې) د (به یې) په معنا راغلې ده اودنــــــفی (بې) نه ده . په دې لاندي بیت کي (بې) د نفی په حساب کارسوې ده.

تمام عمرېې له وصله بې نصیب یم

لکه زخم دناســـور حاصل مي یاس

)دحنان دیوان ٤٥ مخ(

زما څخه لکه چي دمثالونوبرخه لړخه اوږده سوه . پرهمدې ځای بې پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تې = ته یې)، (زې = زه یې)، (سرې = سره یې)اونورپه لسو مثالونه دحاجي جمعه بارکزي په دېوان کي ولولي) . ۳ (

مادمخه داسي فکرکاوه چي داقاعده یوازي په کندهارۍ لهجه کي ستـه خودحمیدمومندپه کلام کي مي هم وموندله:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آسمانې میرخمن کړم

داشـــــــــنادمـــــــــهرداد

)دېوان ــ ۸۵ مخ د۱۳٦۲ ش چاپ ــ دهیوادمل په زیار(

په حاشیه کې ورته کښلي دي : آسمانې = آسمان یې) ۴ (

یا:

ماته سره په وینوخــــوله لېوه لیده شی

چې دظلم په پیسه پیرودی پان خورې

)دېوان ۳٤۳مخ(

په لمنلیک کې ورته کښلي دي : چی = چی یې

یا:

لادې صافه آئینه اوســــهٌ حمیده ٌ

چی داهسی وهرښکلی ته حیرانې

)دېوان ۳۸٦مخ(

دې بیت یې هم په حاشیه کي کښلي دي : حیرانې = حیران یې) ۵ (

له دې اوږدوخرګندونواومثالوڅخه به لوستونکوته روښانه سوې وي ، چې دایوه عادي درسم الخط مسئله نه ده چې څوک یې بس په دې خبره حل کړي چېٌ داګړدودي لانجه ده .... داموږېه لږکیوکي راوستې دهٌ اوڅوکرښي وروسته بیا وایوٌ دالوی پرابلم دی . داعجیبه ده چي په اروپایي ژبوکي دغه کلیتیکس (واړه کلیمات) ټول بې اکسینټه دي او په کندهارکي اکسینټ لري ، دا د اکسینټ مسئله ده چي له نورو ګړدودوسره توپیرلري . ٌ) ٦ ((چي لوی پرابلم یې ګڼئ نوبیایې ولي په پام کي نه نیسئ ؟ ولي حساب نه پرکوئ ؟ ولې تحلیل وتجزیه نه کوئ ؟ ولي یې نفی کوئ ؟ ددې منطق څه دي ؟ دلیل یې بس همدادئ چيٌ د ا موږېه لږکیوکي راوستې دهٌ. داټولي پوښتني مستدل جواب غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) پښتواوپښتانه دژبپوهني په رڼاکې ــ ۳۰۳ ، ۳۰٤ مخونه .

(۲) ښکلامجله ــ ٤کال، ۳گڼه ۵۰مخ

)۳(دمثالودابرخه ما په يوه مقاله کې چې ډاکټر بسم الله اميرپه جواب مې کښلې وه ، هم راوړې ده . دا مقاله په کندهارمجله څلورم کال دوهمه گڼه ، ۱۳۸٤ل کال کې چاپ سوې ده .

)۴ (دعبدالحميدمومندپه کليات کې چې دښاغلي محمدآصف صميم په زيار برابر سوی دئ ۱۳۸۳ل ، دابيت په همدې بڼه راغلی دئ خوځرګندونه يې ورته کښلې نه ده . دکابل دپښتوټولني د۱۳۳۰ش چاپ دېوان اودحميد درو مرجان ــ د سيد انوارالحق جيلانی ترتيب ،داغزل نه لري.

)۵(دعبدالحميدمومندکليات اودرومرجان کې دابيت همداسي بې له توضيح راغلی دئ

)٦ (ښکلامجله ــ ٤کال ، ۳ گڼه ٥٦ مخ

ښځينه جمعي

په تحميل سوې کره ليکنۍ پښتوکې دښځينه جمع له پاره يې په تولوحالاتو کې اوږده(ې) په پای کې وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترگې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناگانې، ميندې ، کرکيانې ، خروټې ، شينوارې اوربشې ...(۱)اودلويديځ گړدود، چې دکندهاري گړدودپه نامه هم يادېږي ، ځانگړتياوې يې د ٌ بې قاعده گيو ٌ په حساب کې شمېرلې دي . زه به تاسي لوستونکوته ددې لهجې دښځينه جمع قاعده بيان کړم اوددغې قاعدې مثالونه به کلاسيک ادب کې هم درکړم.

په لويديځه لهجه کې هرهغه ښځينه مفردنوم چې په پای کې يې زوره کی اوفشارېې پر لومړۍ څپه وي ، دجمع په صورت کې يې پای ته (ي) ورلوېږي . لکه:

ښځه ښځي

کونډه کونډي

پېښه پېښي

منډه منډي

تنده تندي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنگه لنگي

لنډه لنډي

ونډه ونډي

اوهرهغه ښځينه مفردنوم چي په پای کي يې زور(فتحه) او فشاريې پر وروستۍ څپه وي،دجمع په شکل کي يې پای ته (ې) ورلوېږي . لکه:

منه منې

لنده لندې

غرمه غرمې

پېښه (تقليد) پېښې

سږمه سږمې

کونده کوندې

دنده دندې

اوږده اوږدې

ددې قاعدې دځېړلوپه نيامت مي دحميدمومند اواشرف خان هجري دېوانونه هم وکتل . دحميدديوان (۱۳۶۳ش کال چاپ ــ کابل) په ۲۸۰ مخ کي يوه غزله سته چي مطلع يې ده:

چي زغمم ستادرقيب بدې فتنې زه

ياره کله يــــــم داهسي بې کينې زه

ددې غزلي نوري قافيې (يينې ، سينې ، نينې ، پښتنې ، ستنې ، آدينې ، مدينې) کلمې دي چي مفردشکلونه يې (يينه ، سينه ،نينه ، پښتنه ، ستنه ، آدينه ، مدينه) دي اودټولو فشارپر وروستۍ څپه دئ ځکه يې نودجمع شکلونه په اوږده يې باندي د(پښتنې) پر وزن جوړکړي دي . په ۳۱۵مخ کي بله غزله سته چي مطلع يې داسي ده:

څه حکمت دی چي مي نه چوي لاسينه

يـــــــــــاره ســــــــــتادرقيبانوپه کينه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې غزلي نوري قافيې (يينه ، مدينه ، مهينه ، نينه، پشمينه ، رنگينه ، کمينه ، ارتينه) دي.

په دغوټولوقافيوکي يوه لاهم داسي نه ده ، چي فشاردي يې پرلومړۍ څپه وي اوکه فرضاً حميدمومند (غنمينه ، اوربشينه ، شيرينه ...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې په دې دووغزلوکي راوړلې .دپښتواوپاړسي په پخوانيو شاعرانوکي دا دود موجود و، چي تر وسه وسه يې په غزل کي ټولي هم مثلي قافيې راوړلې اودايې پرژبه باندي دشاعرد تسلط نښانه بلله . په ١٤٧ مخ کي هم دتيرو دوو غزلوپه شان ورته قافيې راغلي دي . له دې مثالوڅخه داسي ثابتيږي چي د حميدپه مومندي‌لهجه کي د اوسنۍ لويديځي لهجې په شان دښځينه جمع قاعده موجوده وه.

د اشرف خان هجري په دېوان کي همدغه قاعده پالل سوې ده . دده دديوان (د١٩٥٨ع چاپ ــ پيښور) په ٤٧٦مخ کي يوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده:

ددنياخـــــــونه دبادپه مخ ايرې دي

پائنده چارې هورې دامسخرې دي

ددې غزلي نوري قافيې يې (خورې دي ، دېرې دي ، څهرې دي ، تېرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره تړلي دي . په دې قافيوکي يوه لاهم داسي نسته ، چي فشاردي يې پرلومړۍ څپه وي .که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) ددوهمي څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې دلته راوړله.

په ٤٨٢مخ کي يوه بله غزله هم سته چي دقافيې کلمات يې (څهرې ، تېرې ، ايرې ، دېرې ، سورې ، څېرې ، آيرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړي دي . دلومړي دفترپه ٢١٢مخ کي دهمدې قافيې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ، تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ايرې ، اگرې ، سيرې ، ښيرې ، هديرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، ديورې ، مسخرې ، دهرې) دي . دټولوفشارپرورروستۍ څپه دئ .

دمقطعاتوپه ٥٤٠ مخ کي هم د(زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې، معنې کړې، خزانې کړې ، ويرانې کړې) سره قافيه کړي دي .

درباعياتوپه ٥٦٤مخ کي يې هم (خولې کا ، قيصې کا ، پسې کا) په قافيوکي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلوميږي چي داشرف خان هجري په ختکه لهجه کي هم دلويديځ گړدودپه شان قاعده جاري وه . که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، دلته به يې دجمع شکلونه په قافيه کي هرومرومونډل سوي وای.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه اوسني معيارکي دغه قاعده د(بې قاعده ګيو) په کتارکي راوړل سوي اود ٌ کتاب دپنډېدو ٌ په دليل !بياله پامه غورځول سوې ده . که دپښتومعيارتاکونکوپه دې برخه کي دبې قاعده اکثريت ؟ پرځای باقاعده اقليت ؟ اوکلاسيکه ادبي پښتوپه پام کي نيولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي يې نيولې ده ، زماپه فکربه يې ډېرمعقول کارکړی وای (۲) . اوس چي يې داکارنه دئ کړئ ، نولېترلږه خودي دهغه چاپرليکنوداعتراض ګوته نه ږدي ، چي داقاعده پالي .

ژبني مسايل داکثريت په معيار(هغه لاهم شکمن اکثريت) حلول د ژبنيواصولوپرمنطق برابرېدلای نه سي اوداسي ښکاري چي ددغه شان فيصلوترشادي دناژبنيواصولوبې منطقي پرته وي . دناژبنيو اصولو د بې منطقۍ ترزهرجن شپول لاندي هررازبلاوبتر را غونډېدلای سي . د ژبي خواخوږي بايدځوان نسل ته دغه بلاوبتر ورانتقال نه کړي.

(۱) پښتوپښويه ــ ۹۱ ،۹۲ مخونه

)۲ (دعددي جمع په برخه کي پوهانددوکتورزيارصاحب (دوې نجوني) ليکي، نه (دوه نجوني). خونوريې بيانه پالي اودکره ليکني محتسبين هم ډېر سرنه په ګرزوي . نېخه چي ولي ؟

التباس ته نه پاملرنه

التباس ته نه پاملرنه) دی He= ـــ دی: (Is=

په اوسنۍ کره ليکنه کي ددې التباس په باب فکرنه دئ سوئ . مثلاً په دې جمله کي (دی زماورورد‌ی) ، لومړی (دی) مفردغايب ضميراودوهم(دی) فعل دئ خودواړه په (ی) ليکل کيږي .که دلهجوپه وړاندي ښه نيت موجود وي ، نودغه التباس له لويديځ ګردودخخه په استفادې سره په دې ډول ليري کېدلای سي:

دی He = او دئIs=

په کره ليکنه کي وينې (مې بينی) اووينې (خون) يوشان ليکي ــ سرې (سرخ) اوسرې (امبار) يوشان ليکي ــ ورځې (مې روی)، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) يوډول ليکي .

ترهغې دې وروسته (۱)، دغه (دې) له ښځينه مفردغايب ضمير)دې (she = سره التباس لري.

(لړې) دلړل له مصدرڅخه له (لړې)= دوريځولړې سره التباس لري ، البته که دواړې په (ې) وکښل سي.

اوداسي نورډېرمثالونه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچي ویل کیږي دلویدیځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کیږي اودهمدې دلیل له مخي يې په (بې قاعده ګیو) کي راوړي ، زماپه خیال پوخ دلیل نه دئ . دارنګه التباسونه په نورولهجوکي هم سته خوهغوته څوک (بې قاعده ګی) نه وايي . لکه په دې لاندي مثالوکي:

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (یوډول خواړه) سره اودغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شیوه) په شکل ولیکل سي نوله (شیوه = طریقه) سره ؛

کښته (پایین) له کښته (ازکشت) سره ؛

لاړ (رفت) له لاړ (دمرغلرولاړ) سره . اونورډېرالتباسونه.

زه داالتباسونه دالفبې پرنیمګړتیاوراړوم . په نوروژبوکي هم دغه رازالتباسونه سته.

په پارسي کي برد(یووړ) له برد(یخ ، سوړ) سره ؛

شد(سو) له شد(دفشارنخښه) سره ؛

در(دروازه) له در(مرغلري) سره.

په انګرېزي کي د (read)فعل ماضي حالت په عین سپیلینګ خو جلاتلفظ سره) د redپه شان (جوړیږي.

(۱) پښتوپښویه ــ درېیم چاپ ــ ۲۹۷مخ

د ایې لابله

ناسم ــ ٌ اوهغه ټولي هیلي اوامیدونه ترښاورولاندي شول ٌ (۱)

سم ــ اوهغه ټولي هیلي اوامیدونه ترخاورولاندي شول.

ناسم ــ ٌ چې له کتاب ، لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مینې اندازه ترې له ورایه لرېدای شي ٌ (۲)

سم ــ چې له کتاب،لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مینې اندازه ترې له ورایه لګېدای شي . لرېدل = کمېدل

ناسم : په ټولوهغوولایتونوکې چې سک لګکې ژوندکوي .... (۳)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم : .... په ټولوهغوولایتونوکې چې سک لږکې (اقلیت) ژوندکوي ....

(رورېد) کلمه د (عادت) پرځای کارول یوه ډېره بیخونده ترجمه ده . (رورېد) کلمه د(اموخته) په معنا استعمالیږي . (موږک په کندو رورېد سوی دئ ، یعني دکندولاریې موندلي ده هره ورځ ورته راځي . غل مو په کوررورېدسوی دئ یعني ځوواره یې غلا راځخه کړې ده . غلا دغله عادت وي مګرداچي اوس زمورېدکورلارموندلې ده ، نووایوچي زموږ په کوررورېدسوی دئ . که (رورېد) دعادت له پاره استعمال کړویعني غله زموږله کورپرته دبل کورغلا اصلا کوي نه.

ْ دايې رورېد وْ (پښتوتاج التواریخ ۲۲۰ مخ) په هیڅ صورت سره داسي معنا نه ورکوي چي (دايې عادت و) . له بلي خوا د(عادت) کلمې دپښتوکولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه بایدپښتونه سي.

ْ زمارورېد دا وْ په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چي وایي (عادت

من این بود) . داټوله بیخوندي دسوچه توب له (عادت) څخه راپیدا سوې ده .

(پل) او (قدم) یوله بله توپیرلري.

ْ داکېدی دامپراتوردتره دزوی له کېږدی نه دېرش پله (قدمه) ... لرې درول شوې وې . ْ (هماغه اثر۱۲۳مخ)

(پل) په خاوره یاخټه کي دانسان یاحیوان دپښې اېښولوله امله جوړي سوي نخښي ته وايي چي اوږدوالی دپښې په اندازه پوري اړه لري او ښايي دانسان پل د۲۵ ـــ ۳۰ سانتي مترویه شاوخواکي وي . خو،له (قدم) څخه مراد(ګام) دئ چي اوږدوالی یې دیوه مترپه شا و خوا کي اټکل کېدلای سي . په تېره جمله کي يې مراد ګام دئ یعني دا کېږدی د امپراتورله کېږدی څخه دېرش متره لیري وه . که يې دېرش پله وبولو ، نو دافاصله باید ددرومترویه شاوخواکي وي . ماته داخبره بیا هم عجیبه ښکاري چي آخر د(ګام) کلمه بایدولي استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بیانول په رشتیاسره یوبل کتاب لیکل راڅخه غواړي .

(۱) بینواویبپاڼه ـــ ۱۲جولای ۲۰۰٦

(۲) ټول افغان ویبپاڼه ـــ دبي بي سیده عارف ... کتاب ته داستادصمیم سریزه ـــ ۱۱زمری ۱۳۸۵ ش

(۳) بینوا ، ٦نومبر۲۰۰٦، دمیرویس جلالزي رپوټ دبابانانک د ۵۳۹یم تلین په مناسبت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ـــ موږ ـــ موږه

دليكني معيارلارويان داسي فكركوي چي ليكنه په فيصله باندي سميږي . كه دكاغذ پرمخ څه وليكل سول نوګويا معيارهم تطبيق سو . پوهاندزيارصاحب وايي ٌ �. موږپه ننګرهاركي داستونزه درلوده چي موږ، مونږاو�. موږدومره وكړه چي ليكدودموورسم كړ. اوس ننګرهاري ليكوال ، شاعر، څېړونكي (ن) غورځولی دئ . ٌ (۱)

خودهمدي مجلې په ۱۷مخ كي داستاديوه اروابښادشاګرد، چي استاد يې دروزني خبره لاهم كوي ، په يوه شعركي مونږ،موږ ، موږه دري واړه

استعمال كړی دئ .

ٌ موږه دي وينومانږو!

خوموږدي وينوبېږی

زمونږميلي ، پرهديروتږولېدل ٌ

زه له دغه استعمال سره هيڅ رازمشكل نه لرم . دشاعرشعر مي خوښ دئ اودپښتوشعرپه وياړونوكي شمېرم . نه كوم اعتراض پرلرم اونه په زړه كي كومه خيره . نه له نوموړي لهجې سره دښمني لرم اونه بې احترامي . له يادوني څخه مي مراددادئ چي يوازي مودكاغذپرمخ په فيصلوځان خوشاله كړی دئ . ژبني ، ټولنيز ، اوسياسي اصلاحات كه په فرمانوباندي منځ ته راتللای نوبه زموږهيواداوس دنړۍ په ډېرو پرمختللو هيوادوكي شمېرل كېدلای .

تردې يادونووروسته نوبايدپوښتنه وسي چي : آيادمعياريت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

(۱) ښكلامجله ٤كال ۳ګڼه ۵۰مخ

آيادمعياريت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبي معياريت ديوه پروسيجرپه لاسليك اوديودوودروكتابوپه تاليف بري ته نه سي رسېدلای . دادمعياريت پرلورلومړي ګامونه دي خودادپټې سردئ ، پټې وروسته سورور دئ . بري ته لاډېرګړنګونه پاته دي چي ووهل سي . په پروسيجركي راغلي لارښووني چي له ښوونځي نيولې بيادټولومطبوعاتواوميډيا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاكول يوه شاعرانه باټه ده . انفرادي هڅي خوددېري ستايني وړدي مګركافي په هيڅ ډول نه دي . ترڅوژبه له تاداوڅخه كره نه سي ، له ښوونځي څخه كره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي كي بياددولت پروګرام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي . اوس به سمدلاسه هغومره ګوله اخلوچي هضمولای يې سو ، چي يوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نيسي، که لسيزي ، که پېړۍ . چاره نسته .

که موډ ٌ کډي مي بارېږي ، زوی مي راملاکړه ٌ فارمول پرتطبيقاوه ، دغسي ژبه به ځيني جوړه کړئ لکه دانن چي يې په راديوګانواوانټرنيټ کي اورئ اولولئ يې .

وماعليناالی البلاغ.

دمعياري ژبي عاميانه درک

دمعياري ژبي عاميانه درک

اولهجوته په سپکه سترګه کتل

دايومنفي بهېردئ ، چي زه ېبرېرم خدای مه کړه تاداويې پرتعصب باندي ولاړنه وي . ددې بهېرلارويان دمعيارله پاره يوازي يو محک لري اوهغه دپښتوپه مرستندويو فعلونوکي په (شين) باندي د(سين) اړول اوپه هغه پوري اړوندتلفظونه دي . که چاداکار کړی وي ، ژبه يې پرمعياربرابره ګڼي ، نورکه يې هرڅه بلاوبتراوله ګرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغه يوه محک په خاطرورمعاف کېږي . دې بهيرڅه د پاسه نيمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اوميډيا باندي واکمني چلولې ده . ددې منفي بهېر له امله ډېرمستعد اود خورا ښه ميکرو فونيک آوازڅښتنان پښتانه په کابل راديوکي دوياندۍ له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مايوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دليل چي د(ږغ) لغت يې دتاريخي انتخاب په حکم د مور له ګېږي څخه د(غږ) په شکل زده کړی او اورېدلی نه و . (۱)

ددې منفي بهېرلارويان په نظراوخبروکي داسي ښيي ، چي ګويا دوی ليکنۍ پښتويوه کول غواړي خوپه عمل کي يې دخلکوپه خولو کي دژبي دبدلولوناکامه ،بې معنا اوبې منطقه هڅه پيل کړې ده .

دې منفي جريان پښتوژبي اوپښتنوته ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه يې مخه په يوه سالم اوټول افغاني تدبير ونه نيوله سي ، لابه يې نورهم ورسوي . دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنوپه ګټه تمام سوی نه دئ اومنفي انحرافات يې زېږولي دي چي د اندېښني وړدي.

علامه رشاد(رح) دګوربت مجلې له خبريال سره دمرکې په ترڅ د مرکه چي ددې پوښتني چي ٌ دسيمه ييزي لهجې د کارولوپه اړه موڅه نظردی لکه ځيني ليکوال وشول فعل مشتقات په سول ليکي، داچې په ګڼ شمېرځايونوکې ټکرمنځته راولي،لکه (وسول) چې اورېدونکی يې کيدای شي (سوځېدا) وانګېري ،ښښه غوړام تاسې هم دهمدې لارې پيروي کوئ ٌ په جواب کي داسي ويلي دي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ داسي ملتبس کلمات خوپه ژبه کي خوراډېروي . ددې ماناداسي نه ده چي وسول . ددې صحيح تلفظ خووسوځل دی . نوپه هغه شکل دي يې راولي بيابه له دې التباس څخه خلاص وي (۲). امامسئله داده چي دلته تاريخي سلسلې بايدسړی په نظرکي ونيسي . کوم وخت چي فيصلې سره کيږي ، هغه وخت پردې مفصل بحث په کاردی . نود لهجاتوقطعي ترک يابيخي ترک داپه هيڅ ژبه کي نه سته ... دامسايل په گرده دنياکي سته . ددنياپه گرده ژبوکي سته . بحث دي ورباندي وسي اودې ته په کرکه کتل ښه کارنه دی ، مناسب کارنه دی . (وسول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشي) څوک ليکي ، ودې ليکي او(وسي) ليکي ودې ليکي . ولي داباعث داختلاف نه گرځي . موږتاسي دغه اوس فارسی چي وينودې فارسی کي څومره تفاوتونه سته په ليکنه کي سته اوپوازي فارسي نه ده په نوروژبوکي هم همدغه اختلافات موجوددي (۳) . نودغوته دومره په اهميت کتل زماپه فکرلږڅه تنگ نظرښيي ٌ) ۴ .)

کله چي دنوري نړۍ په راډيوگانوکي دپښتوپروگرامونه دسياسي انگېزوپه ټونگ ددغه منفي بهېرتراغېزوتلي پيل سول ، نوځينو پښتنوته په خپله هغه ژبه باندي دوياندۍ اوکارموندلوزمينه برابره سوه ، چي دمورله غېږي يې زده کړې وه . خوپه هماغوپردېسو موسسو کي هم کله ددغه منفي برداشت پلويان دخپلوپښتنووروڼو دکار او زيارمخه نيسي.

(۱) پروين فيضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقايق بيان کړي دي . وگ : ښکلامجله ـــ ۳کال ـــ ٦ گڼه ـــ ۱۲٤مخ

)۲ (داوسنۍ کره ليکني التباسونه ما (هوتک) دهمدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، دمعيار محتسبين بياپه هغه کي ری نه وهي .

)۳ (دااختلافات دهمدې کتاب په (۲۹ ـــ ۳۱ مخونو) کي ولولئ.

)۴ (وگ: گوربت مجله لومړی کال ٦ گڼه ـــ ۲۵ مخ.

دکره ليکنۍ پښتوداوسنۍ هڅي

دکره ليکنۍ پښتوداوسنۍ هڅي

د نه تطبيق او له هغې سره د مخالفت عوامل څه دي ؟

انگرېزي ژبي دمعياريت له پاره زاړه ديني متون(ټکسټونه) درلودل ، عربي ژبي هم درلودل او ځينونوروژبوهم . اروابښادعلامه رشادوايي ٌ عرب که مثلاً دقريشولهجه غوره يامعياري گڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اماپه پښتوکي خوداسي يومتن موږنه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعيت هم ولري اودهغه تلفظ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي یا دهغه لیکدوددي مورږومنو � ٌ (۱)ځکه نوکله چي ددې ژبودمعیار اړتیا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعیاري ژبي دیوه تاداو په توګه سترږول ولوباوه. خوپه پښتوکي مورږزاړه دیني متون نه لرو. د خیرالبیان متن خودروښان پیرپه ژوندکي لادرویږه خپلوداورلمبوته اچاوه . ترلسمي هجري پیړۍ وروسته چي نورادبي کلاسیک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي . دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنیت سره سم تغیرورکړه سوی دئ (۲).ځکه نودمعیاري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهیوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسیدلای نه سو. مورږباید د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبي اودهغې دویونکوله عیني اوواقعي حالت سره سمه لارواخلو. لکه وړاندي چي موخوواره ویلي دي ، پښتودپښتنوله ژوندځخه سیوا په خلاکي مطالعه کولای نه سو . داخبره دلمرپه شان یوحقیقت دئ چي پښتودخپلوګاونډیوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهاندوکتورزیارداخبره دکاني کرښه ده چي ویلي یې دي ٌ دپښتودفرهنګي سیالۍ کمزوري اووروسته والی دخپلې وروسته پاتې ویونکې ټولنې پایله ده . ددې جرړه بایدپه اړوند ټولنیزبشپړتیايي بهیرکي وپلټواوهغه داچې دیولړتاریخي ــ جغرافیايي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په یوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپیر(فورماسیون) تېرني پېرکې (۳)ځنډېدلې پاتې اویوه برخه یې چې ځمکواکي (فیوډالي) هغه ته رسېدلې ، بیاهم ترډېره پښه پرځای پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اواریاني (پارسي) خپلوانو او ګاونډیو سره په هیڅ ډګرکي دسیالۍ جوګه شوي نه دي اوپه ټولیزډول ترې لړترلړه یوټولنیز پړاووروسته دي .... (۴)دې اودې ته ورته نوروعواملونه یوازي داچي پښتانه یې له خپلو ګاونډیوځخه ٌ یوټولنیز پړاو ٌ وروسته پاته کړي دي ، بلکي دهغوی دژبنیوګړدودو تر منځ اړیکي یې هم سره لیري ساتل سوي دي . دپښتو د بېلابېلو لهجو ویونکي ان تردانزدوکلونوپوري لاهم یودبل په ژبه باندي په پوهېدلو کي جدي ستونزي درلودې . دیوې پښتودمنځ ته راتګ له پاره دهغې د ویونکوترمنځ یووالي اونږدېکت ته اړتیاسته . هرکله چي دغه ارمان تر سره سي بیابه دژبي دیوکېدلوله پاره یوه کوچنۍ هڅه هم ډېرکار وکولای سي . دژبي دویونکوترمنځ نږدېکت ځانته مشخصه ټولنیزه او اقتصادي زمینه غواړي . دټولنیزاو اقتصادي ژوندپه یوه مشخصه مرحله کي دغه راز نږدېکت ممکن کېدلای سي . دغه ټولنیزه او اقتصادي مرحله ځینو پوهانو د سرمایه داري نظام ټینګښت بللی دئ اودژبي دمعیاریت خبره یې ددغه رازیوه نظام په سته والي کي ممکنه او عملي ګڼلې ده چي ترډېره ځایه یې خبره دمنلووړهم ده) ۵. (

لکه وړاندي چي مي اشاره ورته وکړه ،پښتانه درې ځلورلسیزي وړاندي یودبل په لهجوډېرلږپوهېدل .اوس داستونزه لږڅه مخ پر حلېدو روانه ده . زماخپله دپوهنتون تجربه دیوه عیني واقعیت په توګه داده چي دپښتوژبي دویونکوترمنځ دلهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته . مورږچي دپوهنتون په لیلیه کي دلومړي ځل له پاره دپښتو دبېلابېلولهجوله ویونکوسره دیوځای کېدوزمینه وموندله، هلته په دغه واقعیت باندي ډېرښه پوه سوو. هورې به مورږته یودبل پر ټوکو خندانه راتله . که مورږ کندهاریانو به پخپلومنځوکي ټوکي کولې او ژبني ظرافتونه به مویوبل ته سره تبادله کول ، پکتیاوال او ننګرهاریان به اریان راته تللي و اوپوښتنه به یې کول : داتاسي پرڅه خاندئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ دغه رازموړیووخت دوردګودټوکوداوربډلوپروخت له هم داسي حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چي درې څلور لسیزي وړاندي لاد پښتنومحصلینو ترمنځ د لهجوپه پوهېدنه کي مشکلات موجودول . داستونزي اوس ورو ورو دحلېدوپرلور رواني دي خومزله ته لاډېرموړونه پاته دي. نوګویا هغه شرایط چي له دې ټولو لهجوڅخه دیوې معیاري لهجې دراوتلوله پاره لازم دي ، لاتراوسه پوري نسته.

دنړۍ دنوروژبوتجربو راښوولې ده اولکه تاسي چي دانګلیسي ژبي په برخه کي ولوستل ،دمعیاري ژبي ترټاکلوړاندي بایددهغې دلهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي . په پښتوکي داکارخولاڅه کوې ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي . دپوهاند زیار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستاینې وړدي خوکافي نه دي . که د پښتودټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهني داطلس برابرولوپروخت (۱۳۴۱ ـــ ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وې ، نو دهغوڅېړنوپه سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدیر اروابشاددا کټرالهام لاهم خبرنه و . اروابشادالهام په دغه کال لیکلي دي :" ... دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتودپوهنځي له ځلموپوهانوڅخه یوټیم جوړشو،چې اول وروزل شي اوبیادژبوپه ثبتولګیاشي. په دې ډله کي زیار،اځک اوپالوال هم برخه لرله. دې ډلي ... دژبني ګړودیزاطلس دتدوین لپاره یې ښایسته ښه موادثبت کړل . په آخرکې دغه موادیونسکوته وسپارل شول چي دافغانستان دآریاني اطلس ورڅخه تدوین اوبیاخپورشي .خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه څرک ماته ونه لګېده . " (٦) داروابشاد الهام دغي پوښتني ته پوهاندزیارپه حاشیه کي کښلي دي چي" دغو پوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ . ددغه اطلس دپروژې یوبل فعال غړي ډاکټرپالوال خولادغه موادکافي هم نه دي بللي . ده څوکاله وړاندي داسي لیکلي دي :" ... دغه دسره او مستندولیکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي یوخویودژبپوهني موسسې غړي ددغي وظیفې دصحیحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربیه سوي . دوهم ـــ دوی په لازمه موادواووسایلومجهز نه وه. دریم ـــ هم هغه دپوښتنوکتاب (Questionery) چي دموسسې غړو کارځنې اخیستی دایران له پاره ترتیب سوی و نه دافغانستان له پاره . څلورم ـــ که څه هم دافغاني ژبوداطلس پروژه دیونسکوله خواڅخه حمایه کیدله مګربیاهم د موسسې دغړوله پاره دکاراوسیدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهیلات برابرسوي نه وه . ځکه نوپه نامساعدو شرایطوکي دصحیحو اومستندوکاروغوښتنه یوه غلطه توقع ده . "
(۷) ماله اروابشاد پوهندوی نوراحمدشاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو څېړنو یومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتوپوهنځي په الماریو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاندزیارصاحب اوس په دغه ترخه حقیقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس د کابل دجنګوپرمهال داورپه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزیار صاحب یې کله کله چي موقع ورته میسره سي دسویس دهیوادله کاپۍ څخه ګټه اخلي (۸)په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټیم دکلونو زیار او زحمت ثمره لا تراوسه دسویس له الماریوڅخه راوتلي نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده . هرچاته دسویس دتګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي . دپښتولهجوڅېړنه که سوې هم ده نودجوړښتو (structures)شکلونه به یې په انفرادي توګه ثبت سوي وي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغوي پانگي ثبت خولاتراوسه په کړوغاړوولاړپاته دئ . که څوک دااد‌عاکوي چي دلغوي پانگي ثبت هم بشپړسوی دئ ، دا نو تر یوې شاعرانه غټبازۍ په هاخوابل څه نسي گڼل کېدلای.

پوښتنه داده چي دیوې پښتو اویوه لیکدودله پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي یې مخالفین پیداکړي دي ؟ هرومروڅه خبره سته . خامخاځیني عیني اوترذهن دباندي علتونه موجوددي چي ددغي مخلصانه هڅي په لارکي خنډ لوېږي . ددې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي . دارازاستدلال ترعلمي تاداوزیات پرسیاسي بنسټ ولاړدئ . دپښتودیوه واحدلیکدوداوواحدي ژبي له پاره خودچاخبره زاړه دودپال پرلویه لارایله کړئ ،حتی په نوې پوهنه اوژبپوهنه سمبال کسان لاپریوه لارروان نه دي اودمعیاري لیکنۍژبي پرټاکلوباندي په یوه خوله نه دي .ښاغلی زیارصاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وایي چي دوی یوپروسیجردمرحوم حبیبي اومرحوم خادم اوډاکټردولت محمدلودین په گډون لاسلیک کړ خوخادم صاحب" بیامخالف شو او ویې ویل چي زه دحبیبي صاحب اودده دپیروانولارپه رسمیت نه پېژنم اوبغاوت یې وکړ ... " (۹)حقیقت دادئ چي زموږ دمشرانواستادانو علامه رشاد، ارواښادروهي ، مرحوم الهام ، ارواښادشاکر، مرحوم عطایي ،رفیع ،ډاکټر پالوال ، اونورولیکنۍ ژبه له هغي ژبي سره چي موږته دمعیارپه نامه راښوول کیږي ، له مځکي تراسمانه توپیرلري اوحتی پخپلومنځوکي هم یوله بله سره فرق لري . داپوهان چي مایې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول دژبي خاوخوږي اوپرپښتومین کسان وه اودي . زماخپل استنتاج دادئ چي ددې لاري اصلي خنډ پخپله دپښتوژبي اوپښتنوپه اوسني ټولنیز، اقتصادي ، قبیلوي او سیاسي حالت کي دئ ، دې کارته د پښتواوپښتنوپه نه امادگي کي دي . هغه رازآمادگي چي مایې د نورو ژبوپه برخه کي یادونه وکړه . له دې بنیادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملگري سي نو بیا د ریشاصاحب په اصطلاح" خبره بېخي غړکه سي" .

تاسي وړاندي ولوستل چي په انگلستان کي دباسوادوخلگود فیصدۍ په پام نیولوسره لاهم د سټېنډرډ ژبي دخوځښت هڅي چي له ۱٤ ــ ۱٥ میلادي پېړۍ څخه راپیل سوي وې ، ایله د۱۹ پېړۍ په سرکي دنسبي بریالیتوب اوعمومیت مرحلې ته ورسېدي . خودپښتنود عمومي بېسوادۍ په سته والي اود بې ثباتوحکومتو، انقلابو او پاچا گښتیو په موجودیت کي څرنگه ادعا کولای سو، چي دپښتوله پاره د معیارانفرادي هڅي دبري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ .

په کوچنیواواړخکي عواملوکي یوعامل پخپله ددغه خوځښت د لارویانوپه عمل اوکړوکي پروت دئ ، پخپله په پوهاندصاحب زیارکي پروت دئ،چي ددغه حرکت موسس اوتیوریسن دئ . (۱۰) پوهاند زیار صاحب دخپلوعقایدواو نظریاتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ ، چي حتی دیوې سالمي مشورې دمنلو له پاره لاهم تیارنه دئ . دی خپل ځان ته ټاکلي اصول اوخپل استنتاجونه دکاڼي کرښي بولي . پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري اولیکي" زیار... په ډېرو برخوکي په خورازیات باوراوټینگارغوخ حکمونه کوي اوښایي کومه ورځ دی پخپله هم یوځل بیاپرې کتنه وکړي . " (۱۱) پوهاند زیارصاحب په دې برخه کي دوستانه انتقادته لا" غاښ ماتونکی" جواب ورکوي . زه ددوی دغه عادت ددوی پرسیاسي اوایډیالوژیکي تفکر باندي تاوانوم . زیارصاحب په سیاسي لحاظ په یوه داسي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایډیالو ژیک محیط کي راښکېل سوی و، چي په لیکنۍ‌ژبه کي یې د سختو او حتی پاروونکوجملواوعبارتوکارول ، له طبقاتي دښمن سره دنه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي اوپه محاسنوکي یې شمېري . پوهاند صاحب زیارله دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټي کړي نه دي اوتل یې په زغرده بیان کړي دي . داددوی دسیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خوله بده مرغه یې ددوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي . ددغي ایډیالوژۍ په ادبیاتوکي د ټولنړیوالو نورمونو پر خلاف ، دسیاسي مخالف له پاره د ٌ ځنځیري سپيٌ لقب ورکول رواڅه ، چي دستاییني وړکاردئ . دوکتورزیارد خپلي معیاري لیکنۍ‌ژبي د منځ ته راوړلودحرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل اوټکول . ددوی له یوه جوړسوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ ، دوی یې په مقابل کي غاښ ماتونکی جواب ورکړی دئ . دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین)سره دودپال وبلل اوله دودپالوسره یې شعارٌ وړاندي دنوي دورانسازه .... پرلورٌ ورکاوه . له دودپال څخه بــه خلکودٌ مرتجعینو اورجعت پسندوٌ معنا اخیستله . پوهاندصاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوې ده ، ددغومخالفو دانشمندانو په باب ډېرزیاتی کړی دئ چي وایي : ٌ کاروان به تیریږي اوسپي به غپیږي ٌ) ١٢ (

دیوي پښتو!خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي دثورانقلاب په ارزښتونوکي وګڼل سو . داهغه وخت دئ چي پر هیوادباندي دکمونیستي اوسویټیستي استبدادډاروونکي څپې مسلطي وې . له هرانقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې . دا مخالفت که دسرپه زیان تمام سوی نه وای نولږترلږه خوله وظیفې څخه دبرطرفۍ اوله بې سرنوشتۍ سره دمخامخ کېدلوپه بیه هرومرو تمامېدئ . ددغي واهمې اغېزه وه ، چي پوهانډاکټرالهام لا د مقاماتو دترټني له ډاره ځان پهٌ ذهني کارګرانوٌ کي وشمېره (١٣)چي زمایقین دئ پخپله دالهام مرحوم په نزد به هم یوه بازاري سیاسي اصطلاح وه . دژبي دمعیاري کولوله دغي مشخصي انقلابي هڅي سره دپښتنو پوهانوسترغیرګوندي اکثریت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل . دغه وخت له بده مرغه دهیوادعلمي مرکزونه له صلاحیت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه . ارواښادحبیب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال دمهاجرت لاره اخیستې وه . علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعدته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه لیریتوب اوهغه هم دبې وخته تقاعدپه نامه،علامه مرحوم دځان په حق کي ناحقي ګڼله اودې کاردونه ځورولی و، چي ډېرکلونه یې له خپل نامه سرهٌ متقاعدپوهاندٌ کیښ . ارواښادروهي که څه هم دهیواد خپلواکۍ ته ګواښونوسخت ځوراوه ،خونه یې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي ودرېږي . دپوهنتون غیرګوندي استادانوهسي شپه سبا کوله . دژبپوهني پرډګر یوازي پوهاندزیارپاته و اوله هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات اومساعدتونه ملګري سول اوله هغو څخه په استفادې سره یې دمعیارکورنګي ته پونده ورکړه .داحرکت یوازي اویوازي پرفردي اراده ولاړحرکت و اودهغه وخت صلاحیت لرونکو مشرانوپوهانوټولوورسره لیکلی اونالیکلی مخالفت څرګندکړی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خودانقلاب ځواک دچامخ نه کاته اونتیجه داسوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندې دانابللی مېلمه وتپل سو. داچي اوس دهغه له پاره تاريخي سوابق جوړېږي اود پخوانيو ژبپوهانونومونه اخيستل کېږي ، داروانښادالفت اونورو مشرانوله خولې دموافقې په باب نقل قولونه ليکل کېږي ، ټولي هغه افتراګاني دي چي مفتري به يې خدای ته ور وړي .داافتراګاني هغوهڅوته ورته دي لکه دپټې خزانې مخالفينو ، چي دعلامه حبيبي ، استادکامل او نورومشرانو ترمړيني وروسته را منځ ته کړې وې . زمايوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړې سوي پښتوپلويان وه ، نويې بياولي همداژبه نه ليکله .ددغوپوهانواوژبپوهانودليکنې ژبي په خوندخوڅوک مرېږي نه . تاسي داڅوعبارتونه وګورئ :

اروانښادبينواپه هغه ژبه ليکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه يې په ورځنيوخبرواتروکي کاروي . تاسي دده دالاندي متن ولولئ:

ٌ دپخوانوپښتنودعامي طبقې اوغريبانوخوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتوېې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلوسينوکي وساتله اوتردې وخته يې راورسوله . په سووسوو اورژبي شاعران پکښې پيداسوه اودخپلي ژبي ادب يې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبوله ادبه سره تقريباٌ څنګ پرڅنګ ودراوه . که څه هم دوی شاهان نه وه،مګربيايې هم خپل دغريبۍ په کورکي دملي پانګي زياتولودپاره رازراز(پټې خزانې) راغونډې کړي دي ، چي اوس يې کله دسليمان ماکوله کيږدۍ څخه نيمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمدهوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلروډکه ده پيښيږي .... ٌ (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعيار محتسبين هرومرو دسيمه ييزي لهجې نوم کښېږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري لهجې ويونکي ته په زړه پوري دئ اوخوښيږي يې .

داروانښاداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري . سرتر نو که داولس پښتوده اوټول پښتانه چي يې ولولي ، هرومروبه ژبي پر ټکوي . دايوه نمونه به يې ولولو:

ٌ دانسان په وجودکښې دوه شيه ډېرعزيزمعلوميږي چي يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي . له دماغ نه علم اوفلسفه پيداشوه اوله زړه نه شعر او ادب.

اروپايان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي . صبر،رحم،کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کار دی . عشق اومينه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري .... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتودظهوراوتجلياتوکوه طورواپلې شو .... همدغه عواطف او احساسات چي دشاعرله زړه نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونواثرکوي ٌ) . ۱۵ (

علامه رشادخولکه پخپله چي دروندواومتين شخصيت و، ليکنه يې هم درنه اوپه عين درنښت کي بيا(که يې دمعيارمحتسبين په سيمه ييز تورونه کړي) خوږه ده . راځئ چي ويې لولو :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ په نړۍ کي دريابونه ډېردي اوپه هغوکي دکښتيوځه کمې نسته . زه چي گورم په دغوکښتيوکي دپښتنوکښتۍ يوه خښمېدلي تندبادپسي اخيستې ده اوپه ډېره تيزي سره يې دنابودۍ دگرداولورته پوري وهي . زموږددرياب داوبوپرمخ نوري کښتۍ هم ليدلي کيږي خوهغه دې توپاني بلانه دي پسي اخيستي . زه نه پوهېږم چي دپښتنوپه کښتۍ کي دامقناطسيت څنگه پروت دی چي زموږددرياب له هري غاړي څخه هرتوپان چي پيداسي وخپلي خواته راکشوي . زماپه خيال کېدای سي توپانونه دپښتنوپربلاوهلې کښتۍ مين وي اوله هره يې بادبانو مچولوته په ډېره لېوالتياراداڼگي.

آدپښتنوخواخوږو! بلامووااخلم ليځي راوغړئ اوپايځي رابډوهئ، يوه ډله دبدبختۍ دمقناطيس په لټه کي سئ که مووموندددرياب تل ته يې ارتاوکړئ چي بيادنړۍ مخ ونه ويني ، بله ډله دکښتۍ هغه بادبانونه وشکوئ چي دتوپان بلاپرمينه ده) . ١٦ (

اروابشادکانديداکادميسن سرمحقق محمدصديق روهي چي کله يوه علمي موضوع لاهم بيانوي ، ژبه يې پرچانه درنېږي . تاسي دده د ليکنې ژبي جوړښتونو ته فکروکړئ چي څومره روان دي : ٌ ميتودپه اصل کې د٠ميتودوس) په بنه يوناني کلمه ده چي په لغت کې طرزالعمل (ديوې چارې دسرته رسولوطريقې) ته ويل کېږي . په عربي ــ دري ــ پښتو ژبو کې دميتودپه ځای داسلوب،طريقې،روش، دودکلمې هم استعمالېږي . ميتودو لو جی دميتودپوهنې معنی لري . ميتودولوجي دفلسفې يوه څانگه ده چي په عام ډول دعلم اوپه خاص ډول دهرځانگړي علم د څېړنې منطقي اصول بيانوي . ٌ (١٧). دژبي رواني يې له دې امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلوېدلې نه ده . دافادې له پاره يې دخيل غير پښتولغتونه کارکړي دي هم يې مطلب په ښه توگه په بيان کړی دئ او هم يې دژبي خوندپه زيات کړی دئ.

اروابشادپوهاندحبيب الله تږی هم دمطلب ادراينه دلغاتوترسوچه توب نه قربانوي . دی ليکي : ٌ کوم څېړونکي اومولفين چي وايي ترکي خلجيان دزابلستان په ځايي خلکوکې منحل شوي اوپه نهايت کې په پښتوغلځيانوبدل شوي دي هغوی په حقيقت کې داخبره تصديقوي چي لږترلږه ددوهمې اودرېيمې هجري پېړۍ په حدودوکې وزابلستان ځايي اوسېدونکي پښتانه وو، ځکه جهان نامه وايي چي ترکو خلجيانوخپله ژبه بايلوده اودزابلستان دځايي اوسېدونکوژبه يې زده کړه . که ترکوخلجيانودزابلستان دځايي خلکوژبه زده کړې وي ، که د غلځيانوژبه تراوسه پښتووي اوغلځيان اوخلجيان هم سره يوشی وي ، نودخلجيانودمهاجرت په وخت کې به دزابلستان دځايي اوسېدونکو ژبه هرومروپښتووه . که نه وي نونه بايدخلجيانوپښتوزده کړې وي او نه بايددغلځيانوژبه پښتووي . ٌ).١٨)

داروابشادپوهاندوکتورمحمدرحيم الهام ژبه هم ددخيلولغاتوپرمخ خلاصه ده : ٌ په همدې ترخ کې دانستيتوت ترجوړېدومخکې او وروسته ډېرکسان دعصري ژبپوهنې دزده کړې لپاره بهرنيو هيوادوته لېږل شوي وو اووليږل شول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

،چي په هغوکې عبدالاحدياري ، نوراحمد شاکر، حبيب الله ترې اوماپخپله په امريکاکې ، عبدالحکيم هلالي ، لودين ، پولاد ، ماه گل ، په شوروي اتحادکې ، اڅک په هندوستان کې اوزيارپه يورپ کې دژبپوهنيزو علمونولوړې زده کړې ترسره کړې .

داخلک په هيوادکې دژبپوهنې په بېلابېلوڅانگوکې په تدريس ، تحقيق اوترجموبوخت شول اوله خپلې وسې سره سم يې کم بازيات علمي خدمتونه وکړل . دترې اوزما توجه اوتمرکزبه زياتره پرعمومي تشريحي ژبپوهنه باندي واوتدريس موکاوه .... ٌ (۱۹)په دې لنډ مثال کي تاسي وينئ چي ارواښادالهام مطلب په ډېره روانه ژبه بيان کړئ دئ.

د(تحقيق ، تدريس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،...) لغتونه يې پيريان پر سترگونه دي راغلي .ځکه نه دي راغلي ، چي دی پوهېدئ چي د دخيلو لغتونوادې اوباباچي دهرځای وي ، خوچي ژبي ته ننوتل ، دهغې ژبي خپل مال گرځي اوپه استعمالولويې څوک نه گناهکارکېږي.

داستادشپون نثر خوبيايه بل لايزارکشش لري . زه يکښې ورک وم چي کومه برخه يې انتخاب کړم ، اخرمي د(گټيالي) له اول مخ څخه اوله برخه راواخيسته :

ٌ دادکاپرشي لانه وراغلی اوهرشی هماغسې و چې پلرونوراپريښی وو. غم ښادی ټولي آشناوې هسي نه وچې دنياگل وگلزاروه خوموږورسره روږدي وو، قادراوحاجی زردادلاهم خپل سودونه خوړل ؛ شاه محمد دوکاندارلاهم چې می تللي دړه يې وهله ؛ موږهلکانولاهم دگاوندېو دهقانانودپاليزنه خټکي غلاکول ؛ کوډگرې اوفالبينې لاهم خورجينې په شاکورپه کورگرځېدې ؛ دکلوملايان لاهم دکونډواوهلکانوسره پرتوگ ښکلي گيرکېدل . خوهرڅه پرخپل ځای وو اوکه چاشکايت درلود نودخپلي ټنډې اوتقديرنه ورپېښه شوې وه .... ٌ

پوهاندزيارصاحب چي دخپلي جوړې کړې ژبي پرخلاف ليکنه وکړې نودهرڅا لپاره ډېره خوندوره، محاورې ته نژدې اوکره وي لکه دالاندي مثال چي ماپه تصادفي توگه رااخيستي دئ:

ٌ استادحبيبي ددغه لرغوني فرهنگيالي هيواددیوه پياوړې پوهاند، ليکوال ، څېړونکي اومؤرخ په توگه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنواوپلټنوته وربښلی اوڅنگه چې (لټونکي موندونکي دي) نو د داسي ډېروپټوخزانو پر را برسېرونه بريالی شوی هم دی . د غوريانو، سوريانو،لوديانو، لويکانو ، دسوات اوکونړد اميرانو او داسي نورو افغاني اوبياپښتنو واکمنانو اوسوبمنانو برسېرونه اوپېژندنه يې ددغوخبروځلاندي بيلگې او ساري بلل کيږي . ٌ (۲۰) خوچي دکره ژبي ليوالتياورولاړه سي ، نوبياځوانانوته پښتو گرامر په داسي ژبه ورزده کوي ،لکه دالاندي بيلگه:

ٌ په پښتوکې کړاوون هم له پښوييزچاراوهم له رغاونيزپلوه يو مخيز آرياني دی او مرستيالکړونه ، لکه (ول ،بودن) اوشو(شدن) هيڅکله په هندي کي نه وو،بلکې يوازې (هو) او(تها) يکې کارول کېږي . همدارنگه په پښتو کې مخکړونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاکړوال مختاړی (فعلي پيشوند) دودلري اوپه هندي کې يې ځرک نه لګي . په پښتوکي اوسترمهال له وسمهال کړسره د(به) وییکي په ملتیاجوړېږي ، حال داچې په هندي کې اوسترمهال له يوه ستاينوميزروستاړي چې له آره يې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی دستاينوم په څېرنرينه او ښځينه ، يوګړي اوډېرګړی لري اواوړون مومي .ٌ یاٌ ... موخه داچې پښتودپارسۍ په پرتله داوستااو زړې پارسۍ ترمينځه يومنځوال اکر يادريځ لري اود نوماوړون له پلوه په يوه زيات لرغونې پړاوکي ټيکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزيات ونجون موندلی دی . ٌ (۲۱)نوچي له يوې خواموضوع ترخه علمي موضوع وي او له بلي خوايې ژبه دغسي نابلده وي ، دلوستونکي اريان دي نوخدای مل سي..

له تيرومثالوڅخه به تاسي ته ځرګنده سوي وي ، چې دپښتنوټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه ليکي ،چې موږته دمعياري په نامه را ښوول کيږي.

لکه وړاندي چي مي وويل ،دژبي دمعياري کولوله هڅي سره مخالفت هغه وخت زيات سوچي داهڅه دثورانقلاب له ارزښتونوسره وتړل سوه . ماته په لومړي سرکي داسي ښکاريدله چې له دې حرکت سره دمخالفت اساس به هغه دچاخبره لهٌ علي سره محبت نه بلکي له معاويه سره دښمني ويٌ خووروسته مي پښتوژبي ته ددې حرکت په تاوانوسرخلاص سواودپوهانوانديښنې راته معقولي ثابتي سوې.

لکه دثورانقلاب ددفاع له پاره چي دټولني ددانسته وو کسانو پر ځای لهٌ العوامٌ ځخه کارواخيستل سو، دغه راز د معياري ژبي دا اوسنی خوځښت هم له څوګوتوپه شمارمحدودواومعدودومنلو ليکوالو پرته نوردخالي ذهنوپښتومينو زلميانوپراوړوبارسو اوپه پر مخ بېولو کي يې له هر رازماکياوليستي لاروچاروڅخه کارواخيستل سواو اخيستل کېږي . ددغوزلميانومعصومو مغزو ته دمعيارمحک داسي تلقين سوی و، چي که چا دپښتو افعال (سو ، سي ، ....) پـــــــه (شو، شي ، ....) وکښل ، ګويامعياري پښتوې وليکله . ځرنګه چي په دغه اوسني دچاخبره کره پښتوکي شين سالاري واکمنه ده ، ځکه يې نو دمعيارپه نامه منلې ده اونوريې په ګټه اوتاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زمايقين دئ چي همدازلمي له دغي نوي راټوکېدونکي پښتو سره دان دپاسه مشکلات لري خوپرخوله يې نه راوړي .

دمسئلې يوبل خواشينوونکی اړخ داداځ ، چي پښتانه دنزدې يوې نيمې پېړۍ راهيسي ديوې نامطلوبي اوتپل سوي کرښي له امله تردوو بېلابېلواقتصادي اوټولنيزونظامونولاندي ژوند کوي . دې عيني واقعيت دکرښي ددواړوخواووپښتنوپه فرهنګي اوکلتوري اوژبنۍ برخه کي تويپرونه ايجادکړي اوله بده مرغه په ځينو برخوکي يې توپيرونه ژورکېږي . ددې عيني واقعيت مسخه کول اوپر هغه باندي سترګي پټول دمسئلې واقعبينانه چاره نسي کېدلای . دې بېلابېلو نظامودداړوخواووپښتنوته دژبنيواو فرهنګي فعاليتويو له بله بالکل جلا زمينې برابري کړي دي .داړواښاددنوميالي داخبره خوراژوره ريښه لري چي ويلي يې وهٌ هغه آزادي چي جعفراڅګزی يې په بلوچستان کي دنظامي جنرال دکلکي ديکتاتورۍ په دوران کي لري ، نوميالي يې په ټوله ژوندکي ، حتی دمعتبرۍ په حالت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي لاهم سلمه برخه په خوب نه ده ليدلې . ٌ (٢١) ددوارِو خواوو پښتنو سياسي دلچسپيوهم دفرهنگي اوژبني فعاليت جريان ته تاوان رسولی دئ . د کرښي په يوه خواکي دپاړسي ژبي درباروا‌کمنۍ اوپه بله کي دپنجابۍ

حاکميت پښتوژبه دفرهنگي ژوندپه ډگر کي ديوې دوهمي او دريمي ژبي درجې ته راټيټه کړې ده اود ضرورت ژبه سوې نه ده . د همدې واقعيتونوداغېزې له امله په پښتوکي ديوې معياري ليکلاري او ليکدوددرامنځ ته کېدواوپر هغه باندي دبشپړ توافق په لاره کي خنډونه اوځنډونه لوېدلي دي .دکرښي ددواړوخواووخواخوږوپښتنو د ډېرولسيزوپه دوران کي ددې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چي د مسئلې عيني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستياوو د مېز د سرپه فيصلوباندي کړې ده اوطبيعي ده چي اغېزه يې نه ده ښندلې .

خبري به سره راغونډې کړم اوخاتمه يې به په دې عبارت بشپړه کړم : يوه ژبه چي نه ددولت په سطحه قانوني ملاترولري اونه دملت په سطحه کي دسوادپياوړې سابقه ولري اوترهمدانن ورځې پوري يې لا دالفبې دبشترِتابه هڅې ته اړتيا په اوليتوکي راځي نوپرهغې باندي دنوروژبو په تقليددمعياريت جريان ازمويل اوپه دې ډول يې له خپلوويونکو څخه پردۍ کول به له ظلمه پرته بل څه وي . زه نه پوهېږم چي دمعياريت په مينه کي ډوب ليکوال ددغه واقعيت په ليدلو او کتلوکي ولي ړانده دي ، چي ددوی په دغه نوې ژبه باندي ددوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون ليدلي اوليسانسه وروڼه نه پوهېږي .

)١ (وگ: گوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه گڼه ، هماغه مخ

)٢ (ددغه رازلاسوهنوښه پرېمانه مثالونه دښاغلي ډاکټرپالوال په نوي کتاب ٌمعياري پښتوٌ کي لوستلای سئ.

)٣ (مراديې ماقبل فيوډالي قبيلوي پړاودئ. م . هـ

)۴ (پښتواوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ـــ ١٠٤ مخ

)۵ (اروانښادالهام هم دغه شان وړانديزکړی و چي يادونه يې په مخ کي تاسي ولوستله.

)٦ (پښتواوپښتانه دژبپوهني په رڼاکې ـــ دويم ، دريم مخونه

)٧ (پښتوچاپي آثار ـــ ٢٥٩ مخ ــ ١٣٥٧ ش کابل

)٨ (ښکلامجله ـــ څلورم کال ـــ دريېمه گڼه ـــ ٥٤مخ

)٩ (ښکلامجله ــ ٤کال، ٣گڼه ٥٠ مخ

)١٠ .(داخبري مي بايددعقايدودتفتيش په معناونه گڼلي سي. زه دهرانسان عقيدې اوافکاروته دزړه له کومي درناوی لرم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) پښواوپښتانه دژبپوهني په رڼا کې کتاب ته دپوهانددا کترمحمدرحیم الهام یادونه ــ پنځم مخ .

۱۲) زیار ــ دپښتني فرهنگ یوځلاندستوری ــ ۱۵۵مخ

۱۳) پښتوپښویه ــ سریزه

۱۴) پښتوروزنه ــ ۳۹ مخ

۱۵) لیکوالي ــ ۷۸مخ

۱٦) دعلامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر (ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه

۱۷) وگ : دپښتوادبیاتو تاریخ ــ ۱۹ مخ

۱۸) وگ : پښتانه ــ ۸۲ ، ۸۳ مخونه

۱۹) دپښتواوپښتانه کتاب ته سریزه ــ دریم مخ

۲۰) وگ : نومورکي مورخین ته دپوهاندزیارصاحب سریزه ــ دریم مخ ـ ۱۳۵۹ش

۲۱) پښتواوپښتانه .... ۷۷ ــ ۸٦ مخونه

۲۱) دپښتنودټولنیزتاریخ مبادي ــ ۱۲۷مخ

څه باید وسي ؟

اوس چي دمعیاریت په باب زماخبري تقریباً بشپړي سوې اوددغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به داخبره هم ورزیاته کړم ، چي زه دمعیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم اوپلوی به یې اوسم . درنو لوستونکوبه زماپه دې کوچنوټي کتابگي کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات اوترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهېرکي نوي منځ ته راغلي دي . معناداچي زه د هغو اصطلاحاتواستعمال ته هم حاضریم چي زماژبه اوفهم یې د هضمولو وړتیالري .زمامخالفت له هغه اسلوب اوجریان سره دئ چي اوس دمعیاریت په نامه دپښتوریښې ورکاږي اوتاسي ته مي دهغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ . خدای دي وکړي چي دزړه په خبره سره پوه سوي یو.مگرداخبره هم ترلمرراته څرگنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږنیسي اونه زه په یکړسرددغه اعتیادمخه نیولای سم . ددې سرکښه بهېرلاري ته راوستل ډله ییزکاراومفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، دموضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترگو تقلیدي کارونودرېدل غواړي .... له دې لیکني څخه زما مراداراتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي . ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتوسره مي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دميني په جذبه کښلي دي . اوس به دهمدغي ميني په جذبه خپل څو وړانديزونه درته وړاندي کړم اود(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ويلو به درڅخه رخصت واخلم .

ــ دمروجولغاتوله پاره دنوولغاتوله جوړولوڅخه ديوځوکلونوله پاره دنصوح توبه وکاږئ . همداچي موجوړکړي دي ، درته بس دي . پرېږدئ چي پښتو اريانه په دې کي څونه هضمولای سي . دراتلونکي له پاره که څوک تحسين کېدل ،که نفرين کېدل ، همداجوړسوي ورته کفايت کوي.

ــ که دنووعلمي اوتخنيکي لغتوله پاره دلغت جوړوني اشتهادرولاړه سوه،ترجوړولووروسته يې سمدلاسه دټول افغان ، بينوا اونوروويب پاڼوله لاري دنظراخيستلوله پاره وړاندي کړئ . ترمشورې دمخه يې کورټ مه عاموئ . داکارکه دننه په هيوادکي ممکن وای خوبيخي به ښه وای . هورې اوس دپښتواوپښتنوله پاره نه حمايه سته نه زمينه . داسي لوبه روانه ده ، چي که يې خدای مه کړه همداسي دوام وکړ، نه به پښتوپاته وي نه پښتانه .

ـــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پيک(پکه) مه وهئ . دا بهېر خپل طبيعي جريان ته پرېږدئ . که يووخت دختيځي لهجې په شان ، چي (سو) يې ترتاريخي اوژبنيوعواملولاندي په (شو) بدل کړ او لويديځي لهجې هم دې بدلون ته غاړه کښېښوله، خوترښوبه لاښه سي اوکنه ، په دې باندي نه دپښتوکورورانېږي نه دپښتنو. ختيځي لهجې دغه (سين) په فرمان جاري کولوسره په (شين) نه دئ بدل کړئ . اوس هم له هماغه تاريخي تجربې څخه کارواخلئ . که د معياري ليکني لارويان د (شين) له کاروني سره دزړه مينه لري ، نودي پرهمدې مسئله دي ډېر ټينگارنه کوي ځکه هرڅومره چي پرهمدې موضوع ټينگار کېږي ، هغومره د (سين) عمراوږدېږي . قوي اوغښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي . که (شين) خپل قوت په دغه تاريخي ازمويښت کي په طبيعي ډول ثابت کړ،دلويديځي لهجې هرويونکی به يې د(مورنس پارسي وايي) په مصداق په ويلواوليکلوباندي فخروکړي . اوکه دانه وي نوپه زورکلي نه ودانيږي.

ــ دپښتنوپرباسوادکولوباندي دي بايدزورواچول سي . پښتوليکنه دي ورزده سي . دهري لهجې پښتوچي وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربيرته يوې پښتو ته رسيږي.

ـــ دپېريوپېريودخيلولغاتوپه اړولواوپښتوکولوباندي مه خپل وخت ضايع کوئ مه انرژي . دغه وخت دپښتويوبل کتاب ليکلوته وروباسئ .

پښتواوپښتانه دخيلولغتونه دي خوارکړي . دخوارۍ عوامل يې نور دي ، چي ماورته په متن کي څوواره مکرري اشارې کړي دي.

ـــ پښتون دمدنيت په گېڼه سمبال کړئ چي پښتوپخپله ورسره مدني اوکلتوري سي . دڅټ له خوا آس ته کيزه (قيضه) مه وراچوئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــ دنشراتودبې شمېره تعددمخه ونیسئ . لږ خپروني ډېري حمايه کړئ ، ويې ولولئ اوبل ته يې ولولئ.

ــــ په پښتوژبه دهري څانگي كتابونه وژباړئ ، ويې ليكئ اوخپاره يې كړئ.

ــــ دمعيارپه پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چي پښتوديوه مفهوم له پاره شل لغته ولري . دېولودكارولوهڅه وكړئ
.

ـــ له لهجوسره مسئولانه چلندوكړئ . دي واقعيت ته ځيرسئ ،چي لهجه په پښتنوكي لا تراوسه هم دتقدس درجه لري . له مقدساتو سره بېباكي د كورپايې نړوي . دلهجومرگ وژوندهم طبيعي جريان ته پرېږدئ . ناحقه خپل ځانونه مه په خوني كوئ.

ــــ دهري لهجې ويونكي چي ياست ، دخپلي لهجې لغتونه راټول كړئ اوخپاره يې كړئ . داكارهمدانن شروع كړئ . له لهجوي زېرمي سره كه اصطلاحات (گړني) راخوندي سي ، خودزوی زېرى به وي .(١)

(١) زه له خپلي پلرنۍ مېني څخه په فرسخوليري پروت يم . له زلميوكندهاريوځېرونكوڅخه هيله كوم چي دخپلي لهجې لغتونه راغونډكړي . كه ماته دمرستي اړتيا احساس سي ، زه ملاترلی ولاړيم.

په پښتوٌ يې وكاږم كهٌ پر پښتو ٌ

ضميمه

په دې برخه كي زه خپلي هغه ليكني راوړم چي په بېلابېلووختوكي مي دكره ليكني اونيولوگيزمونوپه باب خپرې كړي دي . په دې ډول غواړم وښيم ، چي په دې

هكله زماهڅې نوي نه دي اوله ډېره وخته مي خپل نظريات اوپه ځينو

برخوكي اندېښني له لوستونكوسره شريكي كړي دي .په دې ليكنو

كي به لوستونكي ځاى ځاى پرمكرروخبروباندي ، چي

دكتاب په متن كي هم راغلي دي ، پېښ سي .

زه دهغوله بابته بخښنه غواړم .

په پښتوٌ يې وكاږم كهٌ پرپښتو ٌ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ پښتانه باید د ډېوې مجلې احسان ومنو،چي په دې تیاره شرایطوکي یې راته په خپله ژبه اوپرخپله ژبه دځه لیکلوزمینه برابره کړې ده . په دې لړکي مي داستادډاکټرعبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندۍ سره ولوستله چي د ډېوې مجلې ددریم کال په لسمه ګڼه کي یې دامریکاړغ په نامه خپره سوې ده . دپښتونشراتوپه باب زما په زړه کي له ډېره وخته ځیني خبري راګرزېدلې اود لیکلو زړه مي ځکه نه سوای کولای چي یوخودچاخبره ؞ الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملاعثمان غواړي ؞ بل مي په ځان کي دوني بیچ هم نه لیدئ چي ددغه رازعمومي جریان په غېږدي ورسم . اوس چي مي ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نوبه زه هم خپل معروضات درته وړاندي کړم . واردواره به یې له (په)او (پر) څخه راونښلوم . د دغو دوو اداتو بیځایه کارولو ځیني بېخوندۍ ، یاباید ووایم تېروتني پېښي کړي دي . په اوسنیوزیاتره نشراتوکي دغه ادات لکه څرنګه چي باید وي ، نه استعمالېږي اوځای ځای خولاداسي هم راته ښکاره سوې ده چي(پر) د (په) پرځای په ارادي توګه راوړل سوئ اوپه پښتو کي دیوراز نوي انکشاف رنګ ورکول سوی دئ.

؞ په پښتویې ولیکم؞جملې معناداده ، چي دلیکني ژبه مي پښتوده ، دمفاهمې وسیله مي پښتوده ، پاړسي یاانګرېزي یاکومه بله ژبه نه ده او؞ پرپښتویې ولیکم؞ معنا داده، چي لیکنه دپښتوژبي په باب ده ، یا یې پرګرامر ، یایې پرتاریخ اوادب یا پر نورو اړخونوړغېږم . زه چي اوس ځیني نشرات لولم زیاتره یې (پر)د (په)پرځای راوړی وي . د مثال په توګه د ډېوې مجلې په همدغه ګڼه کي چي وړاندي مې یادونه وکړه ، یوه جمله داسي ده؞ ... دمغازواولویوځایونوښیښې ماتول ، د ماشومانواوښځوتښتول،په هغوتېری کول اوبیایې وژل .... ؞

دلته؞ په هغوتېری کول؞ هغه رازمعنانه ورکوي ، چي دلیکونکي مرادده . دلیکونکي مراددادئ چي له بې سرپرسته ماشومانوڅخه په غرب کي داسي ډلي جوړي سي ،چي د مغازو او لویوځایونوښیښې ماتوي ، ماشومان اوښځي تښتوي اوښځوته بیا بدنامي ور اړوي ، بې عفته کوي یې . چي دغه رازمطلب باید؞ پرهغوتېری کول؞ وي ، نـه؞ په هغوتېری کول؞ . د؞ په هغوتېری کول؞ دا معنا ، چي له دغو تښتول سوو ښځوڅخه دنوروښځودبېعفتۍ له پاره کاراخیستل کېږي . یالکه موږ چي ووایو؞ په ښځویې غلاوي وکړې؞ ، یعني داغله د جنس له مخي ښځي وې.

د (پر) دغه رازبېځایه کارول په هیوادکي دننه هم رواج سوي و . کال مې دقیق نه دئ په یاد ، چي کوم و ، په پوهنتون کي په یوه علمي سیمینارکي ښاغلي زلمي هیوادمل دفاضل استادپوهاندرشادصاحب د مضمون لوستل زماپرغاړه راواچول . پخپله استاد سیمینارته تشریف نه و راوړی . مضمون درحمان بابا دمړیني دنېټې په باب نوې څېړنه وه اوعنوان یې و؞ رحمان باباپه کوم کال مړدئ ؟؞ . له دې عنوان څخه؞ رحمان پرکوم کال مړدئ ؟؞ جوړسوی و . داستاد مقصد خوداو، چي درحمان بابا دمړیني سنه وښیي چي کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري . خوترلاسوهلو وروسته دجملې معنا داسي اوښتې وه چي ګویادلیکوال مطلب دادئ چي رحمان بابا په څوکلنۍ کي مړسوی دئ .؞ پرکوم کال مړ؞ همدغه مفهوم افاده کوي . په داسبا چي مي استادته دسیمیناربیان کاوه اوپه ضمن کي مي د څېړني دعنوان یادونه ورته وکړه ، په خندایې راته وویله چي؞ معیاري کړی یې دئ؞ . خوزه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه سوم ،چي له دغه رازلاسوهلوڅخه خوښ نه و . ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکیب مي په ډېوه مجله کي هم یووارپه سترګه سوی دئ چي په ناسم ډول یې کارکړی و . ماته دیوې پېښي دوخت دښوولو له پاره د (پر)کارول هله غوره ایسي ، چي وغواړو پرکال سربېره یې دمیاشتي ورځ هم وښیو . دمثال په توګه :

زه په یوزر ودرې سوه شپږویشتم هجري شمسي کال ددلوي پر شپاړسمه زېږېدلی یم . دلته چي دمیاشتي و ورځي خبره راغله نو(پر) کارول پرځای کاردئ . یا روسانو په یوزرودرې سوه اته پنځوسم کال دجدي پر شپږمه پرافغانستان یرغل وکړ . د (پر)نورمواردبه هم راوړم . پلانی یې په توپک وواژه اوهابل یې پرتوپک وواژه . په لومړي مثال کي دوژلو وسیله توپک دئ . په چاړه یاسوټي یې نه دئ وژلی اوپه دوهم مثال کي مطلب دادئ چي توپک ورڅخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک یې څني اخیستی ، ده نه ورکاوه ، څوېې مړکړی او توپک یې څني واخیست . ګویا پرتوپک یې سروخوړ . دادوه مورده باید سره بېل سي . (۱).

(۱) دامقاله د ډېوې مجلې دڅلرم کال په لومړۍ ګڼه (جنوري ــ ۱۹۹۷ ع) کي خپره سوه . دهمدې کال په دوهمه ګڼه کي دراغلي لیک ترعنوان لاندي پوهاند زیارصاحب زماپرپورتنۍ مقاله تبصره کړې ده . لیک ته په واضح ډول د زیار صاحب نوم نه دئ لیکل سوی.

ټکي په ټکي ژباړي ــ تلفظي بېخوندي

دډېوې په تېرو دوو ګڼوکي د (نوارغزه) پرټکي په ټکي ترجمې باندي خبري سوي دي . په دې باب زماسره یوه خاطره سته چي خپله لیکنه به په همدې پیل کړم . زه چي په کابل کي وم ، دباختراژانس په پښتوڅانګه کي مي څه موده دبالمقطع اجیرپه توګه اوبیاوروسته درسمي غړي په صفت کارکاوه . ددفترغړي ټول دپښتوژبي خواخوږي وو . مشر مو دپښتوژبي شاعر ، لیکوال اوپه مطبوعاتو کي د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و . چي رشتیاسي ، په ترجمه کي یې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت اوچټکۍ سره چي ده ترجمه کوله ، زموږدیوه هم له وسه پوره نه وه . له دې ټولوصفتوسره بیاهم د مقاماتو په نزدکړلي و څکه چي د واکمن ګوندغړیتوب یې نه لاره . موږ ټولوپه ژباړه کي یورازبیروکراتیک اواداري خنډونه درلودل اوهغه داچي دمطالبوپه ترجمه کي مو ٌ میرزایي ٌ هم په پام کي نیوله . هڅه موکوله چي اداري مسئولیت ځانوته متوجه نه کړو . دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتیا پېښوله اوهغه هم په دې دلیل چي که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکي ولي دارازترجمه سوی و ؟ ، موږبه ورته ووایو ٌ چیزی که دخط بود ٌ . استادپوهاندزیارصاحب به هر وخت زموږله ټکي په ټکي ترجمې څخه ډېر سر ټکاوه . یووخت د(نوارغزه)له ترکیب سره مخامخ سو . ددفترپه پکتیا والو غړوکي یوه (ترانګه) پېشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندي کړه اوبل یوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل څه . يوه خولاپه ټوکـــــــــوکي (پټيې)سمه ترجمه ورته وبلله اود(قطع نوار) مثال يې راووړ، چې ډېرموپر وخندل . دمقاماتوله څېړې ځخه د خلاصون په خاطـــــربايد د (نوار)له پاره يوه کلمه پر (غزه) باندي زياته سوې واى . کنه نوسمه خبره خوداوه چې يوازي مو (غزه)ليکلې واى . په پاى کي داسي سوه ،چې که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مي ليکله اونوروبه تړانګه اووزماپه خيال دترجمې داصلاح په وخت کي دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چې دابه بياترهغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چې به د دفتر دمشرپه غياب کي ماپابل چا دژباړل سوي متن دسمولوچانس مونده نوبه يا تړانګه تېرېدله يابه تراډه . په داسي حال کي چې(تراډه) او (تړانګه) دواړه له يوې جغرافيايي ساحې سره راوړل ، بېخونده ايسېدل . په پاى کي لکه چې (تړانګې) ميدان يوور اويووخت مي له بي بي سي څخه هم واوريدله . مشکل داو، چې له پوهاندزيارصاحب پرته چې هروخت به پرموړراګرزېدی او ګټوري لارښووني به يې راته کولې ، نورنونه يوه ټاکلې موسسه وه چې ژبه دي کره کړي اونه هم يوه واحده مرجع . د اژانس پښتوڅانګي يو راز پښتوليکله اوورځپاڼو بيا پرخپل سر ډنګوله اوبل رازژبه يې ليکله . په داسي حال کي چې د اژانس ژبه بايد تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او داولس ژبې ته نزدې او په اصطلاح معياري ژبه واى داځکه چې ډېروخلکواورېدله . دکابل راډيووينډويوبه بيا د نويوکلموپه تلفظ کي پرابلمونه درلودل چې د څوناسموتلفظونو په باب به څوکرښې وروسته وړغېږم . په نړۍ کي د مطبوعاتوژبه تربل هر ځاى ډېره کره اوفهم ته نزدې ژبه وي مګر زموږ د اژانس دترجمې په څانګه کي ، چې غړي يې ټول زماډېرصميمي دوستان اوپرپښتني کلتورمين خلک وو ، ددفتر له مشراويدوو تنو پرته چې دپښتوژبې په ليکنه اوژباړه کي يې سابقه درلوده ، نورټول زماپه ګډون غيرفني خلک وو اويوازي دماموريت د تغيروتبديل په لړکي ياديوې ګولې مرۍ پيداکولوپه خاطرتراژانسه رارسېدلي وو . همداعلت و،چې د مطبوعاتوپه ژبه کي بېخوندي ليدل کېدله اودخلکوله ژبي څخه ورو ورو پردۍ کېدله . په دې برخه کي پښتو يوازي نه ده ، بلکي پاړسي ډېره پردمخه ده . اوسنۍ ليکلې پاړسي خو داولس له ژبي سره بېخي ډېره فاصله لري.

دتلفظي بدلون په برخه کي به زه يوڅوکلمې دنمونې په توګه راوړم چې اولس يې يو رازاوکابلي سوو پښتنواودهغوپه تقليد يې مهاجر سوي پښتانه بل رازتلفظ کوي.

دنده ـــ دې کلمې دوظيفې ، مصروفيت په معنامطبوعاتوته له څو کلونوراهيسي لارموندلې ده . په لويديځه لهجه کي يې د (بنده)پر وزن تلفظ کوي يعني فشاريې پردوهمه څپه راوړي . دکراچي په ښار کي مي له پښتونخواڅخه دراغلوپښتنوله خولې هم ددغې کلمې تلفظ کټ مټ دلويديځي لهجې دتلفظ په شکل اورېدلى دئ . په پښتو تشريحي قاموس کي يې هم فشارپروروستۍ څپه راوړى دئ . خو د کابل راډيو دوينډويو په پيروۍ يې ځيني کسان فشارلومړۍ څپې ته ورکوي او د (لنډه ـــ داوړدې ضد) پروزن يې تلفظ کوي چې زماپه خيال سمېده غواړي . دغه راز:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېزه ، خواله، وړانګه ـــ داکلمې ګرده پرورووستۍ څپه فشارلري . پښتو تشريحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته يې پرورووستۍ څپه فشاروړکړی دئ . په رواج سوي تلفظ کې يې لومړۍ څپې ته فشارورکول کېږي چې ماته دکندهاريانوپه اصطلاح په زامه کې خوندنه راکوي . ځکه (خواله)که دلومړۍ څپې په فشارتلفظ سي د (خوا + له) شکل اخلي ، چې (څنګ ته)معناورکـوي . ((خواله مې راسه چې خواله درسره وکړم)) يعني څنګ ته مې راسه ، چې زړه درته تش کړم . ماته خوسمدلاسه ددغوکلموپه باب په کلاسيک ادب کې د څېړني امکانات نسته خو د(هربنده خپله يې کرونده) متل مې د (هربنده خپله يې دنده) په شکل ترسترګوسوی دئ .

البته داخبره بايد وسي ، چې تلفظونه مقدسات نه دي، چې بايد بدلون ونه مومي . لکه دکلموشکلونه چې بدلېږي ، دغه رازيې تلفظونه هم پرله اوړي . خوکه دتلفظ اوښتني التباس پېښاوه ، هلته نوبياکلکه پاملرنه غواړي چې مثال يې ماپه (خواله)کې وړاندي کړ.

١٤ دسمبر ١٩٩٦ ع

ټورنټو ــ کاناډا(١)

(١) دالنډه ليکنه مې ((ډېوې)) مجلې ته ولېږل خولکه چې دچاپ د واري تر رسېدو وړاندي ډېوه له بده مرغه خاموشه سوه اونوره چاپ نسوه.

پر پښتو کره ليکنه باندي د نيولوجيزم سيوری

د ژبي کره کول يوه اکاډميکه اړتيا ده . د نړۍ د ټولو ژبو ويونکو دا اړتيا حس کړې او ور سره سم يې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) څخه يوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ايستلې او عامه کړې ده . د کره کولو په بهير کې د يوې ژبې وينګ (تلفظ) لوستنګ او ليکل دريې سره په پام کې نيول کيږي . تر کومه ځايه چې ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو هيوادونو کې ميډيا (Media) ژبه معياري ژبه وي او د هغې له مخي وګړي خپله ژبه سموي . د پښتو ژبي کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځای دئ چې دې بهير ته له تېرو دېرشو پنځه دېرشو کلونو راهيسي ډېر پام اړول سوئ دئ . نيولوجيزم (لغت جوړونه) د ژبي د کره کېدني يوه برخه ده . دا چې موږ ته د پښتو نيولوجيزم څرکونه د امير کروړه رانيولي تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، معنا يې دا نه ده چې په دغه اوږده واټن کي د ژبي د معياري کېدلو له پاره هلي ځلي کېدلې . د امير شېر علي خان، امير حبيب الله خان او امير امان الله خان په وختونو کي چې د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاښونه سوي دي د ژبي د معياري کېدني عنصر پکښي کورټ نه ليدل کيږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معياري کېدني اړتيا محسوسه کړې وه . دا د ژبي د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅي وې چې موږ يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احسان بشپړ منونکي يو . که تاسي د امير شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امير امان الله خان د وخت د پښتو مرکې ليکنې ژبي ته ځير سئ ،و به وينئ چي د عربي ژبي په پېښو يې پخپله ژبه کي يو لړ مقلوب اضافي ترکيبونه په پېخر سره کوترم کړي دي . پخپله د پښتو مرکې نوم د پښتو پر معيار برابر نه و (مرکه د پښتو يې بلله . زما مطلب کورټ دا نه دئ چي خدای مه کړه د هغوخواخوړو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم . د هغوی هلي ځلي د اوسنيو د لاري مشال وې او چا خبره سعي يې مشکوري دي . زما مطلب دا دئ چي د پښتو د کره کېدني هڅي ډېر زوړ تاريخ نه لري . له بده مرغه په تېرو شلو دېرشو کلونو کي چي چا د پښتو نيولوجيزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کېږي چي ګويا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کي ټينګار کوي . په داسي حال کي چي موضوع دا ډول نه وه او نه ده . پر پښتو باندي د عربيت تر اغېزې لاندي د ناوړه ترکيبونو عمومي توب ټول پښتانه خواخوږي ځورول . د ملايې پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي يې دفقه راوړي دي)، (نيت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سيوري اچولئ دئ . د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانيولې بيا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهليت و صلاحيت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و يا نه و، بېله خبره ده . زما مشاهدات راښيي د کره کېدني (معياري توب) بهير چي هر وخت او په هر نيت پيل سوئ دئ، پای يې پر لغت جوړني (نيولوجيزم) درېدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي . زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي ليدني او کتني بيان کړم او ورسره سم د دغه بهير د ځينو نورو اړخونو په باب هم وړغېږم.

لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم ځرکونه موږ ته له امير کروړه رانيولې بيا تر حمزه شينواري پوري راښول کېږي، خو د دغه بهير د چټکتيا او زياتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسيزو را پيلېږي . دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني يا نيولوجيزم د اړتيا او ځرګندتيا په برخه کي شعوري هڅي پيل کېږي او ور سره سم يې پلويان او مخالفين ميدان ته راوزي . د نيولوجيزم بهير که چا پيل کړئ که يې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خواخوږي وو او دي . دواړه له خپلي ژبي سره د ميني په مقصدلاس و پښې وهي . دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سياست ميدان چي څوک پکښي ماته خوري او څوک پکښي بريالی کېږي . که د پښتو نيولوجيزم يا د پښتو کره ليکني بهير ته په دغي روحيې سره څوک وګوري اوو يې څېړي زما په خيال ګټه به يې ډېره وي . نيولوجيزم په حقيقت کي د پښتو کره ليکني د لوی بهير يوه کړی ده . نوري کړی يې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاييزم)، له ګړدودونو څخه د لغاتو را ايستل او دغه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي . لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم منظم او سيستماټيک بهير له تيرو درو لسيزو را پيلېږي خو د ارکاييزم برخه يې يو څه مخکينی تاريخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او يا له محاورو څخه و ليکني ته د را لېږدولو پر بهير ږغېږو، نو د انصاف په حکم بايد د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو . استاد د لرغونو لغتونو يوه لويه برخه نظم او نثر ته را نقل کړې ده او ډېر داسي لغتونه يې په ليکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاموسونو ثبت کړي نه وو . ارواښاد استاد گل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تالیف) په سریزه کې لیکي :ٌ . . . . ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښې داسي لغاتو (زاړه لغات � م . هوتک) ته زیات مایل دئ او د پخوانو په شان ځيني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځینو مړو یا نیمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د پاره ښه دی او ده پکښې هودغه گټه لیدلې ده ٌ .

ددغو لغتونو لیست زما د همدې لیکنې تر بحث وتلې خبره ده ځکه نو نه پر ړغېږم . داسي ښکاري چي د کره لیکنې بهیر اوس یوازي نیولوجیزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي يې په دومره جدیت نه پالل کيږي لکه د نیولوجیزم دا . د کره لیکنې له پاره چي ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب کوم لارښود کتابونه (پښتو لیکلار) او (ویي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني گل سوي دي . نوم يې سته خو موندل يې سخت دي دا ځکه چي پر هیواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنگي زېرمو په گډون زموږهر څه پوپنا سول . په هغو کتابونو کې د کره لیکنې عمومي اصول او ورسره سم يې یو شمېر مثالونه راوړل سوي وو . خو د هغو په دوام نور تشریحي او تفسیري کتابوته هم اړتیا وه او سته . د مثال په توگه د پښتو فعلونو د گردان په برخه کې چي د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو، ورسېده، ورسېدلو، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معیاري گڼل سوئ دئ . (گوربت مجله، دویمه گڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دې لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چي د پښتو فعلونو د گردانونو چوکاټونه په یوه مجموعه کې ولیکل سي او په پراخه بیمانه تکثیر سي.زما د معلوماتو له مخي د روسي او فرانسوي ژبو په زیاترو ډیکشنریو کې د افعالو د گردانو یوه لویه برخه د ضمیمې په توگه ور سره چاپ سوي دي . د افعالو غیر منظم گردانونه خو يې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو گردانونه يې هم ورسره مل کړي وي . په روسي ژبه کې خو د پدیړونو ( ) د گردانونو غټي غټي مجموعې په ځانگړې توگه په غټ تېراژ خپرې سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي . په پښتو کې دا کار په پخوانیو کتابو کې یو څه سوئ دئ خو په اوسنیو کې یا نه دئ سوئ، یا زه نه یم پر پېښ سوئ . زما پیشنهاد دا دئ چي د پښتو افعالو د گردانومجموعې دي هم چاپ سي او په هغو کې دي د مثال په توگه د (ورسېدل) مصدر ټولي صیغي درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد، تاسي ورسېداست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله .په دی ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د لیکلو مخه نیوله سوې وي، ځکه د استاد په نظر غیر معیاري دي.

زه چي اوس د کره کتنې اوسني بهیر ته گورم لارویان يې له نیولوجیزم (لغت جوړوني) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خیال په دې برخه کې یو څه عیني ستونزي سته . د مثال په توگه په ارکاییکو لغتو پسي د زړو متنو لټول یا له گړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ ځکه نو د پښتو ویې پانگې (لغوی زېرمي) نور درې اصله د هېریدو په درشل کې دي او یوازي د کاغذ پر مخ سته خو په عمل کې نه پلي کيږي . ښاغلي صمیم صاحب د جملو د جوړښتت په برخه کې ډېري خوارۍ گالې، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه راښیي خو څوک يې لږ مراعتوي . علت يې دا دئ چي د پښتو د سوچتابه شوقیانو ته دا ډېره اسانه ده چي لغتونه پښتو کړي او نور

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ورته خوشاله وي چي ګنې کره ليکنه يې وکړه . دا بهير که د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرني او انديښنې وړ اړخونه هم لري چي يادونه يې زه يوازي او يوازي په دې نيامت کوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي.

د لوستنګ او وينګ ستونزي:

پښتو الفبې (ابېڅې) لا تر اسه پر دې نه ده بريالۍ سوې چي د ژبي ټولي ږغېزي ځانګړتياوي دي وښولای سي، د خج له پاره خو هډ و څه سته نه . پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼي له لاري رسېږي، له ليک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ . له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ يم ما دپښتو د پخوانی مقنن او د دفتر څښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، يو وار به مي وزن ورته (لرګی) وټاکه، بيا به مي د ملي (National) پر وزن ووايه او کله به مي له (ادې) سره په يوه قافيه کي برابر کړ په پای کي د خوشحال خان يوه بيت له جنجاله خلاص کړم :

په سوات کي دي دوه ځيزه که خفي دي که جلي

مخـــــــــــــزن د درويزه دئ او دفتر د شېخ ملي

ګويا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ.

اوس مي د پښتنو له خولې (بيلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اورېدلي ده، علت يې دا دئ چي دوی هم پورتني لغتونه د ليک له لاري زده کړي دي، زما په اورېدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده يا ډنډه) پر وزن بايد وويل سي . په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اورېدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګيا يې؟) هغوی يې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چي په وينګ کي بدلون ته نيمګړتيا ويلای سو که نه؟ وينګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چي که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ايمان ځي . خو زما په فکر که له ناسم وينګ سره التباس پېښ سي نو بيا د انديښنې وړ خبره ده . (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وويله سي، د (خوا-له) يعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) ياني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بيا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري . د دغي ستونزي يو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب په سپارښتونو کي بيان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري يې د خج له بابته سمعي ولفظي ټکرته اشاره نه ده سوې . هلته د (لږښت) او (لګښت) ټکر ته ګوته نيول سوې ده . زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسايل و مومو � سمدلاسه که له فونوميک الفبې يا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. د لیک له مخي د لغت زده کول یوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټایپیست له خوا نا سمه لیکنه ده . لکه (ښلنګونه وترنګونه) چي یو ځای د (ښلنګ او ترنګ) په شکل راوړل سوئ دئ (ګوربت مجله � ۷۸ مخ) . د ناسم لوستنګ او وینګ ستونزه د پښتو الفبې (ابېڅې) د څو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده . موږ ته له پخوا څخه د پښتو ټولني فیصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عیار کړي وو . ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړیو ټولګیو کي مي (کښې) هم لووست او هم مي کیښ، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای یې له (کي) سره هم په لیکلو او هم ویلو کي عادي سوم، ناڅاپه د باره ګلۍ فیصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو دېرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم . د (یاګانو) یو راز کارولو بیا بل غم پېښ کړئ دئ . له اوږدي یا سره میني خو (Neologism) لا هم د (نیولوجیزم) په بڼه واړاوه! په اوږده یا سره د نیولوجیزم وینګ که یوه انګرېز ته واورول سي، نو به یا په پوه نه سي،یا به له خندا ورته شین وي . د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو دنده ده خو اوس زه پکښې یو راز انحصاریت وینم . زما مخي ته اوس سم دلاسه د Prefixاو Suffix له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبې د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړي او روستاړي) او (مخوندي اووشاندي) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته یې څوک زړه نه ښه کوي . (پروفیسر ګل جنان ظریف ورته مخنیاڼې او وروستیاڼې ټاکلي دي) . د کره لیکونکو په لیکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي . دمثال په توګه (ښلنګ د یوه تاړي . . . په زیاتونه یا پیوندونه له یوه ساده ویي څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصیح و خوندور ښکاري . د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بیا هم ملاحظات لرم . په (واښه پر خوله رسۍ پر غاړه) کي خو (رسۍ پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مګر (واښه پر خوله) نو د (حسن او حسین غزا) ده . ذهن مي یې هیڅ نه سي منلای . زه د (واښه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (واښه) د خولې (د پاسه) پراته دي . نور مثالونه یې (مچ پر پزه)، (برېت پر شونډو) دي . چي (مچ) او (برېت) دواړه په ترتیب سره د (پزي) او (شونډي) د پاسه دي . (واښه) خو باید (په خوله) کي وي نه (پر خوله) . که دا لاندي مثالونه ځیر سئ و به وینئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ.

پاس پر کمر ولاړه ګله

نصیب د چا یې اوبه زه در خېژومه

++++++++

چي مازیګر سي زړه مي ښه سي

پر ګودر جوړ سي د منګیو کتارونه

++++++++++

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ پر څه ټګ سړي واوښتم، پر خوله يې غوزار کړم

ـــ پر خره سپور خر ځيني ورک

ـــ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره! ناداره يم ناګاره نه يم، څه وخت مي لا د خدای پر اويجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم.

ــــ ښځي په ښراوو کي وايي : د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ.

ـــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده.

له دې مثالو څخه به ځرګنده سوې وي چي (پر) د يو شي د پاسه مفهوم ښندي . څکه نو (واښه پر خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) يعني (واښه په خوله کي نيولي) .

دا چي ويل کېږي ٌ له (په) سره (کي) هرومرو بايد راوړل سي ٌ ، زما په خيال قاطع حکم نه دئ . تاسي دا لاندي مثالونه ولولئ چي اولس يې په ورځنيو خبرو کي کاروي:

ـــ پلانی پياز په ګنډه په ډوډۍ پسي ګرزي . يعني ډېر غريب دئ.

ــــ پلانی ډېر خواګرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبري کوي.

ــــ زوی مي کور پرېښوو زه په منډه ځيني راغلم.

ـــ هلکه! په ماشه ګوتي مه وهه، نه وينې چي توپک ډک دئ.

يا دا لنډۍ هم واورئ :

ګل مي په لاس درته ولاړ يم

يا مي ګل واخله يا رخصت راکه چي ځمه

په پورتنيو مثالو کي ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ.

ٌ طالبان غواړي پر ټولو قومونو (لږکيو) د پښتنو کلتور ومنيٌ (ګوربت مجله � دويمه ګڼه � ١٦ مخ) (کلتور) په قومونو منل کيږي، نه (پر قومونو) . که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل . (طالبان غواړي پر قومونو (لږکيو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بيځايه کاروني د متقدمينو متونو ته هم لار موندلې ده . د احمدشاه بابا دېوان په نوي چاپ (١٩٩٩م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوتې په زور ځای سوئ دئ او ګويا د بابا کلام معياري سوئ دئ . آيا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟ آيا راتلونکي په داسي فکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پېل سوي دي . زه دا کار د لوی استاد علامه حبيبي خبرهٌ پر پښتو خوارکۍ باندي ظلمٌ بولم.

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فېصدۍ خو کوږتې په پام کي نه نيول کيږي . مېږه هغه دئ چي ډېر يې جوړ کړل . له څوارلس سوو کالو راهيسي عربي دود سوی لغت ته داسي په کرکه کتل کيږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي . که چا د (هيواد) پر ځای (وطن)، که يې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکېښ د (ناکره) گوزار پر کيږي . پر دخيلو لغاتو چي پېړۍ واوړي نور نو د ژبي خپل مال وگرزي . د دري ژبي په کمالاتو کي يو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخيلي کلمې په ځان کي داسي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونوخيال نه سي ورباندي . پوهاند دوکتور جاويد په خپله يوه ليکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او ليکي چي مېز، صندلي، چاينکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردۍ کلمې دي يوازي وچه ډوډۍ (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مگر دوی هيڅ کله و مېز، صندلي، چاينکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي . موږ لگيا يو شنبه و يکشنبه پښتو کوو! د عربي ژبي د خيلو کلمو چي زموږ ژبه په دې څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور يې هم نه سي خوړلای . زما دا خبري بايد په هيڅ راز د (ملايي عربيت) په مانا تعبير نه سي . خبره دا ده چي موږ د دوو Extremism تر منځ راښکيل يو . له يوې خوا مو (جرگې) ته (حل و عقد)، (روغتون) ته (مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلگونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بديلونه ايږدي . د سياست په ډگر کي خو مو ددوو ايکستريمزمو په انډ و خر کي وطن بايلو � نه پوهېږم چي په ژبنۍ برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخيلو کلمو سره نه مړه سوه نه تر سيالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلوېزيون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به يې خدای خير کړي . (مېږه يې دار ته خېژاوه � ميرمني ورته وويل چي ماته له ښاره کوشي راوړه!) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتيجه هم نه ده ښندلې . (کوته سنگي) هيچا هم (ميرويس ميدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارگان لا هم په داغه نامه بولي .د ځينو لغتونو دوبليکېټونه بيخي د ورکېدو په حال کي دي د (تلوار) کلمه خو هډو کاريږي نه . او داسي نوري هم ډېري بېلگي سته . ځيني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلگۍ وهي . په لهجه کي (سرانښ) د (حريص) په مانا سته مگر د محلي ديالکټ ټاپه يې خوړلې ده او پر ځای يې د (وړسترگي) ثقيل لغت کاريږي.

زما په نزد د نيولوجيزم په برخه کي په موږ د (کډي مو باريږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده . موږته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو يې پر لويه لار پرېږده . که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فيصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره ليکني د لارويانو لخوا ايښول سوې ده ، هغه مراعات کړئ . او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نيولوجيزم تر گونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپايي ژبو په چوکاټ کي يوه بله ژبه وزيږي او نوم به يې نو گوره چي څه وي ؟) ۲(

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټورنټو � کاناډا

(۱) علامه رشادمرحوم دمقالې دليکلوپروخت ژوندی و.

)۲ (دا ليکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � څلورمه ګڼه � اپرېل، مې ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په ورپسې ګڼه کي ښاغلي آصف صميم د هغې او ښاغلي شپون د ليکني په جواب کي يوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي دينولوجيزم پراړتياخبري سوي وې ، چي ګټوري خوبيخي ډېري وې ، مګرزماداندېښنوجواب ځکه نه و ، چي زه خودنيولوجيزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه يم . نيولوجيزم خودنوو علمي، ساينسي، تخنيکي، سياسي نومونو له پاره روا دئ، نه په ژبه کي دځورلسوپېړيواوړده عمرلرونکولغتوله پاره . ددې ليکني جواب ماوکيښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. دخپرېدوپه باب يې پوره ډاډه نه يم. دغه جوابيه مقاله به د همدې ضميمې په ۱٦۹ مخ کي ولولئ.

د متروکواوارکاييکو...

دمتروکواوارکاييکو

لغتونوپه ژوندي کولوکي دعلامه رشاد(رح) هڅي

دپښتوژبي اوبلي هري ژبي لغوي زېرمه دځلوروچينوله لاري شتمنه کېدلای سي . يوه يې دمتروکواوارکاييکولغتونو بيرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي . نوري درې يې له لهجوڅخه رااخيستنه ، له نوروژبوڅخه پورونه او دنويولغتونوجوړونه ده . متروک لغتونه يووخت په ژبه کي مروج لغتونه وو اوپه ورځنيومحاوروکي کارېدل . دې پوښتني ته چي ولي دزمانې په تېرېدلوسره دالغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ويلای سي . زه يې نه صلاحيت لرم اونه لايسنس . خودومره پوهېږم چي ځيني لغتونه دخپل ژوندپه اوږدوکي له عمومي ژبي څخه لهجوته رامحدودسي اوبياپه ټاکلې جغرافيايي ساحه کي دکورنيوترچوکاټه پوري دګوښه کېدلو پروسه تعقيب کړي اوورپسې له استعماله ولوېږي چي دانوزماپه فکرديوه لغت (ويي) مړينه بايدوبولو. دارکاييکواومتروکولغتونوبياژوندي کول يوه ژبنۍ دنده ده چي ځيني پوهان يې په مينه اومسئوليت سره پالي . علامه رشاد(رح) يوله دغو پوهانوڅخه و، چي دزړولغتونوراژوندي کول او بيرته رواجول يې د پښتوژبي دغناله پاره ګټورکارباله اوپه ټينګه يې پاله .

اروانښاداستادګل پاچاالفت پخپله هغه تقريظ ډوله يادونه کي ، چي د پښتوټولني درئيس په توګه يې دعلامه رشادمرحوم د(لودي پښتانه) دکتاب په سرکي راغلې ده اوپه هغې کي يې دعلامه استادله خوادزړو لغتونودکارولوپه برخه کي ، سربېره پردې چي داکارېې دافادې د ګرانولوسبب ګڼلی دئ ، بياهم داسي کښلي دي : ... ښاغلی رشادپه پښتوليکلوکښې دغسی لغاتوته زيات مايل دی اودپخوانوپه شان ځينې زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکاردځینو مړو یا نیم ژواندولغاتودژوندی کولودپاره ښه دی اوده پکښی همدغه ګټه لیدلې ده . زه داکتاب یودروندااثرګڼم اوخپل ملګری ته ددغه بریالیتوب تبریک وایم . ٌ (۱)

علامه استاد مرحوم چي دمتروکولغتونودژوندي کولوتلاش کا وه ، حق يې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنيوخبرواترواوليکنوکي کارنه سي اوله استعماله ولوېږي نووروسته مري . زمادخپل ژوند تجربې راښوولې ده يوزيات شمېرلغتونه ، چي ماڅوکاله وړاندي په ليکنوکي لوستل ، اوس يې ان دخپلوښاروالو اولهجه والوپه ليکنو کي لږ وينم اوبېرېږم چي که دابهېر همداسي روان وي ، یووخت به د دغو لغتو دپاتاله پاره لاسونه پورته سي.

زمادمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسيزوکي (بډای) او (موړ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (يرغل) موپه (بريد) له منځه يوور ، (ايلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هيواد)نېستي کړ ، (غولی) موپه(انګړ) پايمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکيښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخيستله ، (ليکه) موپه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنيواله) په (وړکتوب) ووژله ، (جنګيالی) موپه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته (بوخت) او(مشغول) مو په (لګيا) اليش کړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفی کړ، (کړنه) موپه (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) موپه (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه کړ اولالګيايو دمسخه کولو او محوه کولودابهېرپسي پالو اوپه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نويو زلميوته داسي ښوول کېږي لکه داچي يوازني اومعياري لغتونه وي اودا نورغيرمعياري ،بې خونده او پردي لغتونه . ددغو معادلو لغتونو پررنګ وخوند زه هيڅ اعتراض نه لرم خواندېښنه مي ددانورو لغتود مړيني په باب زياته ده.

دلغتونومرګ وژونديوه طبيعي پېښه ګڼلای سو خوکه وساتل سي اوله مرګه وژغورل سي دژبي غناورزياتوي ، دمطالبودافادې وسايل غښتلي کوي اوپراخوي يې او دکلام رنګيني وردېروي . کاظم خان شيداکه (رنګين الفاظ) د (شعردپيکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زماپه خيال د(نثر) دناوي ښکلا هم ورزياتولای سي اوددغه راز ښکلادجلووتماشه هغه وخت کولای سو ، چي دژبي دکره کولواخلاص دهغې دسوچه کولواومحدودولوپه لېونتوب راڅخه اليش نه سي . ماته چي يووخت پخپل وطن کي دژوندکولو نېکمرغي ميسره وه نومي دڅه مودې له پاره دپښتوترجمې په يوه څانګه کي کارکاوه . هورې موپارسي مطالب اوخبرونه په پښتواړول . دژباړې په جريان کي که به د(اظهارنمود، ابرازکرد ، وانمودکرد، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد) له رنګارنګو عبارتوسره مخامخ کېدلو، يوازي اويوازي موپه (څرګنده کړه) يا کله کله (زياته کړه) ترجمه کاوه . که به مايابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ، وويل ، ښکاره کړل) عبارت راووړ ، دنه معياريتوب په ګناه محکومېدی اوپه اصطلاح تصحيح کېدی به .ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونوپردغه رازايستلوباندي هم غوسه راتله اوهم به خواشيني کېدلم . غوسه به په دې راتله چي دمعياريت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي اوخپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لويه سره دومره خواره لاهم نه وه . داخواري يې اوس ور په پېڅه کوو . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډبروپه عصرکي موږدانګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډبره ، تيږه ، سخره ، کرکنډه ، کاڼي ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل . اوس د معياريت په هڅه يوازي (تيږه يا ډبره) کاروو ، دانور ټول له استعماله ورو ورولوېږي . ګويا په بدويت کي موديوه مفهوم له پاره اووه اته واريانته درلودل خونن په يوويشتمه پېړۍ کي دمتنوعو رنګارنګو لغتونوپه پوجي کولونوکان باسو.

علامه استادمرحوم له دخيلولغتونوسره دومره زياته دښمني نه درلوده . متروک لغتونه يې زياتره په شعرکي کارول اوپه نثر کي يې ددخيلولغتونوپرکارولوصرفه نه کوله . کوم هدف چي استاد مرحوم په څېړنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسواى وتلاى . زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوى يم . مادپښتنوقومونوداتنيکي جوړښت په باب يوه څېړنه کړې وه . دهغې په باب په يوه کتاب کي يادونه هم سوې وه . ماغوښتل چي پخپله يوه بله ليکنه کي خپل استدلال ته دپياوړتياله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسيته نه پوهېدلم چي زماڅېړنه پکښې تاييدسوې ده که ردسوې ! علامه استادخپله څېړنه په هغه رازژبه کښلې چي استفاده ورڅخه عامه کېدلاى سواى. خوشعريې بيا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسيله ګرزولې وه . دوى به زماپه فکرداحقيقت په پام کي نيولی و چي دلغتونوپه بابا و انا(نيا) پسي څراغ وپلته رااخيستل دژبي د متخصصينو مشغولا بايدوي . يولغت چي په يوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړي وي ، بايددخپلي ژبي مال يې وبلل سي اودافادې په عمليه کي يې په کارولوباندي څوک ونه شرمېږي .

ماته چي کله دحميدد(نيرنګ عشق) مطالعه ميسره سي ، ډېرخوند پر اخلم اودشعري ښايست و رنګينۍ له خاطره خوېې دپښتوژبي او پښتنوله پاره ستروياړبولم . د ښاغلي استادصميم داخبره دزړه له کومي منم چي وايي نيرنګ عشقٌ زموږمنلي شاعر عبدالحميدمومند په ډېره خوږه اوروانه پښتو مثنوي په خورالوړادبي قوت ژباړلې ده ٌ (۲) خو پر څنګ سمدلاسه داخبره ذهن ته راسي چي آيادغه وياړبه د رنګارنګو دخيلو لغتونوله کارولوپرته زموپښتنوپه نصيب سوى واى ؟ اوپه يوه محدوده ومحصوره ژبه به دغه رازشهکار نړيوالوته د وړاندي کېدو جوګه سوى واى . زه خووايم هيڅکله نه .

استادمرحوم به تل ترنويوجوړونو دزړولغتونوژوندي کولوته ترجيح ورکوله . دى دنويوجوړونوپه اړتياپوه و اوداکاريې دننۍ نړۍ دعلمي پرمختګونواوورسرسم يې دنويوساينسي اوسياسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلودبهېردچټکتيا له خاطره يوژبنې ضرورت ګاڼه اوپه دې لارکي يې اخيستل سوي ګامونه په کلکه څارل . زماپه يادذي يووخت يې په تيلفوني خبروکي راته د(چارواکي) نوې جوړه سوې کلمه خورا ډېره وستايله . خوپخپله يې دلغت جوړونوپه برخه کي عملي برخه نه اخيستله . مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي يې ترېل هرچاهم علمي صلاحيت درلوداوهم کفايت . نوداکاريې ولي نه کاوه؟ ځکه يې نه کاوه چي استادمرحوم دژبنۍ زېرمي دبډايولوله پاره پخپل علمي وادبي فعاليت کي ځانته اولويتونه Preiorities اينښي وو اوپه هغوکي له لهجوڅخه د لغتونواخيستل اوبابول اودمتروکولغاتودوهم وار رواجول ددوى د مثمرکارپه سرکي راغلي وو .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زماپه فکرعلامه استاد(رح) دابل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي دنړۍ دژبودپرمختیاپړاوونه دهري ژبي پخپل ځانګړي علمي وادبي وتاریخي دریځ پوري تړلي دي . ځیني ژبي دپرمختیاپه داسي یوه پړاوکي وي چي دلیکدودیووالي اوتجانس ته یې ترهرڅه وړاندي بایدچاره وسنجول سي خوځیني بیاتردې پړاوقرنونه وړاندي تیري سوي دي . زه خووایم که یوڅوک دخپلي ژبي دلیکدودپرتوحیدباندي کارته اړتیااحساس کړي ، ځان اوخپله ژبه بایدورته سپکه ونه ایسي .

موږزیاتره وختونه ددغه رازحقارت ښکارسوي یو اوپه نتیجه کي موادبي وژبنیوغښتازیوته لاس اچولی دئ . دنړۍ له ډېروپرمختللیو اوبډایوژبوسره مودسیالۍ اوبرابرۍ غیرواقعبینانه ادعاوي سرکړي دي . په داسي حال کي چي دژبوپرمختیااوسمبالتیا دهغې دویونکوله پرمختګ اوسمبالښت سره سیده اړه لري . دپښتوژبي دبشپړتیا او کره تیاله پاره دنوروژبوله تجربوڅخه ګټه اخیستل یومعقول اوپرځای عمل دئ خوهره تجربه بایددخپلي ژبي دواقعي حالت په پام کي نیولوسره تطبیق سي . داسي کالی په واغوستل سي ، چي پرتن یې برابروي . داقانون دټولني دژوندانه په ټولواړخونوکي جاري و طاري دئ . که یوملت پخپله خاوره کي اورګاډی ونه لري اوواکمنان یې له نورودولتوسره دسیالۍ په انګېزه داټومي پروګرام دتطبیق په سوچ کي سي ، زماپه فکربه یې هم ځان خطاایستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچاته هم خوږه وي هم اصیله . دچاخبره (کارګه وایي زماسپینککیه زویه ، جرګی وایي زماپستکیه زویه) . په دې لړکي دپښتوانکشاف و انحطاط ، خوږوالی وتریخوالی،زیږوالی ونرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایي ونېستي پخپله په پښتنواړه لري په بل هیچااړه نه لري . دهغې دغنااوبډایۍ له پاره که څوک دپښتودخپل واقعي حالت له په پام کي نیولوپرته دنړۍ دنورودېروپرمختللیو ژبودانکشاف پړاوونه د سوتي په زورپرخپله ژبه باندي تطبیقوي ، نتیجه به یې هغه راز وي لکه زموږسوسیالیستاناواوسویټیستانوچي دافغاني ټولني د وړاندي بېولوله پاره دپخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل اوپه نتیجه کي یې هیوادله اوسنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونوسره مخامخ کړ . دلغت جوړوني خبره بایددژبي ماهرانوته پرېښوول سي خوپه ژبه کي په مروجو دخیلویاغیردخیلو اخښلو بخښلولغاتوباندي بایدپه دې خندنۍ پلمه لاس ونه وهل سي چي ګویا ، داکاراېرانیان هم کوي ، المانیان یې هم ، .... ، ځکه یې موږ هم بایدوکړو ! دهرچا اوهري ژبي اولویتونه توپیرسره لري اوداهغه خبره وه چي علامه استاد(رح)هروخت پرې ټینګارکاوه . په (افغان ولس) نومې مجله کي ددوی له خولې څخه پررانقل سویو خبروباندي زه هم شهادت ورکوم چي ویلي یې دي ؐ ... دنوولغاتوضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږټولي لهجې راټولي کړي وي اوددې څخه نورمایوس یوچي په لهجوکي نورڅه نه دي پاته اویافرضاً ادب موټول داسي ذکرکړی وي ، بیان کړی مووي ، چاپ کړی مووي ، دخلکوپه لاس مو ورکړی وي ، چي هیڅ نه وي پاته ، نواوس موږوضعي ته ضرورت لرو . نوترهغه وخته چي موداکارنه وي کړی ، دنوي وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً دژبي پردغه برخه باندي چي داپه لهجوکي ساتل سوې ده ، یوظلم دئ . ٌ (۳) زه به دومره پرزیات کړم چي له (نوي وضعي) څخه داستاد(رح) مراد دمروجولغتونوله پاره وضعه کول دي . نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه مستثنا دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدمنلي استادپوهاندډوکتورزيارصاحب دخولې خبره ده چي وايي ٌ ... دلري اوبري پښتونخوايوه سيمه اوخپل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (٤)ډکې کړې دي . د پښتوويپانګې دويمه برخه (زړه پانګه يااركاييزمونه) ځېراند دوست اواستادصميم خپاره کړي اونوې پانګه يانيولوجيزمونه هم ماپه يولس زريزسيندګي کې له چاپه راکښلي .... ٌ (٥) . خو د خواشينۍ خبره داده چي دغه ستره زړه پانګه همداسي لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده اوڅوک يې دژوندي کولواورواجولوهڅه خو پرېږده ، د کارولوتوصيه لاهم نه کوي . زموږډېر زورپر نيولوجيزمونو دئ اوبس همداموډزبي دکره کېدني تاداوګرزولی دئ . علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بياپه شعرکي . او داپاملرنه يې يوازي دخپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي دپښتوټولي لهجې يې په پام کي وې . طبيعي ده چي په دې لړکي يې دخپلي لهجې زاړه لغتونه ډېرکارولي دي . مايووخت په يوشعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه . علامه استادسمدلاسه دعبدالقادرخان خټک دا بيت راته ووايه، چي په هغه کي شاعرد(بړبوکۍ) ويی دکندهارۍ لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ:

که سفله ځښتن دجاه شي په داڅه شو؟

په معنی بړبوکۍ پـــــــورته کړخسړی

اوورپسې يې ددغي کلمې په باب مشرح تفصيل ورکړ اوزياته يې کړه : دعبدالقادرخان خټک په کندهارچاپ دېوان کي داکلمه (بړبوګۍ) ثبت سوې ده . په پخوانيوخطي نسخوکي ګاف هم دکاف په شکل ليکل کېدلی او دبړبوګۍ په ثبت وضبط کي دغي قاعدې اغېزه کړې ده . ماته يې دبړبوکۍ داستعمالولوتوصيه هم وکړه .

بل وخت يې د(ترمي) او (کوشير) کلمې راته تشريح کړې اوويې فرمايل : داکلمې زموږاوستاسي په کندهارۍ لهجه کي نه کارېږي ، زده يې که اوپه ليکنه کي يې استعمالوه.

زمايقين دئ چي دژبوداطلس دبرابرولو په باب دساحوي ريسرچ په ترڅ کي به دسيمه ييزولغتونولويه برخه ،چي په ټاکلې جغرافيوي محدوده کي ايسارپاته دي ، ثبت سوې وي . په دې کي به ډېرداسي لغات هم وي ، چي نن يې معادل نيولوجيزمونه کارېږي . کاشکي ددغولغاتودخپرېدوله پاره هم هڅي سوي وای اويوازي په کتابچوکي يې په ثبت بسنه نه وای سوې .

په دې ترڅ کي مي يوه بله ديادوني ضمني خبره هم پرزړه باندي راغله اوهغه دژبوداطلس دبرابرولوپه برخه کي ديونسکواوافغاني ټيم دکار او فعاليت په باب ده . موږته داخبره معلومه ده چي په دغه افغاني ټيم کي يوفعال اوهڅاندغړی پوهاندډوکتورزياراوډده پرڅنګ دټيم نوروغړو ارواښادالهام ، ډاکټرعبدالرازق پالوال ، استادحبيب الله پښتون زوی جاج ، استادپوهندوی نوراحمدشاکر اواستاد بايزيد اڅک هم شامل وو اوپه مينه وجديت سره يې خپلي څېړني مخ ته بېولې . ددې ټيم له غړوڅخه له نېکه مرغه دوکتورزيار ، ډاکټرپالوال ، استادبايزيداڅک،استادپښتون زوی ژوندي دي .استاد پوهندوی شاکرپه کاناډاکي اوسي ،په فزيکي لحاظ ژوندی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ خوله بده مرغه داسي ناروغي په پوري ده چي درغېدلواميديې لړدئ (٦) . موږله دغو ښاغلوڅخه ټينګه هيله لروچي دخپلوکلونوکلونوزيار اوکړاوپه باب راتلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي . زموږهيواد دحوادثو اوتوپانونو مېنه ده . خدای مه کړه ددوی ارزښتمن زياردتوپانوڅپې له ځانه سره يونه سي اوتري تم پې نه کړې اويا سباپې بل ځوک دځان مال ونه ګڼي.

دعلامه استادرشاد(رح) دليکني اوتدريس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکی پوهېدی اوپوهېږي . دده شعر دزړواومتروکولغاتونوسره هرچاته خوږ اودپوهېدلووړو اودئ . دده په زرګونوشاګردانوکي ځوک يوتن لاهم نسي موندلای چي ودي وايي : زه داستادپه تشريح اولوست نه پوهېدلم . دده دافادې ستاينه دهرچاپرخوله وه . داولي ؟ داځکه چي دده ژبه له پښتانه قامه څخه پردی نه وه . له بده مرغه نن پښتانه دهغي ژبي په پوهېدلوکي مشکلات اوستونزي لري ، چي د (کره) په نامه ورښوول کېږي.

علامه استادرشاددي پاک خدای وبخښي اوددوی کاردي تل د پښتنوزلميودلاري مشال وي (٧).

محمدمعصوم هوتک

اوکويل ـــ کاناډا

٢ نومبر ٢٠٠٥ ع

(١) رشاد ـــ عبدالشکور ـ لودي پښتانه ـــ (ب) مخ ، پښتوټولنه ـ ١٣٣٦ ش

(٢) دعبدالحميدمومندکليات ـــ (پينځه) مخ ـــ دانش خپرندويه ټولنه ـــ ١٣٨٣ ل.

(٣) افغان ولس مجله ـــ شپږم کال ـــ لومړی ګڼه ـــ ٤٢ مخ . دلمبي مجلې د١٣٨٣ ل کال د٤٤ ـــ ٥ ګڼې په حواله.

(٤) داشمېره په (استادزيارـ دپښتني فرهنګ يوځلاندستوری) نومي اثر ، ١٤٩ مخ کي (١٠٤) بلل سوی دئ .

(٥) افغان ولس مجله ـــ شپږم کال لومړی ګڼه ـ ٩٩ مخ

(٦) پوهندوی نوراحمدشاکر ددې مقالې ترليکلوڅه دپاسه يوکال وروسته د٢٠٠٦ع کال دجنوری په ١٢مه دپنجشنبې په ورځ په ټورنټوکي مړاودافغانانوپه هديره کي ښخ سو.

(٧) داليکنه په کندهارکي دعلامه رشاد(رح) دلومړي تلين په مراسموکي ګران سعيدلودين ولوستله اوپه کندهارمجله څلرم کال ، پنځمه اوشپږمه ګڼه (لېندی ، کب ـــ ١٣٨٤ ل)کي چاپ سوې ده . ددغه تلين په مراسموکي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسوکړلای.

دا يوه مي لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ پښتانه اوس د ډیموکراسۍ د تمرین په حال کي یو . په هڅه مو لا نه ده اخیستې . زه دا خپل ځان درښیم چي څوک مي خبره را غبرگه کړي، لږ څه سره وپېچل سم . خو خیر دي وي دا تمرین به نه پرېږدو . که یې نن د سهلو وس نه لرو، سبا ته به یې پیدا کړو . خبره مي د ښاغلي استاد صمیم صاحب کوله . ٌ که اباسین راغلی نه وایٌ ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړاندیز . لوستلو یې خوند راکړ . دوه پښتانه خواخوږي باید یو له بله سره همداسي د زړه خواله وکړي . ما پخپله تېره لیکنه کي له نیولوجیزم سره په اصولوکي مخالفت نه دی کړی . ها د چا خبره گوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نیولې، (مسلماني ما) ته مي نیولې ده . د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صمیم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لږ کي یې تر (ډېره پر حقه)بللی یم . کومو ځایو ته چي یې (خو)ایښی دئ هغه حاشیوي خبري یا د کلي بیان څنډې دي چي شمېر یې اته دئ .زه به اتو سرو ته یو څه توضیح ورکړم.

۱ -ښاغلی استاد وایيٌ د ژبي د وییپانگي په بشپړتیا کي ریشتیا هم چي څلور واره آرونه (ارکاییزم، ډیالکټیزم، نیولوجیزم او اډاپټیزم) د دي زنځیر څلور پخې کړۍ دي، خو زما په اند د لاس په گوتو کي هم د اړتیا او استفادې د ارزښت له مخي توپیر جوت دی . . . . ٌ زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم . زه غواړم هغه فیصدي عملي سي چي د کره لیکني بنسټ اینبوونکو ایښې ده او په دې برخه کي دومره دوگماتیک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ویشت، دېرش سوه زما به چیغي پورته سي . یه، زه وایم اوس خو موږ هغه نوري درې برخي بیخي هیري کړي دي . ښاغلي استاد د امیر عبدالرحمان خان د درباریانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ یو دا چي پر نیولوجیزم باندي تراندازې زیات زور اچول د (گونگوټیو)خوړل دي، نه د وخکو . او بل یې په دې نکل زما هغه خبره تایید کړې چي موږ په اولس یا پخواني ادب کي د لغاتو و موندلو له بهیر څخه په دې دلیل (لار چپه) کړې ده چي ارکاییزمونه خو (همېشه پلټل کېدای شي)، راځئ نیولوجیزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وایستل . زه خو د ښاغلي صمیم صاحب په دغه جمله کي هیڅ راز نیمگړتیا نه وینم چي وایيٌ د انحوی ترکیب یا اسمیه جمله دوه فاعله لريٌ کلمات به یې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کي د څوارلس سوه کلن ژوند په ترځ کي د اقامي سند تر لاسه کړی دئ . زه یې کورټ پښتو جمله بولم . د پښتانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهیږي . د ژبي دنده (وظیفه) هم دغه ده .

۲ -د استاد صمیم دوهمه څرگندونه زما د لیکني یو حاشیوي ټکی دئ او د زیاتي تبصرې وړ یې نه بولم . زه بالکل موافق یم چي ارواښاد دوست شینواری د ارکاییزمونو په راغونډونه کي نه هېرېدونکي هڅي کړي دي . اروا دې ښاده وي . او ټول پښتانه یې کار ته په درنه سترگه گورو . ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاییک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي . له دې پرته مي بله خیره په زړه کي نسته . ما ته چي څوک د پښتو د پیاوړتیا په لار کي یو کوچنوټی گام واخلي، د سترگو تور ښکاري . ارواښاد دوست شینواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -په دې يادونه کې د ښاغلي صميم صاحب زما په ٌ نو ورته خوشحاله وي ٌ جمله سر نه دئ خلاص سوی .علت يې دا دئ ،چې کنډوې لوستې ده او پر (وي) باندې يې ختمه کړې ده . که يې تر پايه لوستې وای، سر يې په خلاصېدئ.

۴ -د باره ګلی له پريکړو څخه وار د واره زما محترم استاد پوهاند زيار صاحب سر ټکولی دئ او ماته يې هم جرأت راکړ چې څه پر ووايم . په لوی لاس چې څوک ودانه ورانوي نو نتيجه يې هرو مرو دا راز وي چې ان استاد صميم صاحب لا د باړه ګلی د غونډې د برخه وال په توګه (دقيق خبر نه يم) د هغې فيصلې نه مراعاتوي . نه (کښې) ليکي نه (پکښې) بلکي (کي) او (پکي)کاږي . د پښتو اکاډيمۍ مشر ښاغلی ډاکټر راج ولی شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي . (ګوربت � ۴ګڼه � اپرېل � مې - ۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وايي (د کال خواری مې ولاړې، سپيني روپۍ مې ولاړې!) پاته سوه د ليک د بدلون خبره . روښانيانو که له ځانه ليکدود را ايست خو په هغه وخت کې د دولت لواني خبره ٌ افغاني لفظ مشکل و لوست کېښ مه شه ٌ . دغسې دروېزه يې او خوشحالخاني ليکدود هم درواخله . اوس خو ٌ افغاني لفظ لوست کېښ شه ٌ دا چې ځيني مشرانو او خواخوږو سليقه يې بدلونونه پکښې راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده . نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي . نه د وزير محمد ګل خان مرحوم ليکدود کوم پيرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهيد او نه هم د قلندر صاحب . داهسي ٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان يې ډزوي . ٌ

۵ -په دې يادونه کې د پريفيکس او سوفيکس خبره پاته سوې ده او پر ځای يې ويل سوي دي چې زه (هوتک) ولې په (س) باندې د (شول) د مرستيال فعل او د هغه د بېلابېلو صيغو د ليکلو په ٌ امتياز ٌ کې د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبيبي او پوهاند رشاد) په پيروۍ کې ونډه نه اخلم؟

ښاغلي صميم صاحب . زه خو دا ونډه اخلم او د خپلواستادانو پر پله باندې په منظم ډول روان يم خو د (سانسور) استبداد دا واک راڅخه اخيستی چې لوستونکو ته خپل د زړه بيان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غوارم چې يې . که يو وخت درته زما د ليکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووينئ چې په (شول) کې مې د (س) له امتيازه! ښه پوره ګټه اخيستې ده . خو د خپرونو چلوونکي زما ليکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چې يې کاږم . ان زما څخه يې دا واک هم اخيستئ چې جملې دي پر خپل زړه برابرې وترم، لغتونه دي پر خپله سليقه ورته وټاکم . زه (پر پښتو ليکنه باندې . . .) وليکم، دوی يې (پر پښتو ليکنی . . .) کړي . زه (د انصاف په حکم)وکاږم، دوی يې (د نياو په پريکړه) کړي . (ګوربت � لومړی کال � ځلرمه ګڼه) . زه (سول) وکاږم، دوی يې (شول) کړي . زه (په) وليکم، دوی يې (پر) کړي . زه (دوې وڅکي) وليکم، دوی يې (دوه وڅکي) کړي (هيله � دريم کال � شپږمه ګڼه) . زه (رانيوی) د (خريدم) په معنا وليکم، دوی يې (راونيو) د (ګرفتم، ګرفتار کردم) په معنا کړي . زه خپلي ليکني د دوی د اسانی له پاره په کمپيوټر کې چاپ ورولېږم خو چې وروسته خپله ليکنه لولم ((وړيره زما وي اختيار يې د قاضي غلام)) . نو ښاغلی صميم صاحب . ما اريان خو د خپلو استادانو پيروی ته څوک پرېږدي نه . هغه آثار چې ما پخپله يا تر خپل نظر لاندې خپاره کړي دي، هورې تاسي پکښې دغه (پيروي) موندلای سئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -په دې برخه کې ښاغلي صميم ورور زما په شپږو اوو ښېلګو کې چې راوړي مې وې، له ټولو سره موافق ښکاري . يوازې يې له يوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٌ پر قوموتو باندې . . . د کلتورٌ منل دي . په دې برخه کې به د خپلې ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صميميت وړاندې کړم:

ــــ دا يې قباله، په چا يې منې.

ــــ د چا پلار يې ولاکه په ومني.

له (منل) سره د (پر) وييکي نه سي راتلای . که يې څوک د فاعليت و مفعوليت په دلايلو (په چا مني) . په هغه کې نو څه سي ويل کېدلای . د پېچومي اوبه دي په زور خېژي.

٧-دلته (سراښ) تر (وړسترګي) بسيط بلل سوی اوٌ وربانديَ درېدلٌ ښه ګڼل سوي دي . ګويا زما له نظر سره موافقه ښوول سوې ده . ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چې (هڅو کارېږي نه) . په دې برخه کې لکه چې هم موافق وي . خو دا چې ما دي پر (وړسترګي)باندې د محلي ډيالکټ ټاپه وهلې وي، يوه غلط فهمي شانته ښکاري، يا به ښاغلي صميم ورور زما عبارت هورې سم لوستی نه وي . ما په خپل عبارت کې غوښتي دي وښيم چې (سراښ) د محلي ډيالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ . (وړسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې . د مجلې په اووم مخ کې زما عبارت سم را نقل سوي دئ خو د تبصرې په وخت کې خبره ورانه سوې ده او داسي يې انګېرلي دي چې ګويا ما (هوتک) پر (وړسترګي) باندې د (محلي ډيالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګي)) ثقيل بللی دئ او ثقيل خو نو دئ . د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه يې د ((ثقلت)) بار له اوږو څخه اخيستلای نه سي .که يو لغت په اولنيو متونو کي راغلی و، معنا يې دا نه ده ،چې هرو مرو دي فصيح وي . که داسي وای نو پير محمد کاکړ به ولي ويلای چې:

د ميرزا شعر به ښه و، ولـــي درېغه

په وحشي الفاظو ده کړ ويران شعر

٨ -دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبيبي له ليکني څخه په يوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې ده . دا خبري ارواښاد علامه لکه ښاغلي صميم صاحب چې اشاره ورته کړې ده ٣١ کاله وړاندې کړې دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتيا او اصولو يې روڼا اچولې ده . هغه وخت د هيوادپه فرهنګي کړيو کې يو راز نظم ټينګ و . که به د لغاتو وضع ته اړتيا پيدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو . دا کار به سوکه و خو اصولي و . داسي نه و چې هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې . کله چي د لغت جوړوني بهير سر واخيست نو بيا تاسي وګورئ سره له دې چي علامه حبيبي مرحوم د جووړونو اړتيا مني خو له روان بهير څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ راته کښېږدئ . علامه حبيبي وايي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ّ د پښتو نثر چي اوس په متبوعاتو کي ليدل کيږي يا له راډيو اوريدل کيږي د نورو ژبو تر اثر لاندي يو کږ غيږن نثر دی چي بايد تصحيح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبي اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وساتل سي ملفوظ او مکتوب سره ليري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښي کوترم نسي . . . په هر صورت اوسنی نثر چي کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی . زه پر دې بېرېږم چي سبا به د ليکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره ليري سوي وي چي يود بله به نه سره پوهيږي . . . ځني خلک په ښه نيت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو يې ور ننباسي چي نور خلک نه په پوهېږي . د ژبي دغسي سوچه کول که په ښه نيت وي هم د ګټي پر ځای تاوان لري او يوه نامفهومه د پېرانيانو ژبه ځني جوړوي . دا کار د يوه سړي نه دئ . ښايي چي د پښتو ژبي يو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چي ژبي عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چي په ژبه کي موندلی نسي بيا وضع سي � د ژبي دسوچه کولو فکر لږ. څه افراطي هم ښکاري ځکه چي پر کری مځکه داسي ژبه نسته چي د نورو ژبو له کلماتو څخه کورټ سوچه وي .

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د ګردو دخيلو کلماتو سره د دې وړ سي چي علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلي مفاهيم ادا کي چي علمي او فکري پانګه يې ډېره سوه او دا خوار بشرکی يې لږ څه غټ او تکړه سو بيا هغه هر څه چي وغواړی زغم به يې ولري مګر اوس شيدو رودونکي کوچني ته د غټ سړي خواړه مه ورکوی چي سبا به يې په چاره پوري اريان يو . ٌ (وګورئ : پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پېړيو کي � ٦٢-٦٣ مخونه � کابل - ١٣٥٧)

د ژبي يو بل ماهر دوکتورٌ د زړو يا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه يو راز ساري او حياتي مبتلايیٌ ګڼلي ده او زياتوي چي د دغي ساري ناروغۍ په مقابل کيٌ اومه ځوانان لکه متعلمين او محصلين معافيت نه لريٌ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ٢٧٠-٢٧١ مخونه) زه د دغي ساري ناروغۍ د شيوع نخښي نښاني اوس وينم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . نور نو ستاسي خوښه (١).

سکاربورو � کاناډا

٢٨ سپټمبر ٢٠٠٠

(١)داجوابيه مقاله دګوربت مجلې اداري ته ورولېږله اوښايي خپره کړي يې وي.

سپلمیٌ وهځولم

ځوورځي وراندي مي دخپل مصروف ژوندپه سرګردانيوکي دومره وخت ومونډچي په انټرنيټ کي دٌ سپلمۍ پاڼهٌ وګورم . په دغه پاڼه کي مي د(داودجنبش هم په سيند لاهوشو) مضمون ولووست چي په دې لنډۍ پيل سوی و:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینې دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زیارتونه

اوپه هغه کي مي یوه ګیله ډوله یادونه دځان په باب ولیدله . ګیله داسي وه ٌ ... معصوم هوتک هم دعلم په هسکو څوکوزماله شره خلاص بویه ، چي هرځومره معیاري ژبه په لغتوهم ووهي ، له علمه یې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمندم خولیکني یې لولم ٌ.

زه دمضمون لیکوال ته ددوی دهغه درناوي له امله کوروداني وایم چي زمالیکني له ناخوښۍ سره سره لولي . دایې داکاډمیک چلندیوه نخښه ګڼم . خدای دې تل پرهمدې چلندټینګ ولري . ماپخپلو لیکنوکي کوم داسي څه نه دي موندلي چي هغه دي دپښتوژبې دمعیاري کولوهڅوته ٌ لغته ورکول ٌ وي . زه دبل هرپښتانه په شان له خپلي ژبي سره مینه لرم اوغواړم چي داژبه غني سي ، مواداوکتابونه پکښې زیات سي دعلم اوپوهني په هره برخه کي دپښتنواړتیاوي ورپوره سي په پښتنوکي دکتاب لوستلواوڅه لیکلوروحیه اوعادت پیاوړی سي .... دې عالي هدف ته درسېدوپه لاره کي ترخپله وسه اوامکاناتوپوري هڅي هم کوم . خوددې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظریات لرم اودنورودرنو دوستانواصولو او نظریاتوته درناوی هم لرم . موږپښتنوته په کارده چي دمهاجرت په بېخونده ژوندکي له دې نوي چاپیریال څخه که نورڅه نه وي ، نودااېکي یوه خبره خوبایدهرومروزده کړواوهغه دنورو نظریاتوته په پراخ تندي غوږنیول دي . هرڅه باید پرخپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهددئ چي زه په ځان کي ددغسي روحیې د غښتلي کولوپه لارکي ښه پوره هڅه اوکوښښ کوم .

ماته داخبره نه رامعلومېږي چي مانوددغوقلمي هڅوپه بهېرکي معیاري ژبي ته څرنګه اوچیرته لغتي ورکړي دي . البته دمعیاري ژبي داصولو ، لومړیتوبونواوپه تېره بیادلغت جوړونوپه باب خپل نظریات لرم اوهغوته پابندیم . په علمي نړۍ کي دځانګړونظریاتودرلودل باید د(لغته ورکولو) په معناتعبیرنه سي . دپښتوژبي دمعیاردمنځ ته راتګ په باب دخپلوځانګړونظریاتوپرڅنګ خوزه په پخپلو لیکنوکي د(سین اوشین) له مسئلې اوپه یو ، دوو ځایوکي داوږدې (ی) پرځای دلنډې (ی) له کارولوپرته له نورولرو او برو لیکوالوسره په لیکنه کي هیڅ توپیرنه وینم اوزمادې شعوري عادت زمادلیکنوپه پوهېدلوکي هیڅ راز ستونزه پېښه کړې نه ده . زماخپله انتباه خوداده چي زما د لیکنوپه پوهېدلوکي لراوبرلوستونکي هیڅ رازستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلي بڼه داسي څه په سترګه سوي نه دي ، چي دمعصوم هوتک په دغه لیکنه باندي مورڼه پوهېږو .

په څومحدودوافعالوکي په سین باندي دشین اړول دومره وړه او څنګزنه خبره ده چي په معیار پوري هیڅ اړه نه لري اونه په دې برخه کي داولنیواوسنیوپوهانوله خواکومه غوڅه فیصله صادره سوې ده . که دادمعیاریوه اساسي برخه وای نوزموږ فاضلو مشرانو استادانو اود پښتوژبي ستورو(علامه حبیبي،علامه رشاد او اروانباد بېنوا) به هم داسي نه لیکلای . ماترننه پوري دهیچاله خولې داخبره نه ده اورېدلې چي ددغه سین اوشین داوښتلوله امله دې دعلامه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبيبي ، علامه رشاداواستادبېنوا په كومه ليكنه پوه سوي نه وي يادي دمطلب په پوهېدنه كي ددغوكلماتوله اسيته ،چي شمېربه يې په مشكل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري . په داسي حال كي چي دهغوسلگونو كسانوفريادونه اسمان ته رسېدلي دي چي د چاخبره په معياري! جوړو سووكلماتوباندي دنه پوهېدلوله امله يې له كلونوكلونوراهيسي وهي اوڅوک يې پرڅيغوغوړنه ږدي . ددې چيغويوه وړه بېلگه به درنو لوستونكوته وړاندي كړم . ماڅه موده مخكي د سويس دوياناپه ښار كي يوه دوست ته خپله يوه نوې چاپ سوې رساله (درنه كورنۍ) لېږلې وه. په ليک كي يې راته كښلي وه : رساله مي څکه خوښه سوه چي ٌ ژبه يې همهغه ژبه ده چې علامه حبيبي ، پوهاند رښتين،استاد بينوا او علامه رشادكاروله . بې مبالغې وايم چې په دې اوسنيوزياترو ليكنو يا نه پوهېږم اويامې زړه ورته په تنگ شی اوهيسته يې وغور څوم .ٌ داسړی دادبياتودپوهنځی دپښتوڅانگي فارغ اوهمكارو . زما سره دلهجې يووالى نه لري اوترننه مودمخامخ ليدني فرصت هم نه دئ موندلی.

ددې له پاره چي دخپلو ليكنوداسلوب اوډول په باب مي ښاغلو لوستونكوته يولړوضاحتونه وړاندي كړي وي ، بده نه ده چي يوڅه پرعموماتوباندي ورغېږم .

دپښتواونوروژبود بېلابېلولهجوپه ځينوكلماتوكي كانسونينټونه اوواولونه توپيرسره لري اودا توپير مراعاتول هيڅكله هم دمعيار د تر پښولاندي كولوپه معنا نه دي بلل سوي . پښتوژبه خولا دمعياريت درجي ته درسېدوپه لاره كي خالپوڅي (خاپوړي) كوي ،زه نوري پرمختللي ژبي درښيم چي په هغوكي هم تراوسه پوري چا ددغو توپيرونومراعاتول دمعياريت پر ضد كارنه دئ گڼلی . په هندي ژبوكي دٌ سري متي ــ شري متي ، درمسال ــ درمشال ، سري ديوي ــ شري ديوي ، سرينگر ــ شرينگر ، سريلانكا ــ شريلانكا....ٌ په شان كلمات بيخي ډېردي اوهيڅ هندی ژبپوه يا عادي ليكوال ځان ته داحق نه وركوي چي په دې دوو كي دي يوسم اوبل ناسم وبولي يا دي ددې دواړوشكلونوموجوديت دژبي گډوډي وگڼي . هر ليكوال چي له دې دوو څخه يواستعمال كړي ، لوستونكي پوهېږي چي دده مقصد څه دئ . دايې لابله گټه ده چي په هندي ژبوپوه لوستونكي ته لاداخبره هم څرگندېږي چي ددغي ياهغي ليكني ليكوال په كومه سيمه پوري اړه لري . په انگرېزي ژبه كي د colourاو color د favour او favorد labourاو laborكلمې چي د واولونو د استعمال له امله توپيرسره لري ، دواړه رواج لري په امريكايي انگرېزي كي يې دوهم شكل اوپه انگليسۍ انگرېزي كي يې لومړی شكل دوددئ . ان تردې چي په قاموسو(ډيكشنريو)كي يې ددغو لغاتوڅنگ ته په لېنديوكي دايادونه هم كړې وي ، چي داشكل يې امريكايي اودابل يې انگليسي يااسټراليايي دئ . مگر يوه ته يې هم غلط نه دي ويل سوي . دانگرېزۍ ژبي امريكايي ، انگليسي ، استراليايي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي اوهيڅ يوه انگرېزي ژبي پر بل انگرېزي ژبي باندي دخپلي لهجې دمنلوبېځايه اوبې هدفه زيار پرځان نه دئ منلی اونه يې په دې برخه كي وخت ضايع كړی دئ . د عربي غونډي پراخي ژبي مصرۍ ، عراقۍ ، يمنۍ ، سوريايۍ ، فلسطينۍ اونوري لهجې هره يوه په ځينو برخو كي په ويلواوليكلوكي توپيرلري خوهيڅكله يودبل ليكلواوتلفظ ته ناسم نه وايي . . په پاړسي كي د(صدا ، آواز ، نداء)كلمات ټول كارول كېږي . هرڅوک يې په انتخاب

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اختیارلري . داسي نه کوي چي یو واریانت یې د معیارپه نامه خوښ کړي اونوريې هیسته وغورځوي . دا ټول لغتونه د پاړسي ژبي دبډايي اودلغوي زېرمي دغنانځښه ګڼي . خو موږدهغوی پرخلاف په (ږغ او غږ) کي یوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه .که چاږغ وکیښ ګویا کفرېې وکړ اومعیارېې په لغته وواهه . په داسي حال کي چي داخبره له معیارسره هیڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فیصله یې په اکثریت اواقلیت باندي کېږي . زماپه نظر (نجلۍ ، جنۍ ، جلۍ ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (لیکل ، کښل)، (ولیکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښایسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږي پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اولیکل یې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري . په دې کي د معیارپه نامه سکه وناسکه راایستل ، دیوه غوره کول اودنوروله رواجه ایستل اوورپسې وژل دپښتوپه ګټه کارنه دئ.

د پښتو ژبي په ځینو افعالو کي په سین باندي د شین اوښتنه ځان ته تاریخي عوامل لري او دا کارد پېړیو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال یې دکوشانیانودواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي . داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې لیکنه کي کارنسته خودا اوښتون دپښتنوپه یوه ټاکلې جغرافیايي محدوده کي راغلی دئ . د پښتوژبي پیاوړي ماهران ټول په دې عقیده دي چي ددغوافعالودسین شکل لرغونی (آر) دئ .خوزما په عقیده داچي ځینولهجودغه ځانګړتیا ساتلې یایې له لاسه ورکړې ده ، یوه بشپړه طبیعي عملیه ده . نه یې پرېښوول کوم عیب دئ اونه یې ساتل کوم ویاړ . دغه طبیعي عملیه زمایادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي داپه یوه مشخصه جغرافیايي سیمه کي دیوه یابل پښتانه درالویېدلوله بابته راپیداسوی ژبنی واقعیت یاپه بل عبارت تاریخي انتخاب دئ چي په پاللوکي یې هر پښتون بشپړاختیارلري . عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي دیوه ځانګړي تمایل له مخي دغي طبیعي عملیې ته دمعیاریت ترپردې اوپوښ لاندي د کابلیوخبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زیار یې د پښتوژبي اوپښتنوپه تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ.

دپښتوژبي بېلابېلي لهجې عیني واقعیتونه دي اوله هغوسره بې پروایي دهغوله ویونکوسره بې پروایي ده . موږدټولنیزانکشاف په یوه داسي پړاوکي واقع نه یوچي په ټولوپښتنودي یوه ژبه ووایو اوپه ودې لیکو. دارازهڅه یوشاعرانه ارمان دئ اوڅرنګه چي تروخت دمخه اذان دئ ، ځکه یې نوپه عمل کي د تطبیق زمینه لږده . دټولنیز او سیاسي ژوند په داسي یوه حساس پړاوکي چي پښتانه د خپلي بقا او فناله تاریخي ازمویښت سره مخامخ دي دنوروبې شمېرو بې اتفاقیو پرڅنګ یې اوس بیا په ژبه کي دمعیار او نامعیارپه نامه دلیکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتواوپښتنوسره ظلم دئ . زه خپل پښتانه وروڼه په تینګه رابولم چي له دغه راز درزونو اچولوڅخه دي تېرسي . داکارونه که څه هم له ژبي سره دخواخوږۍ په انګېزه وي خوزماپه خیال نتیجه یې په زره پوري نه ده.

ماته دپښتوژبي ډېري کوچنۍ لهجې لاهم داهمیت وړدي . نه هغوته ناسمي وایم اونه دهغولهجود لغاتونواووراشوپه استعمال باندي خوابدی کېږم . په هماغه لیکنه کي مي، چي پکښې زماپه باب ګیله ډوله یادونه سوې وه (سپلمۍ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانه)، دٌ غاښ پرغاښ کښېمنډم ٌ جمله ترسترګوسوه . زه پوهېږم چي (کښېمنډم) يا (کېمنډم) زماپه لهجه کي د (کښېکښم) يا (کښېکاږم) په شکل ويل کېږي . زماپه لهجه کي د(منډل) مصدر په يوه شي کي دبل شي دننه ايستلوياچخلوپه معنا کارېږي اودچخل عمليه له غاښ سره برابره نه راځي . زه به هيڅکله د(غاښ پرغاښ کښېمنډم) عبارت ونه ليکم . زه (غاښ پرغاښ کښېکاږم) عبارت دځان له پاره غوره ګڼم خوځان ته به بياهيڅکله داحق هم ورنه کړم چي د(کښېمنډم) کلمه ناسمه وبولم . دااصطلاح په يوه پراخ اولس کي کارېږي اوداپراخ اولس زماپښتانه ورونه دي . پرېږدئ چي ددغه يوه مفهوم له پاره موږپه ژبه کي درې لغته ولرو . زمانظردلغتونوپه برخه کي بالکل روښانه دئ . زه دنوولغتونوله تحميلولو سره مخالف يم . له دې خبري سره مخالف يم چي يوڅوک خپل له ځانه جوړسوی لغت دمعيارپه نامه په زور راباندي مني . دسپلمۍ پاڼي په نومړي مضمون کي دښاغلي جهاني څخه هم ګيله سوې ده چي ٌ ... هغه قسم کړی چي (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي اوزه يې دادشاعرپه بغاوت کې ورحسابوم ... دزهروغړپ دی تېروم يې . ٌ

ګرانه سپلمۍ واله ! دې خبري دي سخت ولړزولم . ماپه اصطلاح دمعياري ژبي له پلويانوڅخه تل داغوښتنه کړې ده چي دلغاتو جوړولو پرځای دي يووارلهجې وپلټي ، که يې کوم لغت ورته وموند، هغه دي واخلي اوکه نه ، نوبيادې ورته نوی لغت جوړکړي . زماسره هرکله دااندېښنه ملګرې وي چي زماپردې رواغوښتنه ولي چاترننه پوري ښه په پراخ نيت غوړنه دئ نيولئ؟ . اوس چي مي ستاسي په ليکنه کي ولوستل چي دمعيارعاشقانوته دپښتوديوې لويي لهجې ايکي يو لغت (سو) منل ٌ دزهروغړپ دئ ٌ ، نوباوروکړئ چي سخت وډارېدم . له ځان سره مي وويل : ياخدايه پردې بدبختوپښتنودي څه بلانازله کړې ده . دوی ته چي دخپلي پښتوديوې لهجې دلغت کارېدل ٌ دزهروغړپ ٌ ښکاري نوبيا موږ ولي له نوروڅخه ګيله کووچي دپوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلوليکنوڅخه باسي ؟ خدای دي وکړي چي دسپلمۍ والو دغه جمله زمادمخکينۍ غوښتني دردولوله پاره جواب نه وي.

ماته د حيرانتياځای دادئ چي دجهاني پرشعرباندي خودپښتنو د ټولو لهجوويونکي خونداخلي اودده شعر د ټولوپښتنوخوښ دئ . زما په نظرخوله معياريت څخه مرادهم بايدداوي چي په ليکنه يا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، دهغه مطلب ژردرک کړای سي اوليکنه يا شعريې پرزړوباندي کښېني . آيادجهاني شعرلهٌ سو ٌ سره سره د ټولو پښتنوپه نزدمحبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي . نوزه وايم د جهاني دشعرژبه معياري ده . اوکه څوک وايي چي نه ، معياري ژبه همداده چي دازه يې ليکم . ماکهٌ په سيندلاهوٌ وکيښ ، که ميٌ په لاره ځمٌ وکيښ ،که ميٌ پښې تويېږيٌ وکيښ ، ټول څکه معياري دي چي سين مي په شين اړولی دئ ! دې ته نوسرزوري وايي او سرزورۍ ته نوبيازه هم جواب نه لرم .

دژبي معياريت نه دزاړه اونوي ترمنځ دمبارزې په مارکسيستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دفرمان په ورکولوسره . دايواوړد ژبنی پراسس (process) دئ چي که په طبيعي ډول تعقيب نه سي ،ژبي ته خوراډېرتاوانونه رسوي لکه اوس چي يې رسولي هم دي . داطبيعي بهير که پرڅا اوږدېږي يااوږد سوي وي ، وي به . خوتعقيب يې ضروري دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. له دې بهېرسره دٌ کډې مې بارېږي ، زوی مې راملاکهٌ چلندپه کارنه دئ . اوکه څوک دسوتې د زورچلند ورسره کوې نوکوي به يې . خوتاسي به يې ووينئ چي دامنډه ترکومه ځايه رسېدلای سي . له معياريت څخه بايد دملنډو داسي شی جوړنه کړوچي بس سين په شين واړوه ، نورنوهرڅه برغزوي چي وايې وايه يې .

لکه وړاندي چي مي وويل دژبي دمعيار خبره يوه اوږده تدريجي عمليه ده . په انقلابي خېزونو باندي د هغې عملي کول به هغه رازنتيجه ورکړي لکه زموږ منورينو چي غوښتل په انقلابي شعارونوباندي په افغاني ټولنه کي ټولنيزاوسياسي بدلونونه راولي خوپه پای کي يې دغه بدبخت اولس په يوويشتمه پېړۍ کي دمذهبي فناټېزم ترڅپېړي لاندي کښېناوه اود ښوونځي له تګه يې ورته دکفرپه اندازه ګنا ه جوړه کړه .

ماله ځان سره پتېيلې وه چي پر دغه رازموضوعګانوبه خپل وخت او انرژي نه لګوم . خوڅرنګه چي په نوموړې ليکنه کي په نامه يادسوی وم اوله بلي خوادډې ليکني له امله داندېښنومارانوواخيستلم نو درنو لوستونکوته دخپلوعقايدودڅرګندتياله خاطره مي داخوپانې توري کړې . خدای دي وکړي چي دزړه په مطلب مي لوستونکي پوه کړي وي.

که زيارت کړم نه رارسېږي

ياټګه زه يم ياټګان دي زيارتونه (۱)

محمدمعصوم هوتک

داګست دیارلسمه ۲۰۰٦ ع

اوکويل ــ کاناډا

(۱) دامقاله دښکلامجلې څلرم کال ، پنځمه ګڼه کي خپره سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلوکي له دا لاندي ماخذوڅخه استفاده سوې ده:

١ ـــ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معياري پښتو ، ١٣٨٤ نمريزکال

٢ ـــ خيرالبيان ، دکابل چاپ ، ١٣٥٣ش

٣ ـــ رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ،پښوتپولنه ، کابل ، ١٣٦١ (ميزان)

٤ ـــ بريالی ، عبدالکريم، دپښتوليکدود،پښتواکيډمي ، کوئټه ، ٢٠٠٠ع

٥ ـــ يون ، محمداسمعيل، استادزيار، دپښتني فرهنگ يو ځلاند ستوری ،١٣٧٢

٦ ـــ خټک دوست محمد، بحرالعلوم (لومړی ټوک)،دمحمدمعصوم هوتک په زيار، صحاف نشراتي موسسه ،١٣٨٣ل

٧ ـــ زيار،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ١٣٧٩ ش

٨ ـــ زيار،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ويی پوهنه ،کابل پوهنتون ، ١٣٦٠ ش

٩ ـــ زيار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښويه ، درېيم چاپ ، ١٣٨٤ش

١٠ ـــ روهي ،سرمحقق محمدصديق (کانديداکادميسن) دپښتو ادبياتو تاريخ ، معاصره دوره ،١٣٧٨ش

١١ ـــ رشاد، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٣٦ش

١٢ ـــ نوميالی ، محمدانور، دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ،١٩٩٠ ع

١٣ ـــ ويښ ، رازمحمد، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٣٧ش

١٤ ـــ بينوا، عبدالروف ، پښتوروزنه ،دپښتوڅېړنوبين المللي مرکز، کابل . ١٣٥٦ش

١٥ ـــ هوتک ، محمدمعصوم ، ميرزاعبدالودودهوتک،١٣٧٧ش

١٦ ـــ دخان شهيدياد، دمقالومجموعه،دسرحدونوچارووزارت ، کابل ، ١٣٧٠ش

١٧ ـــ افغان ياد، دمقالومجموعه،کابل پوهنتون ، دژبواوادبياتو پوهنځی ، ١٣٦٠ش

١٨ ـــ رويدادلويه جرگۀ دارالسلطنۀ کابل ، ١٣٠٣ ش

١٩ ـــ ډيوه (مجله)، ٤ کال ، ٢ گڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰ ــ ډیوه (مجله)، ٤ کال ، لومړۍ ګڼه

۲۱ ــ افغان ولس (مجله)، ٦ کال ، لومړۍ ګڼه

۲۲ ــ افغان ولس (مجله) ، ٥ کال ، لومړۍ ګڼه

۲۳ ــ لیمه (مجله) ،

۲٤ ــ ګوربت (مجله) ، لومړی کال ، ٦ ګڼه

۲٥ ــ کابل (مجله) ، ۱۳٦٥ کال ، ۱۱ــ ۱۲ ګڼه

۲٦ ــ ښکلا (مجله) ، ٤ کال ، ۳ ګڼه

۲۷ ــ ښکلا (مجله) ، ۳ کال ، ٦ ګڼه

۲۸ ــ ورځ (مجله) ، ٦ کال ، ۳ ــ ٤ ګڼه

۲۹ ــ آئینهٔ افغانستان (مجله) ، ۱۰٤ ګڼه ، اکتوبر ۲۰۰٦ع

۳۰ ــ امید جریده

۳۱ ـ دعبدالحمیدمومندکلیات، دمحمدآصف صمیم په زیار، ۱۳۸۳ ل

۳۲ ــ دمیرزاخنان بارکزي دیوان ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ۱۳۷۰ش

۳۳ ــ دعبدالحمیدمومنددیوان،دزلمي هیوادمل په زیار،کابل ، ۱۳٦۳ش

۳٤ ــ ددعبدالحمیدمومند دیوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ۱۳۳۰ش

۳٥ ــ دحمیددرومرجان ، دسیدانوارالحق جیلاني په زیار،۱۹۷۸ع

۳٦ ــ دلوی احمدشاه بابادیوان ، دمومن موحد په زیار،۱۳۷۸ش

۳۷ ــ دلوی احدشاه بابادیوان(دیوان هرا) ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ناچاپ

۳۸ ــ دحاجي جمعه بارکزي دیوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳٦۰ش

۳۹ ــ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پیښور، ۱۹٥۸ع

٤۰ ــ دپښتوژبې دودې اړتیااولاري چارې (دمقالومجموعه)، ۱۳۷۸ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١ ــ پښتوچاپي آثار (دمقالومجموعه)، کابل ، ١٣٥٧ ش

٤٢ ــ دپښتوټولني تاريخچه ،پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٥٦ش

٤٣ ــ بينواويب پاڼه ، ٦ نومبر ٢٠٠٦ع

٤٤ ــ ټول افغان ويب پاڼه ، ١١زمرى ١٣٨٥ش

٤٥ ــ سپلمی ويب پاڼه

٤٦ ــ دسراج الاخبارکلکسيون

٤٧ ــ دطلوع افغان کلکسيون

٤٨ ــ زمامتفرق ياداښتونه

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library